

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „PE MARGINEA SPIRITULUI CRITIC”

„Dacă ar trebui să facem o paralelă între ceea ce trăim acum și ceea ce a fost în trecut, în proletcultismul de sinistră amintire, am găsi multe elemente comune. Trăim, de fapt, într-un proletcultism întors pe dos, în care locul lui A. Toma a fost ocupat de oameni foarte bine școliți (...), dar care sunt lipsiți dacă nu de har, atunci de orice urmă de conștiință. În cultură ei caută argumente pe cât de sofisticate, pe atât de derizorii, pe care le scot din subsolurile istoriei, necesare să justifice într-un fel alinieră lor politică, întotdeauna corectă, nivelând sistemul de valori și făcând totul otova.” (P. 5)

VAL BUTNARU: „DESPRE MOTANII FILOSOFI ȘI REBELI”

„Se presupune că, în copilărie, Împăratul [Napoleon] a fost zgâriat pe frunte de o pisică, de unde i se și trăgea această fobie. Se mai zice că înaintea confruntării de la Waterloo, amiralul Nelson a eliberat pe câmpul de luptă câteva sute de pisici, dezechilibrându-l emoțional pe marele său adversar. A urmat înfrângerea dezastruoasă și exilul pe Insula Sf. Elena. Deh, câte nu faci de dragul unei bătălii istorice la limita ficțiunii!” (P. 10)

AVANPREMIERE

Fragmente din volumele în curs de apariție *O progenitură dușmană* de Nicolae Negru (ARC) și *Auzi cum cântă conestoga?* de Doru Ciocanu (Cartier). (P. 16, 24)

„Alexandru Burlacu practică un limbaj ușor de identificat, fără arborescență terminologică și metaforică, mănuieste cu eleganță instrumente de prețuire estetică și navighează fără busolă pe mări teoretice învolburate. Are mult discernământ, o viziune panoramică și

o capacitate de sinteză de invidiat și de urmat. Și mai e ceva, Alexandru Burlacu este un om luminos, o ade-vărată fabrică de optimism uman și, dacă vrei, și științific. Domnia sa a reușit să-i convingă pe mulți jindui-tori la salopeta de doctori în știință

că cercetarea este un exercițiu de care nu trebuie să te sperii. /.../ Alexandru Burlacu este și un profesor formidabil, care, urmându-și chemarea, și-a călăuzit învățaceii spre culmile luminii.”

Foto de Dan VATAMANIUC

„PREDISPUȘ LA ÎNTUNERIC”

„Face pași pe alee, înaintea lui au trecut populații/ întregi pe aici, unele s-au întors, le-or/ fi părând rău, cum îi pare lui rău acum? E aleea care dă în/ altă alee, la nesfârșit, amestecându-se/ între ele epocile.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „MAMA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT”

IN SFUMATO – P. 6

EUGEN LUNGU: „DESPRE ONOAREA DE A ÎNȚELEGE” (II)

CRONICI DE CARTE – P. 8, 18, 20

DE MIRCEA V. CIOBANU, IOANA DIACONESCU ȘI NICOLAE ENCIU

RETROSPECȚII – P. 14

LUCIA ȚURCANU: „DESPRE RIRIA SAU EMINESCU ȘI FANELE SALE” (II)

CE VĂD ȘI CE AUD POEȚII – P. 19

CASSIAN MARIA SPIRIDON: „«MIORIȚA»”

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL X | NUMĂRUL 3 (80) | MAI-IUNIE | 2024

23 **POEMELE SCRITORULUI UCRAINEAN VADIM KRÎSCENKO ÎN VERSIUNEA LUI BORIS MARIAN**

03 **„DEMOS ȘI PHOBOS” (III)**

15 **„SUSPINE DE TOAMNĂ”**

04 **SELFIURI CU GULLIVER**
„MAMA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT”
DE TEO CHIRIAC

05 **UȘI ÎN ASFINȚIT**
„PE MARGINEA SPIRITULUI CRITIC”
DE NICHITA DANILOV

06 **IN SFUMATO**
„DESPRE ONOAREA DE A ÎNȚELEGE” (II)
DE EUGEN LUNGU

08 **CÂMPUL ALB, OILE NEGRE**
„ABORDAREA «EST-ETICĂ» ȘI BUNUL-SIMȚ”
DE MIRCEA V. CIOBANU

24 **FRAGMENTE DIN ROMANUL „AUZI CUM CÂNTĂ CONESTOGA?” DE DORU CIOCANU, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER**

09 **POEM NOIR**
DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

10 **VÂNTURILE, VALURILE...**
„DESPRE MOTANII FILOSOFI ȘI REBELI”
DE VAL BUTNARU

14 **RETROSPECȚII**
„DESPRE RIRIA SAU EMINESCU ȘI FANELE SALE” (II)
DE LUCIA ȚURCANU

16 **AVANPREMIERĂ ARC**
„O PROGENITURĂ DUȘMANĂ”
DE NICOLAE NEGRU

18 **LECTURI**
„O POEZIE «SCÂNTEIETOARE CA LAMA UNUI BRICI»”
DE IOANA DIACONESCU

19 **CE VĂD ȘI CE AUD POETII**
„«MIORIȚA»”
DE CASSIAN MARIA SPIRIDON

20 **CARTEA DE ISTORIE**
„PANORAMA POSTCOMUNISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA”
DE NICOLAE ENCIU

21 **PROZĂ SCURTĂ**
„DUBLA ÎNTOARCERE”
DE ION ȚURCANU

22 **PLURALIA TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE” (LVII)
DE LEO BUTNARU

Revista Literară

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău), Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București), Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices” MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. „Revista literară” apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascriitorilor.md/arhiva-revista. Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus. Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word. Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ADRIAN CIUBOTARU

TOM NICHOLS DESPRE RESENTIMENT ÎN DEMOCRAȚIE

„O parte a problemei în ceea ce privește judecarea vremurilor în care trăim constă în faptul că, de obicei, oamenii cred că vremurile sunt grele chiar și atunci când ei înșiși se află într-o situație destul de bună. Cauzele sunt multiple, multe dintre ele fiind înrădăcinate în psihologia umană. Persoanele în vârstă, de pildă, au tendința să-și amintească cu plăcere anii tinereții deoarece acum sunt bătrâne și pentru că mintea lor a dat deoparte vremurile grele și acum rememorează doar timpurile bune. De asemenea, prin natura noastră, nu vrem să atragem ghinionul spunând că lucrurile merg bine. În plus, mai este și problema experiențelor nemijlocite. După cum știe orice economist – și orice politician –, să-i vorbești unei femei șomere despre rata scăzută a șomajului este și crud, și inutil. În ceea ce o privește, rata este de 100%, iar faptul că cineva într-o altă zonă a globului are o slujbă nu îlămurește și nu schimbă nimic. De aceea pare aproape o nebunie să vorbești despre impactul «prosperității» în acest moment al istoriei, de vreme ce atât de mulți americani par să creadă, împreună cu protestatarii din orașe precum Paris sau Atena, că trăiesc într-un iad economic. /.../ Dependența față de drama politică este deosebit de ispititoare deoarece se combină cu narcisismul pentru a le oferi oamenilor justificări care fac ca umilințele dureroase și necazurile vieții să pară o parte dintr-o aventură măreață. Să-ți pierzi sujba este, de exemplu, un eveniment traumatic. Să-ți pierzi slujba pentru că «sistemul e disfuncțional» transformă o tragedie personală într-o cauză națională. A fi atacat pe stradă este terifiant, dar a fi atacat pentru că «societatea e în cădere liberă» transformă acest eveniment dintr-un raport de poliție într-un război. Chiar și ceva atât de prozaic cum este să fii de partea învinșilor în niște alegeri – și cine n-a trecut prin asta? – este neplăcut și dezamăgitor, dar să pierzi niște alegeri pentru că «toate jocurile sunt făcute împotriva unor oameni ca mine» transformă un eșec electoral într-un motiv de revoluție în numele celor oprimați. /.../ Resentimentul, la fel ca narcisismul, erodează virtuțile civice ale toleranței, cooperării și justiției egale, pentru că alimentează revindicări privitoare la recompense și pedepse bazate mai degrabă pe invidie și nefericire decât pe rațiune sau justiție imparțială. Nu este doar iritare în fața succesului altora; este o dorință antidemocratică de a-i vedea pe ceilalți doborâți în numele «egalității».”

(Tom Nichols, „Cel mai mare dușman al nostru”, traducere de Doru Căstăian, Iași, Editura Polirom, 2022)

DEMOS ȘI PHOBOS (III)

Democrația este importantă pentru politicianii iliberali atât timp cât aceasta se confundă cu votul universal. Confuzia nu este foarte recentă, dar nici imemorială – o produc atât spiritele rău-intenționate, antidemocratice, cât și, uneori, adepții bine informați ai formei de guvernare prin democrație. Votul universal a fost conceput pentru a lărgi „puterea poporului” și este exclusiv un mijloc de maximizare a participării acestuia la guvernare. O unealtă, în fond, care poate fi folosită de cetățean în cele mai variate chipuri, inclusiv pentru a-și anula sau restrânge drepturile politice și civile. Iar experiența antică, precum și cea contemporană arată că poporul preferă, mai devreme sau mai târziu, să-și utilizeze votul mai curând pentru a scăpa de povara „puterii” decât pentru a o exercita realmente. În istoria democrațiilor, intervine întotdeauna un moment când majoritățile nu se mai simt reprezentate de democrații pe care îi votaseră anterior și atunci optează pentru cei care le speculează convingerea că elitele politice pe care și le-au creat astfel s-au rupt de nevoile și de aspirațiile lor. Trump, Orban și alții asemenea exploatează o stare de spirit dominantă în mase, dar nu ei sunt cei care au creat-o. Cine dă vina doar pe ambițiile și pe venalitatea unor șarlatani carismatici inversează, conștient sau inconștient, raportul dintre cauză și efect. Nu foarte diferit procedează și „antreprenorii politici” pomeniți mai sus, când propun, deschis sau aluziv, substituirea democrației liberale cu o „democrație” iliberală. Sistemul actual trece printr-o criză majoră, spun ei și au dreptate, în fond, căci numai orbii nu observă semnele degradării parlamentarismului, pieței etc. Prin urmare, sistemul trebuie schimbat, pentru a întruni, în sfârșit, doleanțele celor mulți și nedreptățiți de starea actuală a lucrurilor în politică, societate, economie. Problema cu acest argument este că nu democrația în sine a generat criza și că alternativa avansată de populiști și radicali se rezumă exclusiv la demantelarea sistemului, fără a crea altul în loc. Singura „alternativă” posibilă este „democrația dirijată” din țări ca Rusia, unde un om ca Trump ar fi devenit miliardar numai dacă făcea parte din cercul corupt și închis al guvernării, iar cetățenii ar fi fost nemulțumiți nu de faptul că trăiesc mai rău decât nababii, ci pentru că nu mai sunt stăpânii propriei lor vieți. Asta dacă li s-ar fi permis cumva să-și exprime insatisfacția. Tom Nichols identifică, în *Cel mai mare dușman al nostru* (Iași, Polirom, 2022), câteva cauze ale crizei, o criză pe care o determină, din punctul lui de vedere, nu disfuncțiile inerente democrației și liberalismului, ci așteptările exagerate ale cetățenilor. Acum

o sută de ani, spune fostul consilier prezidențial american, piața a produs Marea Depresie, sărăcindu-i pe oameni și zdruncinând societatea din temelii. Dar cetățenii nu și-au pierdut încrederea în Constituție și în drepturile lor civile și politice, luând recesiunea drept ceea ce a fost: un crah bursier cu efecte majore și de durată. Mai mica recesiune din 2007-2009 a fost privită deja ca o conspirație împotriva omului de rând, ca semn al unui declin iremediabil al sistemului, ca un început de Apocalipsă. Faptul că viața s-a schimbat radical în o sută de ani și că occidentalii de azi, ca și cei care au îmbrățișat modelul de dezvoltare creat în Occident, o duc incomparabil mai bine decât strămoșii lor chiar și în timpuri de recesiune nu mai consituie un motiv de mulțumire: oamenii au devenit mai irascibili, mai furioși pe sistem și pe „beneficiarii” acestuia (o listă din care mulțimea se autoexclue în ciuda creșterii evidente a nivelului de trai), „mai predispuși la fantezii extreme și egoiste despre politică, departe de rutina și truda plictisitoare de care e nevoie pentru a face să funcționeze marile națiuni în fiecare zi”. Constatând discrepanța dintre realitate (și statisticile care o confirmă) și scenariile apocaliptice care se împlinesc numai în capetele oamenilor, Nichols ne îndeamnă la introspecție civică: „Într-o democrație liberală, cetățenii sunt stăpânii propriului destin. Dacă suntem de părere că democrația a eșuat în ceea ce ne privește, ar trebui mai întâi să ne întrebăm dacă nu cumva noi am picat testul democrației”. Concluzia autorului este că l-am picat, judecând după felul în care votăm, de la o vreme încoace. Într-o „societate fără disciplină sau autocontrol”, cum este, cu certitudine, societatea consumului, „abundența și îmbelșugarea pot fi un blestem”, continuă Nichols. Cuplate cu „reducerea amenințărilor” existențiale reale și în special cu „creșterea așteptărilor” (spre pildă, față de un stat care nu-și mai permite să taie din asistență, ci doar s-o mărească, în timp), această lipsă de disciplină atenuează simțul realității. Rutinele (chiar și cele aducătoare de belșug și stabilitate) instaurează plictisul, iar societatea așteaptă ca guvernarea să i le ușureze; de aici, atracția pentru „politici dincolo de limita rațiunii” și reorientarea pasiunilor și emoțiilor spre o politică ce devine „mai degrabă divertisment” decât o chestiune de dreptate sau de necesitate. Viața politică se ficționalizează și ia forma jocului – cetățeanul o urmărește cu o pasiune de microbist sau de parior care studiază cotele. Furia și resentimentul față de „echipele” câștigătoare, care nu sunt favoritele mulțimii, îi aduc pe oameni într-o zonă a iraționalului, aceștia „pierzând conștiința motivelor pentru care prețuiau” modul

de viață democratic, piața liberă a ideilor și liberalismul social, politic și economic. Filozofi mai profunzi decât politologul Nichols ar trage însă azi nițel alte concluzii, privind la fenomen dintr-o perspectivă mai largă. Unii ar zice că „răzvrătirea” demosului, răsfățat de bunăstare și neamenințat de primejdii autentice, este una firească și intervine obligatoriu în viața unei societăți nu atât în clipele ei de restriște, cât în cele de grație. În *Republica*, Platon afirmă că, din toate formele de guvernare posibile, democrația ca putere a „celor mulți” și care se bazează pe legi este... cea mai rea dintre toate. Căci nimic nu te poate oprima mai tare decât puterea unei majorități necultivate, cârcotașe și ispitite de posibilitatea unei răzbunări „legale” pe minorități de succes. Din punctul de vedere al atenianului, cea mai bună orânduire e dată de domnia „celor puțini”, care respectă legile. Adică a aristocrației. A unei aristocrații mai curând a spiritului decât a originii, cum decurge clar din utopia platonice. O concluzie discutabilă, firește, dar care aruncă o punte spre înțelegerea cauzei adevărate a declinului pe care îl trăiește democrația azi. Iar adevărul este că democrația autentică, conceptul și implementarea acestuia, a fost întotdeauna zăbava și năzuința unor elite meritocratice. A unor elite cultivate și animate de idealurile legalității și dreptății, a aristoilor și filozofilor din epoca lui Solon, Cleisthenes sau Pericle, a burgheziei luminate care a promovat liberalismul în veacurile XVIII-XIX etc. Prin urmare, a unor oameni destul de informați și inteligenți, pentru care democrația era indispensabilă, căci asigura egalitatea în fața legii și, astfel, excludea tirania. Demosul însă nu a fost niciodată altfel decât ni se înfățișează acum: umil când îi merge rău și mofturos când îi merge bine, încrezător în elite atunci când acestea sunt puternice (adică îl emancipează cu de-a sila, neglijând cea mai însemnată aspirație a sa: să fie lăsat în pace și să nu poarte povara niciunei responsabilități) și imediat resentimentar atunci când elitele sunt slabe (adică nu mai insistă la fel de categoric pe apărarea cu orice preț a democrației). O bună parte a elitelor democratice de azi nu pricep că plebea nu-și dorește, de fapt, democrația și că se lasă manipulată de demagogi tocmai pentru că vrea să-și delegheze, în sfârșit, puterea cuiva care n-o să-i mai ceară socoteală pentru nimic. Slăbiciunea acestor elite e că nu-și mai realizează rolul de „păstori ai turmei”. De aici, marea înșelătorie a momentului – ne plângem pe controlul excesiv din partea „elitelor”, pe când lucrurile stau exact invers: „turma” e lăsată să-și aleagă singur destinul. Iar fără „păstori” și „câini de pază”, turma ajunge, inevitabil, la cheremul lupilor.

SELFIURI CU GULLIVER

MAMA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT

de TEO CHIRIAC

În fiecare dimineață, pe la șase, intru în camera ei, aprind lumina și o salut: „Bună dimineața, mamă scumpă! Cum ai dormit?” „Bună dimineața! Mulțumesc Domnului. Cine sunteți?” „Sunt eu, Teo!” „Tu ești, Teiuțu’ mamei?” „Eu sunt, mamă scumpă.” Mă apropii de pat, o ridic pe șezute, îi sărut creștetul capului. „Mulțumesc! Vreau să vă pup și eu!” Îmi apropii fața de buzele ei calde. Mă sărută. Îndelung. Zgomotos. Ca în copilărie. „Mulțumesc, mamă scumpă!” Aduc din baie ligheanul cu apă caldută, săpunelul și ștergarul. Iau cu palmele apă din lighean și încep să-i spăl fața. Îmi trec degetele umede peste obrajii ei palizi, peste frunte, gură, bărbie. Îmi imaginez ca sunt meșterul olar care modelează chipuri de oameni dintr-un boț de lut. Îi iau fața în palme, cu degetele mari muiate în apa din lighean îi curăț pleoapele de urdori, îi șterg ochii cu mișcări atente, ușoare. Ea închide pleoapele de teamă să nu-i intre spuma de săpun în ochi. După minute în șir de spălare, îi șterg fața și ochii. „Mamă scumpă, deschide ochii. Mă vezi?” „Nu, nu vă văd”, îmi răspunde.

Uneori îmi imaginez că am o forță miraculoasă și că aș putea să-i întorc mamei vederea, așa cum Iisus l-a vindecat pe orbul din Betsaida. Sunt foarte amărât de fiecare dată când ea deschide ochii, se uită la mine cu privirea-i caldă, pătrunzătoare, dar nu mă vede. La început, credeam că vede totul: lumina soarelui, lumea din jur, cărțile și icoanele, florile din curte. Și că orbirea ei nu e altceva decât o încercare de a-mi controla atitudinea, comportamentul în situația în care ar fi oarbă cu adevărat. Se știe că prezența în casă a unor bătrâni orbi, neajutorati îi schimbă pe unii oameni din preajmă. Chiar dacă acei bătrâni sunt părinții lor. Cunosc asta și pot confirma.

Mama și-a pierdut vederea acum câțiva ani. Orbirea s-a produs rapid, în doar câteva zile, urmările fiind teribile. Mai greu decât orice i-a fost să se despartă de cărțile ei. După ce n-a mai putut să se miște singură, din cauza picioarelor bolnave, cititul cărților devenise preocuparea ei zilnică. Citea cu ochelari. Iar după ce orbise, cele câteva perechi nu-i mai foloseau la nimic. Între timp, i s-a vindecat băătăura de la rădăcina nasului, formată de ochelarii cu lentile groase.

Atrita i-a afectat mamei articulațiile mâinilor și picioarelor. Din această cauză, are nevoie de îngrijire. Nu se mișcă singură prin cameră, nu-și poate face cruce, nu se poate spăla și pieptăna. De aceea o spăl și o pieptăn eu. Iar pieptănatul

îi dă o stare de plăcere, pe care eu am numit-o, impropriu, *fericire*. Căci n-am auzit-o niciodată vorbind despre fericire. Rostește acest cuvânt doar în timpul rugăciunii ei de duminică, atunci când citește *Fericirile* biblice. Altminteri, nu s-a plâns niciodată de faptul că n-a fost fericită sau că și-ar fi dorit să fie, dar, vezi Doamne, n-a fost din cauza războiului, a foametei, a faptului că a crescut orfană de mamă, că și-a urmat soțul în Siberia sau că o vizitează prea rar copiii și nepoții, plecați departe de casa părintească...

Atunci când se simte rău, iar asta se întâmplă tot mai des, strigă: „Alo-o! Alo-o-o!” Recunosc sincer că acest apel mă scoate din minți. Când era bine și sănătoasă, mă striga pe nume: „Teo, Teușor, Teiuț!” Iar după pierderea memoriei, mi-a uitat numele și mă cheamă cu acest „Alo” nenorocit. De altfel, ideea cu „Alo” îmi aparține. Odată i-am spus că atunci când are nevoie de ajutor să strige „Alo” și eu o să vin. De-atunci, la intervale tot mai scurte, strigă: „Alo-o-o!” Și eu îi răspund, la orice oră de zi sau de noapte: „Da, mamă scumpă, vin imediat!” Vin și, de cele mai multe ori, îi scot basmaua, îi despletesc părul, adică ce-a mai rămas din gățele ei lungi și mătăsoase. La început, în timp ce i-l descâlcesc, fir cu fir (parcă i-aș descâlci firul lung al vieții), țipă de durere, mă trimite cât colo, plânge. Apoi se liniștește. Pieptenele trece tot mai lin prin părul răsfirat, ridurile de pe frunte îi dispar, iar chipul i se înșeninează, semănând cu o mutriță de copil răsfățat. Zâmbește: „Așa mă pieptăna tata, când eram mică”. O întreb: „Cum îl cheamă pe tatăl matal?” „Îl cheamă Andrei al lui Dumitru Cabătuț.” „Și pe mama matal cum o cheamă?” „O cheamă Anastasia a lui Carp Dohotaru.” „Ai frați, ai surori?” „Am o soră, Tatiana.” „Ești căsătorită?” „Da.” „Cum îl cheamă pe soțul matal?” „Nu vă pot spune.” „Ai copii? Cum îi cheamă?” „Nu știu. Dacă-mi veți spune, voi ști...” Apoi, după o clipă: „Nu vă supărați, pe dumneavoastră cum vă cheamă?” De când și-a pierdut vederea și ținerea de minte, mi se adresează cu „dumneavoastră”, ca unui străin.

Am observat ca mama își amintește, deși cu dificultate, doar numele părinților și al surioarei ei. Din păcate, nu mai ține minte nimic din ceea ce a urmat după anii copilăriei. A rămas orfană când avea șapte ani, împreună cu sora mai mică, Tatiana, de un an și câteva luni. Astfel, la vârsta ei încă fragedă, i-a fost și soră, și mamă. Mi-a povestit cum uneori o lua în brațe și mergea la bunicul Dumitru. Acolo se jucau, se hărjoneau, se tăvăleau în fânul din odaie, pus în loc de țoale. Bunica Irina încerca

să le potolească: „Zghihornițelor, mi-ați făcut casa velniță. Astâmpărați-vă!” „Taci, femeie, o liniștea bunelul, lasă copilele să se joace!” După ce se săturau de joacă, el le hrănea cu mămăliguță, cu brânză și smântână, apoi, târziu, le petrecea până la pragul casei lor.

Primele semne de amnezie le-a avut în scurt timp după ce orbise. De obicei, își făcea rugăciunea în gând sau în șoaptă. Pentru a-i întări memoria, am rugat-o să spună *Tatăl nostru* și *Crezul* cu glas tare. Și ea le spunea, smerită, înălțându-și privirea nevăzătoare spre cer. De la o vreme însă, uita unele cuvinte, apoi și unele versete, ca să uite, în cele din urmă, toate rugăciunile. Suferea mult din această cauză! Uneori, suspina. Alteori, plângea în hohote. Plângeam și eu. Înăbușit. Trupul ei, slăbit fizic și mintal, se apăra cu armele și scutul sufletului; iar rezistența sufletului îi sporea prin forța rugăciunii, prin teurgia cuvintelor. „Spuneți dumneavoastră rugăciunea și eu o să repet din urmă”, m-a rugat mama. Astfel, dimineața și seara, rosteam rugăciunile pe care le știam, iar ea le repeta după mine. Am continuat așa până când mi-am dat seama că uit și eu, mai întâi unele cuvinte, apoi și unele versete. Motivul? Nu știu. Sunt mai multe: dezechilibrul, vârsta, golul sufletesc. „Citiți rugăciunile din carte”, m-a rugat mama. Luam cartea și îi citeam în voce rugăciunile și, neapărat, *Fericirile*. Citeam să le audă și să le repete după mine. Citeam până când, seara târziu, mama adormea.

Odată, am observat că am dificultăți cu cititul *Fericirilor*. Se dublau litere, se încălecau cuvinte, dispăreau sensuri. M-am gândit că e din cauza oboselii ochilor. Scrisul, dar mai ales cititul, fiind pâinea mea de toate zilele și nopțile. Am încercat cele câteva perechi de ochelari ale mamei, crezând că o să văd textele așa cum le-a văzut ea, până să orbească. Dar nu, vederea nu mi s-a îmbunătățit. Dimpotrivă, simțeam că peste orbirea mea parțială se suprapune orbirea ei totală.

De-a lungul anilor, după orbirea măicuței Melania (sora mai mare a bunicii Tecla), a orbit mama. În pofida mai multor intervenții chirurgicale, acum simt că orbesc și eu. Andreea, singura mea fiică, ochelarișă din copilărie, merge frecvent la oftalmolog, în căutare de noi lentile de contact. Mă întreb dacă orbirea e o boală ereditară a neamului nostru. Sau acesta e prețul pe care-l plătim pentru „minunea”

făcută de măicuță, în copilărie, când mi s-a deschis ochiul interior (sau duhovnicesc, cum l-a numit ea)? Privind cu acel ochi lumea interioară, am văzut ce nu văzuse nimeni până atunci. În plus, am văzut că lumea din exterior este oarbă.

(Cred că ochiul deschis în copilărie reprezintă pasiunea nestăvilită pentru cunoaștere; el deschide calea către tainele lumii, pământești și cerești, oferă posibilitatea mântuirii prin cunoașterea de sine. Însă nu numai cunoașterea apărută instantaneu, în mod miraculos, îți oferă noi cunoștințe, ci și experiența, bucuriile și suferințele, în condițiile unei existențe omeneste.)

Și dacă ochiul interior mi s-a deschis brusc, precum un fascicul de raze, revelator, închiderea lui s-a petrecut puțin câte puțin. Și anume, după o perioadă de rătăcirii prin labirinturi, mistere și obscurități, după momente de confuzie între real și ireal, între lumina creată și lumina pură, necreată, după un amalgam, inexprimabil, de trucuri de magie, miracol divin și vrajă luciferică. (*Lucifer* înseamnă în latină *purtătorul luminii*, dar întrebarea e: purtătorul cărei luminii?) A trebuit să revin, așadar, la cunoașterea „văzutelor tuturor și nevăzutelor” cu ochiul inimii și cu ochiul minții. Adică să (mă) cunosc cu ambii mei ochi deopotrivă. Dar cum să merg spre cunoaștere pe calea de mijloc dacă inima și mintea mi-au fost mereu în ceartă. O ceartă extrem de violentă, trezindu-mi uneori spiritul obscur al revoltei. Dar, Dumnezeuule, împotriva cui să mă revolt? Împotriva mea? Împotriva Ta?

Cunoscând lumea interioară, deveneam, treptat, întreaga lume, întregul univers. Dar, după închiderea ochiului interior (duhovnicesc, spiritual), am redevenit orbul de totdeauna, sortit să piardă bătălia cu bezna, cu haosul, cu nebunia. Un orb rătăcind într-o lume oarbă, lume gonind nebunește prin hăuri temporale, precum o troică beată și hodorogită, trasă de trei cai nărvași: hazardul, illogicul și absurdul...

Mă gândeam să scriu această istorie înainte de pierderea totală a vederii. Unele fragmente dintr-un eventual roman le-am publicat în presa literară a vremii, pentru a-mi aminti și fixa unele momente și detalii semnificative din structura viitoarei cărți...

Între timp, furat de gânduri, în cameră s-a făcut întuneric. Mama a adormit de mult, ținându-mă strâns de mână. Pun pe ea plapuma. O sărut pe frunte: „Noapte bună, mamă scumpă”.

UȘI ÎN ASFINȚIT

PE MARGINEA SPIRITULUI CRITIC

de NICHITA **DANILOV**

Cineva îmi spunea zilele acestea că spiritul critic e esențial într-o cultură, fie ea mare sau mică. Și că tocmai acest spirit critic face să răsară firul de iarbă și pe un loc ars. Ascultând alocuțiunea, am auzit următoarea frază: „Critica mută nu numai dealurile, ci și munții din loc”. Și, în timp ce ascultam alocuțiunea, m-am întrebat: „Dar oare de ce la noi spiritul critic s-a pleostit atât de mult, încât am devenit cu desăvârșire plați?”

*
Dar apropo despre spiritul critic și mutarea munților din loc, de care am vorbit mai sus. Se pare că aserțiunea aceasta nu e chiar o fabulație. La noi spiritul critic și-a înfipt atât de adânc rădăcinile în mentalitatea lumii literare, încât funcționează, cu deplină autoritate, mult timp, ca un reflex al recunoașterii și adulației depline, chiar și după dispariția fizică a criticului.

Și, când spun asta, mă gândesc, desigur, la Manolescu!

Chiar dacă Manolescu a murit, și moartea sa o regretăm cu toții, spiritul său critic bântuie prin lumea noastră literară.

Majoritatea premiilor, de pildă, țin cont și azi de opțiunile sale. Cu mici excepții, ele se acordă în funcție de simpatia pe care o avea marele critic față de o persoană sau alta. Simpatiile sale din ultima perioadă, desigur, nu prea mai aveau de-a face cu scara de valori a literaturii române. Criticul Manolescu, ca orice om, se înțelege de la sine, avea și el slăbiciunile sale.

Dar să revenim la subiect: deci Manolescu a murit, dar lista sa – vorbesc de lista premiilor – a rămas în picioare. Nu e vorba totuși de o listă scrisă. Nu, în niciun caz. Nicolae Manolescu era prea inteligent ca să se lase descoperit postum.

Practic, nu există nicio listă. Ea e orală. Și, chiar dacă e orală, funcționează ca și cum ar fi fost bătută în cuie pe perete. În timpul jurizării e suficient ca un scriitor sau un alt critic să-și amintească, de pildă, că, în cutare sau în cutare împrejurare, criticul Nicolae Manolescu ar fi dorit să acorde premiul cutare cutărui scriitor. Faptul acesta e de ajuns pentru ca premiul să fie acordat celui în cauză. Sau ar fi vorbit extrem de favorabil despre cineva. Ei, bine, acelui cineva Dumnezeu îi pune mâna în cap, și scriitorul devine câștigător.

Așa funcționează lista lui Manolescu azi. Și tot așa va funcționa, din același reflex, și mâine.

„Este cea mai frumoasă reacție posibilă. Un respect post-mortem greu de imaginat la români”, mi-a spus cineva cu subiect

și predicat, referindu-se la acest mod de adulație postumă.

Adulația însă își are și ea limitele sale. Nu cred că în modul acesta îl adulăm și îi arătam respect marelui critic Nicolae Manolescu, care a ocupat aproape timp de două decenii funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor.

În cazul premiilor literare, nu trebuie să existe nicio listă dinainte stabilită.

Premiile literare trebuie să stimuleze competiția literară.

În momentul în care apar liste din umbră, viața literară se plafonează, lunecând spre mediocritate.

Nu cred că spirtul lui Nicolae Manolescu cere astfel de ofrande.

Dacă spiritul lui e viu, atunci viața literară trebuie să-și urmeze cursul ei firesc, ocolind locurile comune.

*
Mediocritatea se înconjoară tot de mediocritate. Prezența unui om inteligent în preajma unei „somități mediocre” trezește în mintea mediocrului un adevărat scenariu paranoic. Mediocrul va vedea în semenul de alături înzestrat cu o inteligență ceva mai vie decât morga sa un pericol pentru propria-i carieră. De aceea, el va depune toate eforturile pentru a-l discredita.

Dar, în materie de mediocritate, am avut un etalon sau chiar un simptom: simptomul Liviu Dragnea.

Liviu Dragnea a fost un excelent executant. Om de rangul doi. În momentul în care a devenit de rang unu, cariera lui a cunoscut o pantă descendentă, care, în ciuda tuturor combinațiilor pe care le-a făcut, s-a sfârșit lamentabil.

Ca să prevină orice concurență din interior, Liviu Dragnea s-a debarasat de toți cei care l-au sprijinit în campania electorală, făcându-l să câștige alegerile la un scor zdrobitor, obținând 301 de mandate în Parlamentul României. Epoca lui Dragnea a apus de mult. Simptomul însă a rămas adânc întipărit în psihologia românească.

Azi toate partidele politice sunt infestate de rabia mediocrității.

Dar rabia a pătruns și în medii culturale, unde sindromul Dragnea și-a extins dominația înainte de a apărea în viața politică. Azi, de pildă, viața noastră literară e plină de personaje mediocre, care, în cercul lor, și-au făcut un adevărat cult al personalității.

O parte din revistele literare de prestigiu au încăput pe mâna unor mediocri. Și acum, în jurul acestor minți îmbăcsite de mediocritate crește doar iarbă, uneori nici iarbă, căci, între timp, mediocrii noștri au

devenit stejari. Și nu orice fel de stejari, ci stejari seculari.

Unii dintre ei cred că înăuntrul tainic al personalității lor au coborât Maiorescu mână în mână cu Eminescu. Alții, mânați de orgoliul continuității, dar stimulați de tot felul de lingușitori, se cred a fi un fel de Iacob Negruzzi, dorind cu orice preț să-l întrecă prin longevitate.

Între timp, în jurul lor proliferază mediocritatea și autosuficiența...

Dacă ar vedea junimistul Iacob Negruzzi cum se umflă în pene astfel de ipochimeni, folosindu-se de meritele lui, și-ar face de trei ori cruce în mormânt, mulțumind Atotputernicului că l-a adus pe lume într-un timp ceva mai fericit.

Boileau zicea odată că „un prost găsește întotdeauna un prost mai mare care sa-l admire”. E mai de actualitate ca oricând acest lucru, din păcate. Gruparea non-valorilor în jurul oricărei structuri de conducere sau putere e vizibilă cu ochiul liber.

*
Dacă ar trebui să facem o paralelă între ceea ce trăim acum și ceea ce a fost în trecut, în proletcultismul de sinistră amintire, am găsi multe elemente comune. Trăim, de fapt, într-un proletcultism întors pe dos, în care locul lui A. Toma a fost ocupat de oameni foarte bine școliți – în universități de elită din Occident sau din SUA –, dar care sunt lipsiți dacă nu de har, atunci de orice urmă de conștiință. În cultură ei caută argumente pe cât de sofisticate, pe atât de derizorii, pe care le scot din subsolurile istoriei, necesare să justifice într-un fel alinierea lor politică, întotdeauna corectă, nivelând sistemul de valori și făcând totul otova. Pe proletcultiști îi deranjau ideile marilor scriitori clasici, pe care i-au cenzurat, trecându-le opera prin sita ideologiei lor, pe unii dintre ei i-au și expulzat din cultură. Acum trăim ceva asemănător. Și azi operele marilor clasici sunt judecate și ajustate după niște principii atât de puerile și de hazardate, încât te miri că mai apar cărți și filme ce respectă regulile artei. Nu m-ar mira însă ca în curând, în țările aliniate, aceste opere să fie arse în piața publică, sub aclamația mulțimii.

Dacă și pe Shakespeare l-au făcut preș, de alții ce să mai vorbim!

Ce șanse mai au, în acest context dogmatic și nociv, să iasă la suprafață, răzbind prin toată magma infestată de ideologie, operele scriitorilor contemporani? Aproape nicio șansă. Un scriitor care nu-i aliniat la un astfel de grup – sunt multe – va fi marginalizat din start. Cronicile și premiile

îl vor ocoli. În noile cercuri literare el va fi considerat un paria. Cum și mass-media culturală în epoca noastră s-a circumscris acestei alinieri, audiența lui se va apropia de zero. Noii apostoli ai imposturii vor triumfa. Opera lor va fi tradusă și pusă în circulație pe mapamond. Se vor cheltui sume importante din visteria statului român, dar și a altor state pentru a fi promovați. Serviciile vor lucra și ele pentru traducerea și difuzarea mesajului lor subliminal.

„Blestemată e țara – scria acum câteva decenii Soljenițin – a cărei literatură stă sub semnul politicii! Căci nu mai e vorba într-un asemenea caz doar de o violare a dreptului de liberă exprimare, ci de înăbușirea inimii unei națiuni, de distrugerea memoriei sale. Națiunea va înceta astfel să mai plece urechea la însăși ființa ei, va fi depozată de spiritualitatea sa și – în ciuda unui limbaj presupus comun – cetățenii nu vor mai fi în stare să se înțeleagă între ei.” Și Soljenițin își continuă cu același ton apocaliptic expunerea: „Când scriitorii sunt condamnați să creeze în tăcere (fie ea și mediatică, sau să-și pervertească scrisul – *n.n.*, *N.D.*), pe ascuns, fără să se audă vreodată ecoul cuvintelor scrise de ei, nu mai poate fi vorba de tragedia personală, ci de martiriul unui întreg popor”. Dar iată și verdictul său: „Cel mai mare act de curaj al unui om oarecare stă în refuzul minciunii. Scriitorii și artiștii pot face și mai mult. Ei pot învinge minciuna. În lupta împotriva acesteia, arta a câștigat și va câștiga de fiecare dată pretutindeni în lume. Sunt multe lucruri cărora minciuna le poate ține piept. Nu însă și artei”.

Cred că verdictul lui Soljenițin, atât de actual în epoca noastră, nu mai are nevoie de niciun comentariu. Poate că a sosit timpul ca artiștii să-și ridice capul din tăcere și să spună ce au de spus, nu să caute, cu orice preț, corectitudinea politică.

*
Se făcea că fusesem invitat la un mare ospăț. În mijlocul invitațiilor trona poetul Daniel Corbu. În aclamația celorlalți, el ținea toastul. Nu știu care au fost sensurile cuvintelor sale, căci eram mai mult atent la gesturile, decât la vorbele lui. Iar el mai mult cânta decât vorbea, acompaniindu-se după fiecare frază rostită printr-un răpăit de tobe. Tot el anima și alămurile, suflând când într-un corn, când într-o trompetă. La un moment dat, a făcut un semn și gălăgia s-a oprit, iar printr-un gest subînțeles, înclinându-se în fața noastră, ne-a poftit la masă.

Ne-am așezat cu toții la locurile noastre privind la masa lungă

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

IN SFUMATO

DESPRE ONOAREA DE A ÎNȚELEGE (II)

de EUGEN LUNGU

„Forțat” ușor de Robert Șerban, interviuevatul se oprește totuși la mai multe nume de scriitori români, printre care figurează și basarabeanul Emilian Galaicu-Păun.

Printre atâția creatori de care pome-nește Dorin Tudoran, unii, agreeți și, deci, invocați cu maxim respect, alții, cum am mai spus, completând echipa *minusoizilor*, memoria negăsind pentru ei decât epitețe negative, cel mai frecvent citat cu diverse ocazii este Adrian Păunescu. Poet talentat, fără îndoială, poemele sale tulbură emotiv și azi. Multe au fost puse pe note, asta suplimentându-le farmecul printr-o linie melodică de excepție, fie în ritmuri de folc, fie în unduiri elegiace de romanță. „Bardul de la Bârca”, cum i s-a mai spus ironic, nu a avut însă o biografie socială și o prestație politică impecabile. Mare râvnitor de glorie, egolatri până la narcisism, histrionic, și-a jucat la modul imperativ rolul de lider cultural și a produs pe bandă rulantă versi-ficări adulatoare pentru Ceaușescu. Scăldat în toate onorurile regimului, el a evoluat pe o axă dinamică total opusă disidentului Dorin Tudoran, prigonit și după expulzarea din țară. Și totuși Dorin Tudoran, luând distanță față de faptele reprobabile ale încălțitului într-o etică machiavelică Păunescu, condamnând ce era de condamnat, îl evocă de multe ori cu o caldă afectivitate camaraderească. El, inamicul numărul unu al regimului, căruia i se uzurpa până și condiția de poet, îl tratează cu îngăduință pe unul dintre cei mai pomădați de regim scriitori. Asta i-a intrigat pe mulți dintre cititorii noului volum, căci poetul-disident era cel mai în drept să-l acuze fără rezerve pe oportunistul nr. 1!

Păunescu era omul extremelor – o prostie monumentală putea alterna la el cu un act la fel de monumental de facere a binelui. Dorin Tudoran, fiind coleg cu Păunescu din fragedă junețe, recunoaște că a fost ajutat sau chiar salvat nu o dată de impetuozi-tatea soră cu nebunia a „grasului”, cum îl numea el în glumă:

„– Adrian a reprezentat un capitol extrem de important în viața mea. Dacă n-ar fi existat insistențele lui neobosite de a mă convinge să scriu și ajutorul de a vedea publicată prima mea carte, în mod sigur nu m-aș fi ocupat cu scrisul decât așa, din când în când, și doar pen-tru mine, ca și cum mi-aș fi trimis mie însumi niște epistole, mai lungi sau mai scurte.

Ne-am întâlnit în 1963, în primul an de fa-cultate la Filologie. Aveam să descoperim că de fapt nereîntâlneam, fiindcă ne întâlniserăm deja

ca elevi la un concurs de literatură. Deși el era cu doi ani mai mare ca mine, eu am câștigat Premiul Special sau Premiul întâi, nu mai știu cum se numea”.

(p. 152)

Când cerbicia grănicerului nășăudean Atanasie Todoran răbufnea și în genele strănepotului, Dorin Tudoran urmând să facă, pentru nu știu ce nesupunere, doi ani de batalion disciplinar, salvarea, ca și în cazul primei cărți, când Adrian Păunescu năvălea în biroul directorului Marin Preda și îl ruga-soma să tipărească placheta ta-lentatului său prieten Dorin, deci ca și în acel caz, salvarea venea tot de la „grasul” său amic:

„...prefer să-mi amintesc cum, aflând de la maică-mea că la Școala militară de ofițeri de rezervă de la Bacău, de care el scăpase, eu intrasem într-o mare belea și eram cărat de la arest la toți generalii și pe la tribunalul militar, l-a sunat în disperare pe poetul-militar Nicolae Tăutu și i-a spus că trebuie să facă pe dracu’ în patru și să mă scape de cei doi ani de batalion disciplinar care mă așteptau: «Domnu’ Tăutu, dumneavoastră înțelegeți – e vorba de prietenul meu... Ce tot vorbim aici? Cum adică, să facă pușcărie și batalion disciplinar...?»”

(p. 227)

Acest ultim citat e din necrologul pe care Dorin Tudoran îl scria la moartea lui Adrian Păunescu, o caldă evocare în care interviuevatul „preferă să-și amintească”, așa cum accentuează la începutul fiecărui alineat, doar faptele de bine ale fostului prieten. Pe care nu-l cruțase când acesta se abătea de la normala etică scriitori-cească nici în publicistica sa, nici în multe secvențe din *Numai copilăria e glorioasă*. Textul necrologului urma spiritul și înțelepciunea vechiului dicton latin: *De mortuis aut bene, aut nihil!* Mai ales că unii, și nu cei mai impecabili din punct de vedere moral, începuseră să-l împrăste cu venin pe autorul *Ultrasentimentelor*:

„Una dintre cele mai mari haimanale, spe-cializată și în necrologuri, nu doar în științe politice, publicase un text distrugător. Chiar dacă din multe puncte de vedere avea dreptate în ce-i imputa lui Păunescu, ideea de a scuipa public un mort care nici nu apucase să se ră-cească mi s-a părut oribilă, mai ales venită din partea unuia care l-a slăvit și el pe Ceaușescu, s-a gudurat preț de câteva sute de pagini pe lângă Ion Iliescu și a fost vârf de lance al bă-sismului. Alții s-au repezit să-i facă statui din cuvinte fierbinți celui dispărut. Un spectacol

dezolant. M-am așezat în fața computerului și am scris un text pentru blogul meu, «Cer-tocrația». Unii m-au acuzat că l-aș fi apărat pe Păunescu, alții mi-au reproșat că l-aș fi atacat. Nu m-au interesat nici părerile unora, nici ale celorlalți. Scrisesem ce simțisem”.

(p. 224)

La fel de atent e tratată și memoria unui alt scriitor, poet străin, dar cu un destin literar tras parcă la indigo după cel al lui Păunescu. E vorba de rusul Evgheni Evtu-șenko, împătimit și el de băile de mulțime și cu un talent histrionic pe potrivă. Știa să jongleze abil cu imaginea sa, insufliând miilor de tineri adunați să-l audă recitând din propriile poeme că e de-al lor, adică așa cum spune rusul, *я свой парень в доску!* Îmi povestea regretatul Vasile Vasilache că Evtușenko venea la întâlnirea cu fanii săi în costum și la cravată. În culise, își scotea însă costumul și îmbrăca blugi uzați și o cămașă tineresc-proletară. Despre avidita-tea de glorie a poetului rus, dar și despre măștile lui, uneori burlești, pomenea și Nichita Stănescu în *Antimetafizica*. Cei doi se cunoscuseră la Serile de Poezie de la Struga (1982; Iugoslavia), unde românul câștiga premiul, iar rusul mai mult nimic: „N-am întâlnit niciodată un om mai sensi-bil, cu o exprimare a sufletului lui atât de directă, de cordială și de jucată, ca marele poet sovietic Evgheni Evtușenko. Mai înalt cu o palmă decât mine, care eu sunt foarte înalt, mai slab decât mine, care eu sunt mai urs decât el, mai guraliv decât mine,

care sunt guraliv, schimbându-și trăsătu-rile feței după fiecare sentiment în parte, spre diferență de mine, care îmi schimb trăsăturile chipului numai după amărătul râsul-plânsul, în fine, de aceeași vârstă ca și mine și absolut plăcut ca om. Eram la Struga, în Iugoslavia, cu ani în urmă, să tot fie zece ani buni de atunci, la un festival internațional de poezie, împreună cu poetul Cezar Baltag”.

După festivitate, au petrecut o seară împreună la hotel în tovărășia intimă a n sticle, chermesă care, până la urmă, de-genera, conform bine știutului ritual slav, într-o ciocnire deloc amicală. Rusul întreg Evtușenko nu putea să nu se ia la harță cu jumătatea-de-rus Stănescu: „Cam pe la a șaptea sticlă sau a opta sticlă de șampanie, el mi-a zis că eu scriu poezie hermetică. La care, eu i-am răspuns că nu e adevă-rat, că el scrie poezie hermetică, la care poetul Cezar Baltag, care, din prietenie, ne era și tălmăci, cunoscând bine limba rusă, încerca să înmoaie toate nuanțele cuvântului hermetism între noi doi, care nu ne dam deloc bătuți. Pe la a zecea sticlă de șampanie, demni ca doi conți, ne-am dat spate în spate și am făcut câte zece pași în vederea unui duel, uitând că nu aveam pistoale, urmând să ne fie martor Cezar Baltag. Numai dintr-o întâmplare eu n-am căzut direct de pe balcon, care era la vreo șapte pași de mine, și nu m-am prăbușit direct de la etajul patru, numai dintr-o întâmplare Evgheni n-a izbit ușa din față cu pieptul, fiind deschisă”¹.

Dorin Tudoran l-a cunoscut și pe re-numitul disident Vasili Aksionov, prieten cu Evtușenko, dar și pe Evtușenko însuși:

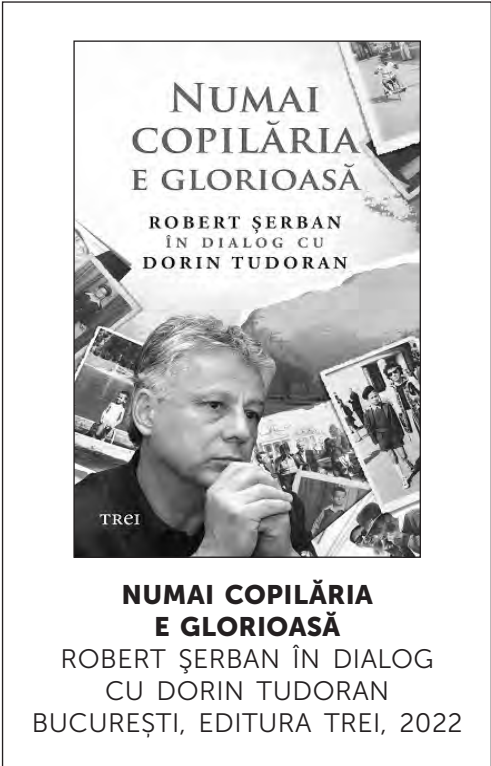
„Am călătorit cândva cu Evgheni Evtușenko. L-am văzut recitând într-o mare sală din Portu-galia unde culegea aplauze la fel de furtunoase ca miraculoasa Amália Rodrigues. Am văzut imagini ale stadioanelor unde electrizase spec-tatorii. Am recitat, nu o dată, «Babi Yar». Istoria a reținut o mărturisire-efigie a lui Șostakovici: «Morală este o soră a conștiinței. Și poate că Dumnezeu este cu Evtușenko când vorbește de conștiință. În fiecare dimineață, în locul rugă-ciunilor, recitesc sau repet din memorie două poezii ale lui Evtușenko — Carieră sau Cizme». Cuvinte copleșitoare, mai ales despre un artist căruia mulți i-am reproșat tocmai un soi de oportunism, acuzându-l de duplicități multiple”.

(p. 106)

Paralela Păunescu-Evtușenko se impunea de la sine, mai ales că primul îndrăgise o foarte îndrăzneată poezie a scriitorului sovietic – *Monologul puiului de vulpe* (în rusește *Монолог голубого песца*; e vorba de vulpile argintii prețuite foarte mult pentru scumpa lor blană și tocmai de aceea crescute în captivitate de om).

„[Păunescu recita] poemul lui Evtușenko, Monologul puiului de vulpe, pe care-l iubea la nebunie. Se regăsea, probabil, în acel mărturisitor pui de vulpe. Îți transcriu aici poemul, într-una dintre traducerile românești, pentru a vedea cât de păunescian era... Evtușenko și cât de evghe-nian era Păunescu în unele dintre poeziile sale. Amândoi cu mulți admiratori, amândoi acuzați de duplicitate, sunt sigur că și Evtușenko, și Păunescu au fost convinși în adâncul sufletului lor că au fost de partea Binelui, că au luptat cum au putut împotriva mișeliei vremurilor. Ce credem noi, ceilalți, este problema noastră, a istoriei literare și, dacă nu e prea mult spus, problema Istoriei.”

(p. 254-255)

Dorin Tudoran citează în continuare *Monologul...* în totalitatea lui (16 strofe!), poem care cade abrupt pe nivelatoarea cutumă a realismului socialist. Puiul de vulpe argintie este de fapt alegoria omului sovietic, poate chiar a „prețiosului” om de artă, care e ținut în cușca lagărului socialist. Regimul îi răsplătea generos pe artiștii oportuniști și-i marginaliza sau pedepsea până la anihilare pe cârtitori și nesupuși. Iată începutul poemului:

Albastru sunt, în ferma cenușie,
Și, pentru asta, bun de abator.
În cușcă de metal ținut, vai mie,
Nu-s împăcat că trebuie să mor.

M-aș jupui de viu, să scap de-această
Noblețe grea. Aș năpârli pe loc.
Dar albăstriul meu, ca o năpastă
Triumfă-n blana mea fără noroc.

Năpraznic urlu și mă iau la trântă
Cu cerul, trâmbițând spre stele reci,
Ca să implor ori libertatea sfântă,
Ori blana năpărlită-n veci de veci.

Aflu din altă sursă că tălmăcirea poemului aparține lui Ștefan Dumitriu. Ca întotdeauna, originalul pierde ceva la traducere. Mă întreb doar de ce nu e pomenit în cartea-dialog poate cel mai curajos poem al lui Evtușenko *Tancuri la Praga*? Acesta a fost cel mai riscant gest al poetului și, totodată, cel mai temerar. Vestea că trupele sovietice au intrat în Cehoslovacia, pentru a înăbuși *primăvara de la Praga*, l-a șocat pe Evgheni Evtușenko, versurile s-au așternut parcă singure în pagină, ca într-o transă alimentată, pe de o parte, de rușinea pentru țara sa care strangula libertatea altei țări și, pe de altă parte, de furia neputincioasă față de invazia criminală. A trimis atunci versurile mai marilor din Kremlin, însoțite de un protest energic. Autoritățile au camuflat cum au putut acest act de temeritate și, poate din teama de a nu umfla cazul și de a nu-i da un ecou internațional, au mușamalizat neașteptata ieșire a poetului.

De altfel, Evtușenko își plătea „vinile” cu tot atâtea poezii „optimiste”!... Doar cât face „nemuritorul” hit ideologizat până în plăsele și difuzat activ de propaganda sovietică – *Хотят ли русские войны?* Poezia,

pusă pe note de Eduard Kolmanovski, e, am putea spune, un al doilea imn al rușilor prin frecvența interpretării lui la festivitățile oficiale. Textul se pliază în absolut pe doctrina fals-pașnică a Kremlinului, cum că rușii sunt *albii și pufoșii* planetei! Dâșșii, susține cu fervoare poetul, nu doresc război! În realitate, întreaga istorie a Rusiei contrazice flagrant mesajul versurilor. Uriașul din nord a fost dintotdeauna o permanentă amenințare pentru toate semințiile din preajma sa, iar tendințele sale expansioniste demonstrează o continuă și sângeroasă agresiune a tuturor care au nenorocul de a le fi vecini de hartă. Actuala invazie a Ucrainei demonstrează o dată în plus esența războinică a colosului din răsărit. Pe fundalul distrugerilor masive din țara fraternală, versurile lui Evtușenko sună precum falsetul vechilor caterinci ideologice. Nu în zadar, un talent anonim le „actualiza”, punându-le într-un adevărat raport cu realitatea: „*Хотят ли русские войны/ Спросите вы у тишины/ И отвечала тишина:./ Где русские всегда война*”.

Din fericire, a existat și un alt Evtușenko! Tradus în românește, invitat la lansarea cărții sale, prezent la festivitățile de la Neptun din iunie 2007, unde i se înmăna Premiul „Ovidius”, Evgheni Evtușenko a devenit un prieten al României, prima țară din afara granițelor URSS pe care o vizita în tinerețea sa.

* * *

Pe lângă cărțile de poezie, publicistică și eseistică, Dorin Tudoran este și autorul unui volum de interviuri în care domnia sa apare într-o postură inversă decât în *Numai copilăria...*: dânsul e cel care pune întrebările, iar alții, scriitori celebri în epocă, răspund. Cartea se intitulează uimitor de adecvat conținutului ei – *Onoarea de a înțelege* (Editura Albatros, 1998). Am citit-o imediat ce am primit-o cu autograf de la autorul ei, am recitit-o acum și recunosc sincer că, deși are, în secțiune cronologică, mai multe stadii de vechime, răspunsurile obținute de intervievator sunt vii, pline de înțelepciune și edificatoare pentru istoria literaturii române. Iată doar câteva nume cuprinse în carte: Iorgu Iordan, Henriette Yvonne Stalh, Sașa Pană, Edgar Papu, Laurențiu Fulga, Ștefan Aug. Doinaș, Nina Cassian, Mircea Zăciu, Marin Sorescu ș.a. Cele câteva stadii de care vorbesc sunt

perioade de timp parcurse nu numai de intervievați, majoritatea dintre ei deja la o vârstă respectabilă, ci și de cel care întreabă. „Seniorii” debutau toți în interbelic, așa că întrebările se concentrează pe intervalul temporal 1900-1945. Este epoca începuturilor literare ale respondenților, întrebările având în general ca obiectiv primele lor opere și receptarea acestora în epocă. Dorin Tudoran explică în prefața cărții de unde venea această inițiativă: dânsul susținea o rubrică – *Biografia debuturilor* – la revista pentru tineret „Luceafărul”, așa că într-o publicație pentru tineri interesau în mod deosebit primii pași în literatură ai scriitorilor deja consacrați. Interviuurile se publicau în paginile ziarului între anii 1974 și 1978. Au fost înmănunchate apoi într-un volum cu titlu omonim *Biografia debuturilor* (1978) și altul intitulat *Nostalgii intacte* (1982). Apărea apoi și a treia ediție, *Onoarea de a înțelege* (1998). În această ultimă reluare, Dorin Tudoran elucida neobișnuita denumire a cărții:

„Autorul acestei cărți a ales drept titlu al ei un subtitlu din interviul cu D.I. Suchianu. Recitind aceste sute de pagini, cu o emoție nebănuită, am înțeles că imensa onoare pe care mi-au oferit-o cei ce s-au întreținut cu el a fost, în fond și mai presus de oricare alta, exact onoarea de a înțelege. La rândul său, acest autor nu speră mai mult prin republicarea acestor convorbiri decât să împartă cu cititorii de astăzi onoarea ce i-a fost acordată cândva.”

Nu e deloc întâmplătoare această revelare a mea spre cartea care apărea la finele secolului trecut: la o scrutare atentă, cele două volume – *Onoarea de a înțelege* și *Numai copilăria e glorioasă* – par a avea cel puțin un punct comun. În prima, Dorin Tudoran apărea în postura tânărului care întreabă, sondând nu numai trecutul literaturii, dar și prezentul, pentru a afla viitorul. În cea de a doua, compare în ținuta seniorului înălbit de ani care răspunde, cu înțelepciunea unei vieți trăite, la întrebările altui secol și altei tinereți. Ei bine, în ambele volume rămâne însă acel punct comun definit prin sintagma profund etică: **onoarea de a înțelege**, sintagmă nelipsită și de un subsidiar estetic. Și în întrebările uneia și în evocările celeilalte, Dorin Tudoran a încercat să înțeleagă cât se poate de profund oamenii, colegii, scriitorii care

l-au înconjurat și i-au colorat existența. Acest îndelungat exercițiu de cunoaștere a celuialt a fost conceput și ca datorie de a revela spiritul aproapelui, datorie uneori foarte grea, date fiind bifurcările în biografiile alterității. Întotdeauna a făcut însă tot posibilul de a descifra esența celuialt și de a-l înțelege.

E o atitudine care vădește, poate, cea mai frumoasă și mai umană fibră a caracterului Tudoran – fidelitatea față de adevăr și memorie, aspect pe care îl sublinia și Nicolae Manolescu în prefața volumului sus-pomenit – *Kakistocrația*:

„Disidentul Dorin Tudoran (cel de ieri, dar și cel de azi!) se numără printre scriitorii profund cinstiți față de cei cărora li se adresează, dar și față de ei înșiși, neispitiți să sacrifice adevărul de dragul stilului. Altfel spus, stilul însuși al acestei publicistici prompte, limpezi și neoportuniste este acela al deplinei onestități morale și intelectuale. Radical, Dorin Tudoran nu este un extremist. Mergând la rădăcina lucrurilor despre care scrie, căutând adevărul, nu cade în păcatul soluțiilor extreme. În primul rând, fiindcă e un om de dialog, o structură liberală. Vrea să înțeleagă și să-i facă și pe alții să înțeleagă. Nu nesocotește punctul de vedere al celuialt: încearcă să-l facă pe al său convingător. Polemismul lui are uneori un aer furios, dar niciodată disprețuitor.”

(p. 11)

Nimic de adăugat aici!...

NOTE:

1. Cearta ceva mai zburlită nu i-a împiedicat pe cei doi să se admire reciproc. La întoarcere în URSS, Evtușenko îl traducea pe Stănescu, iar într-un interviu de mai târziu îl considera pe autorul *Epicii magna* bun prieten: „Dar, ca să fii un mare poet, trebuie în același timp să cunoști ca nimeni altul limba în care scrii, adică să fii «poliglot» al limbii tale, așa cum marele meu prieten Nichita Stănescu susținea pe drept cuvânt că este «poliglot de limba română». Revista „Ferestre”, anul V, nr. 1-2 (13), august 2014, p. 59-60.

30 octombrie 2022,
ora 5.15, dimineața

EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII | EDITURA CARTIER

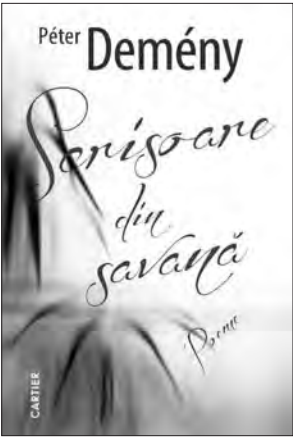

MIHAI IGNAT
LUMINA CITEȘTE CHIPUL CA PE UN TEXT SCRIS ÎN BRAILLE
(POEME)

„Mihai Ignat ne-a obișnuit cu volute ciudate între percepții intense și abstracții aproape insuportabile, între intimitatea introvertă, retractilă, evanescentă și auto-expunerea tranșantă (în sensul că taie în carne vie). Cu arhitecturi ale versului în care întreruperile, electrocutante preț de o clipă, sunt imediat continuate într-o fluentă pe cât de fascinantă pe atât de înșelătoare, ca în gravurile lui Escher. Dacă putem rezista în lumea lui este pentru că

trăim într-o realitate în care, de mult ori, știm că nu putem să ajungem la destinație, pe autostrăzile pe care suntem în curs de a le parcurge, decât dacă, eventual, de la un punct încolo, le continuăm în imaginație....”

Caius DOBRESCU

PÉTER DEMÉNY
SCRISOARE DIN SAVANĂ
(POEME)

„L-am întâlnit prima dată pe Péter Demény în proza lui și a fost o revelație. Impac-tul versurilor a fost, la rândul lui, imens, în ciuda așteptărilor deja mari. Un fel de Midas modern, Peter transformă în literatură tot ce trăiește. Are

darul de a fixa sentimente complexe în formule concentrate, precise, cu o profunzime bulversantă și o forță estetică rară.”

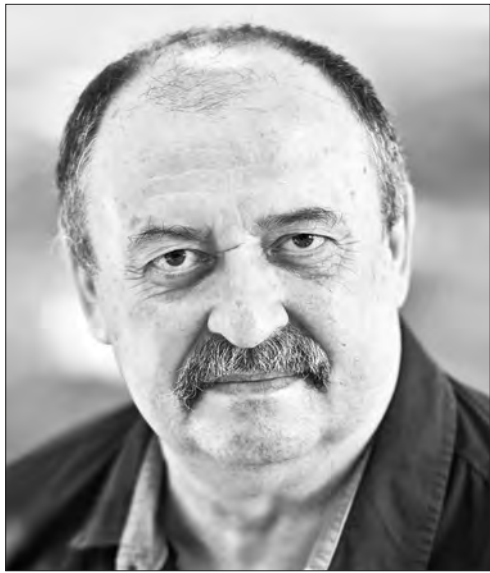
Luana SCHIDU

MINA DECU
TAGLIATELLE ALLEGRO
(POEME)

„Natural, puternic, revigorant, «come-back»-ul Minei Decu se citește dintr-un foc, fără să lase pauze de respirație. Ca un espresso băut pe stomacul gol, te lovește din plin, odată ce-ai luat și ultima gură: totul se răstoarnă elegant peste tine, într-un flux vibrant de energie. Actual și ori-ginal, volumul «Tagliatelle allegro» te ia de mână și ți se așază cuminte în stomac, ca o încărcătură enormă de confetti parfumate, propulsată direct dintr-un tun.”

Alex FRANDEȘ

CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

ABORDAREA „EST-ETICĂ” ȘI BUNUL-SIMȚ

de MIRCEA V. CIOBANU

Vitalie Ciobanu este un scriitor și publicist din tagma intelectualilor de rasă. Iar asta înseamnă, la o extremă, distincția aristocratică (și detașarea de certurile mărunte, dar și de limbajul suburban), iar pe de altă parte, implicarea, angajarea, interesul activ pentru agenda cetății. Ceea ce în opera de ficțiune a șaizeciștilor se numea interesul pentru etic și civic, aici se topește în discursul direct, al articolelor publicistice. La Radio Europa Liberă, DW, ziarele și revistele românești, precum „Adevărul”, „Observator cultural”, „22”, dar și la revista (literară) „Contrafort” – pe toate platformele de opinii, vocea lui Vitalie Ciobanu e una auzită (recte: auzibilă, pentru cine vrea să audă). Discursul său este limpede și expus tranșant, în vechea tradiție a publicisticii naționale.

Noul său volum, „Stat captiv,” *mod de folosire: Republica Moldova* (Cartier, 2024), o „istorie” în episoade scurte, care constată o stare de alertă și de intrigă politică cvasiperpetuă, este o suită de nuvele dramatice despre „evoluția” browniană a Moldovei de Est, alias Republica Moldova, alias Basarabia (nu doar ruptă, ci și ciopârțită din exterior și interior). Bineînțeles că m-am obișnuit și eu, ca și toată lumea, să-l văd pe schelăriile literaturii, în cărți, la „Contrafort”, la „România literară” sau „Viața românească”, ficționând, oferind interviuri la teme de estetică, scriind generoase cronică la cărțile colegilor de breaslă. Dar nu uit nici de comentariile sale politice din revista „22” sau din același „Contrafort”.

Vitalie Ciobanu nu este un politolog, deși majoritatea temelor abordate de el sunt teme politice și geopolitice. Publicistica lui este una de scriitor, deși angajamentele de ultimii ani la Europa Liberă și DW îl convertesc fără rest la meseria de ziarist (amintesc că Vitalie a absolvit ziaristica). De altfel, am avut ocazia să recitesc recent notele de călătorie din proiectul *Literatur express* și am aplaudat opul realizat împreună cu Vasile Gârneț. Scriitorul dublat de jurnalist oferă *cupajul* necesar unei duble priviri: din Empireul omniscient și din interiorul cotidianului *i-mediat*. În lipsa unor repere strict politologice, Vitalie apelează la imuabilele valori etice. În primul rând, a cumsecădeniei și a bunului-simț, dar și a unei idei naționale – recte: a unui ideal național, dincolo de demagogii: „Nu vei evolua ca stat fără a reda moldovenilor sentimentul unei identități sigure, legitimate. Suntem români și suntem europeni, pentru că

vorbim una dintre cele 27 de limbi oficiale ale Uniunii Europene – limba română, și adăugăm identității noastre naționale o plusvaloare modernă, prin deschidere și solidaritate umană în clipe de mare restriște, așa cum au învățat concetățenii noștri din Occident”.

Textul evocator despre Monica Lovinescu (dar și despre basarabenii educați de Europa Liberă) este memorabil, divulgând nu doar o atitudine, ci și un mod de a vedea și a înțelege lucrurile. Este cheia – în sens muzical – pusă înaintea textelor, pentru a marca tonalitatea: celelalte articole sunt cumva în raport cu acesta, ca atitudine, ca înălțime a privirii. Textul acesta este explicativ pentru ceea ce s-ar numi etica autorului: „În anii studenției, Monica Lovinescu devenise pentru mine o prezență familiară, ca și Virgil Ierunca, Gelu Ionescu, Emil Georgescu sau Neculai Constantin Munteanu. Ascultam, clandestin, *Teze și antiteze la Paris* și *Povestea vorbeii* în camere de cămin, cu pereți de carton (atât de mult păreau că se subțiază!) sau în locuințele obscure de la marginea Chișinăului, unde stăteam în gazdă. Încercam să rețin, să învăț, să deslușesc adevărul. Dezbaterile pe care le modera Monica Lovinescu la Europa Liberă îmi prilejuiau o mare desfătare intelectuală. La Biblioteca Națională, pe atunci «Krupskaia», din Chișinău, citeam «România literară» și «Luceafărul», care se găseau în colecții pentru inițiați, și căutam să verific analizele sale de la Radio cu cele ale lui Nicolae Manolescu, Mircea Iorgulescu, Valeriu Cristea sau Eugen Simion, care susțineau rubrici de cronică literară. Aceste exerciții de «lectură paralelă» aveau ceva detectivistic, pentru că urma să deduci o realitate care, dacă ai fi citit doar textele scriitorilor din România, apărea cenzurată, trunchiată, mutilată. De parcă așa fi compus puzzle-uri: Monica Lovinescu adăuga *piesele* care lipseau în desenul critic schițat de cei din țară. Era ciudat apoi să vezi cum se modifică discursul unor scriitori români care alegeau la un moment dat exilul și se regăseau în jurul mesei rotunde de la *Teze și antiteze la Paris*, unde începeau să spună lucrurilor pe nume, fără opreliști, cu fervoarea naufragiatului recuperat în ultima clipă...”

Și, în continuare, explicativ-didactic, dacă vreți, numele Monicăi Lovinescu văzut ca reper absolut: „Abordarea estetică a Monicăi Lovinescu – un termen, o atitudine pe care ea le-a acreditat – o simțeam foarte aproape de felul meu de a interpreta arta și literatura, și trăiesc

până azi cu convingerea că factorul moral nu poate lipsi din judecata globală asupra unei opere, din economia unui destin de creator”.

Și totuși, nu meseriile comentatorului, harul (= *pana*) și inspirația lui determină temele și scriitura, ci evenimentele însele. Plus contextul (geo)politic, determinant, precum starea materială în teoria marxistă despre conștiință în raport cu existența. Iar contextul e de așa natură, încât orice tentativă normalizatoare e bruiată de tot soiul de aventurieri. În felul acesta, dacă notele și comentariile lui Vitalie Ciobanu reproduc istoria RM din ultimul deceniu, atunci această istorie e un thriller politic, o poveste detectivistă, un roman polițist, nu un roman politic propriu-zis: „Moldova e un loc al conspirațiilor. Stat slab, identitate incertă, politicieni șantajabili, rețele de influență ocultă, care au supraviețuit colapsului imperiului sovietic. Nimic nu e sigur, nimic nu e cert, după scurte intervale de resurrecție a speranței, recădem în entropia noastră originară. Răul e puternic și stabil, întrucât se hrănește din instinctele primare ale individului, din barbaria sa originară. Binele e mai degrabă excepția, un produs cultural, o floare în glastră, greu de crescut, ușor de strivit...” Iar mai având în vedere că personajele sunt din anturajul nostru imediat („dintr-ai noștri”), istoria gravă (și chiar povestită de un scriitor grav) alunecă mereu în aventuri à la Ilf și Petrov, à la Caragiale, à la Chirița & Co.

VITALIE CIOBANU
„STAT CAPTIV”, MOD DE
FOLOSIRE: REPUBLICA MOLDOVA
O ISTORIE SUBIECTIVĂ
EDITURA CARTIER, 2024

Ținând cont de acest anturaj și de aceste resurse, temele mari anunță contextul politic (compartimentele, fără niciun fel de dubii sau concesi, presupun un parcurs de roman politic): *Povestea de succes (2009-2014)*, respectiv, *În brațele oligarhiei. Jaloanele unui deceniu (2009-2019)*. Iar pentru a ne edifica de la bun început asupra stilului (aici: dictat de poziția civică a autorului), primul text, din afara compartimentelor „tematice”, e un camerton: „Moldova pe tobogan” („Moldova lunecă pe tobogan. Moldova riscă să degenereze într-o dictatură feroce, în comparație cu care regimul Lukașenko ar putea să apară, în ochii Occidentului, un rău mai «familiar», mai «suportabil»”). Metafora, jurnalistică, expresivă, publicistică, se va developa în text și – iarăși – în context: evenimentele din aprilie 2009, care au provocat, au nedumerit, au revoltat, dar care au oferit și o șansă, sunt privite (trăite!) din interior. Dacă ar fi un text literar, am spune că e un procedeu care relatează istoria prin mijlocirea emoțiilor, a stărilor trăite acut: „Cum să exprimi o stare de indignare și exasperare acută? Ce cuvinte să alegi pentru a-ți declara stupoarea, revolta genuină ce te cuprinde când vezi că ești mințit, batjocorit, sfidat în ciuda tuturor normelor legale și a cutumelor omenești? Cum să te mai gândești la alte lucruri, să scrii proză, să editezi o revistă de cultură, să studiezi medicină naturistă, să faci jogging în parc, să te uiți la filme – adică să te porți ca un om normal și liber, când afară bănuie teroarea și violența? Toate aceste ocupații și tabieturi, mai mult sau mai puțin intelectuale, au devenit brusc indecente, imorale, lipsite de noimă, iar singura activitate demnă și edificatoare de sens este militantismul civic, rezistența anticomunistă în sensul cel mai direct al acestui termen. Când tunurile cuvânteară (recte: când bastoanele de cauciuc și bocancii poliției «dansează» sălbatic pe trupul arestaților), artele tac”.

Temele sunt din registrul unui război în toată firea, cu desfășurări de trupe, conflicte interne, luptă de clasă și idealuri naționale, lupte de gherilă, dramatism, suspiciuni, spioni etc.: *Război informațional înainte de anticipate, Moldova în mișcare, Despre „onoarea” bogaților, Cum să împiedici un complot, Secretul politic nr. 1, Sabatul roșu, Patrie cu sila, Roca-da rusească, Ce vor moldovenii?, Pe ce am eșuat?, „Ofertele” lui Lavrov, Capcana suspiciunilor, Pe urmele orbilor, Pacea Kalashnikov, Între Merkel și Putin, Năravul*

Rusiei și obiceiurile noastre, Cine e stăpânul tău din presă?, Coșmarul alternanței la putere, Dosarele KGB la vedere!, Ce vrea Occidentul de la noi?, 7 aprilie – revoluția trădată, O țară a simulacrelor, Ce spune Republicii Moldova Euromaidanul ucrainean?, Transnistria – coșmarul de lângă noi, Separatismul vizibil și separatismul ascuns, O invazie lașă, Și cu rușii, și cu românii. Despre Basarabia reală, 28 iunie – decretul care a răscolit Republica Moldova, Republica Moldova a ales... și a cules.

Formula etică acceptată de publicist va impune și constanta acestor texte, eterogene și, în general, ocazionale. Nu va lipsi – cum să lipsească? – mesajul moralizant: „Schimbarea timonierilor nu putea, automat, să aducă Basarabia în golful fericirii – europenizarea nu e un proces de sens unic, ci o combinație între voința politică a «vârfurilor» și capacitatea cetățeanului de a pune presiune pe autorități. Alianța era chemată, așadar, să asigure condițiile în care statul de drept, democrația, libera inițiativă, competiția economică onestă etc. să se manifeste fără opreliști. În loc de asta, partidele din AIE s-au concentrat pe agende personale, exact ca predecesorii lor. Nimeni nu învață nimic”.

Dar peisajul e completat (mai exact: este dominat) – cum altfel? – de confruntările mafiotice dizgrațioase între clanuri, de ascensiunea scârboasă, în acest context, a impostorilor de tot soiul, de intrigi care sunt de-a dreptul sinucigașe pentru o democrație firavă. Iată temele, anunțate în titluri: *Comunism sau mafie?, Puterea și onoarea, Republica Moldova și raiderii, Coalițiile vendetei, Justiția ca șansă a libertății, „Stat captiv”, mod de folosire, Președinția sub asediu oligarhic, Duelul Timofti – Plahotniuc sau cea mai lungă zi a anului în Republica Moldova, Guvernul lui Plahotniuc „în pâine”*... Sfârșitul cărții (îmi venea să spun: sfârșitul republicii) este previzibil, anunțat de ultimele două titluri: *A „patra” cale, o nouă jale și Republica Moldova la o nouă răscruce a destinului*. Iată o secvență, pe cât de istorică, pe atât și de anecdotică, din cronica unei zile cruciale: „Până la amiaza zilei de 14 iunie, niciun semn, nicio defecțiune majoră din interiorul regimului nu anunța răsturnarea. Existau temeri că Plahotniuc nu va ceda ușor, dovadă blocajul instituit de Curtea Constituțională, care prin deciziile sale din 7-9 iunie, privind dizolvarea Parlamentului și fixarea alegerilor anticipate, pentru 6 septembrie, ne-a adus în pragul unui război civil. Cordoanele de poliție și corturile așa-zișilor protestatari, oameni zăpăciți, manipulați, plătiți cu 500 de lei pe zi (cam 100 de Ron), pentru a nu permite accesul noii puteri în instituțiile guvernamentale, voiau să ne încredințeze că Plahotniuc are chef de harț. Cu două zile mai devreme, Andrei Năstase, noul ministru de Interne și vicepremier în Guvernul Sandu, fusese bruscat de șeful IGP Pânzari, devotat lui Plahotniuc, care conducea o formațiune de carabinieri masată la intrarea în sediul din Sarmizegetusa 13, unde erau sechestrați câțiva angajați ai Inspectoratului Național de Investigații (direcție în cadrul MAI), care în ajun își declaraseră adeziunea la noua putere. Birourile le fuseseră sigilate și unii dintre ei încercaseră să scape sărind pe fereastră. Cât putea să țină «structura de rezistență» a regimului Plahotniuc?”

Ironia și sarcasmul nu-i lipsesc autorului nici în camertonul invocat, nici în textele grave. Or, în cazul în care salvatorii națiunii sunt tot soiul de nechemați (versiunea populară pentru impostori), romanul va aluneca mereu spre satiră... Vezi, de ex., *Principiile domnului Lupu, Un „președinte” necuvântător, Un candidat pentru Ghimpu, Vânătoarea regală sau falimentul statului de drept, Vânătorii invizibili sau alianța de pradă, Niște ticăloși, O țară a simulacrelor, Basarabia evlaviei și nesimțirii*... Dar, în toate cazurile, fie și ironic sau malițios, tonalitatea discursului exprimă, mai curând, amărăciune și scârbă: „Politica în aceste zile la noi e un fel de *ars combinatoria*, un *joc cu mărgelile de sticlă*, în care tot ce contează este abilitatea de a-ți impune schemele și stratagemele, capacitatea de a-ți schimba peste noapte atitudinea, de a întoarce și celălalt obraz celui care te-a scuipat până mai ieri, dacă interesele de putere ți-o cer. Sau un alt exemplu de *analiză a discursului politic*: „Dl Lupu nu obosește să vorbească, mai nou, despre valori și principii, dar nu am auzit din gura domniei sale niciun principiu enunțat, nicio valoare articulată. În ce crede dl Lupu: în democrație sau în totalitarism, în separarea puterilor în stat sau în *verticala puterii*, în presa liberă sau în presa controlată politic? În justiție independentă sau în procese rezolvate la telefon?... Crede în economie de piață sau în afaceri subterane, de tip mafiot? În Europa sau în Kirgîzstan, în limba română sau în limba «moldovenească»?... Dacă ar avea curajul să răspundă, franc, la aceste simple întrebări care definesc identitatea unui lider politic în partea noastră de lume, Marian Lupu ar scăpa mai ușor de dileme și ar scuti Moldova de accese de stenocardie”.

Nu vor lipsi nici temele de cultură (*noblesse oblige*), culese ca niște rare pietre prețioase, pierdute în praful și noroiul mizeriei cotidiene (vezi subiectul abordat, de exemplu, în: „*Est-etica*” *Monicăi Lovinescu și Basarabia*), cu atât mai prețioase, cu cât mai improbabile și mai surprinzătoare. De altfel, tocmai insulele acestea de normalitate (de ex.: *Jazzul ca revanșă*) justifică existența noastră și, posibil, tocmai asta ne face vizibili în lume. Deși nici temele de cultură nu sunt pure reflecții abstracte, estetice sau profesionale, contextul dictează nu doar subiectul, ci și modul de abordare. Vezi și: *Schimbarea la scriitori*.

Scriitorul și publicistul nu dă verdicte, în schimb, judecă. Direct, tranșant, ca un magistrat responsabil. El judecă situația, contextul, premisele imediate, costurile, dar mai ales persoanele, protipendada politică. Sunt judecăți de scriitor, pasional (nu de politolog), poate ratând anumite rațiuni conjuncturale, dar argumentându-și dreptatea cu principiile majore de la care nu deviază: reperele istorice, naționale; experiența democratică a Occidentului, bunul-simț (și bunele practici ale contemporaneității), în fine, etica asumată și sensibilă, la nivelul epidermei, a unui om bine crescut. Și tocmai buna educație nu îi permite să fie tolerant cu toți nesimțiii. Dimpotrivă, tocmai cumsecădenia funciară îl face combativ și intransigent. O istorie în miezul ei, fără finalitate, deocamdată, dimpotrivă, cu un orizont încă în ceața incertitudinilor, povestită din perspectiva eroului genialului regizor Iuri Norștein. O istorie, subiectivă, da.

POEM NOIR

DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

Tonul: „**1.5.** Sunt neagră, dar sunt frumoasă, fiice ale Ierusalimului, cum sunt corturile Chedarului, și cum sunt covoarele lui Solomon.
1.6. Nu vă uitați că sunt neagră...”
(Cântarea Cântărilor)

Mi-am luat fată-n casă, în '97, din Madagascar, se-nțelege că neagră și dintr-o bucată (de lemn de eben) – ca un disc de vinil, viața mea ajunsese la 33 de turații! – și pe care-am numit-o Naomi, dat fiind figurina longilină (de-un cot) și o talie fină (de-un deget) – de-atunci n-am mai scos-o din casă și nici, mai cu seamă, din cap: „*ac pe creier, Ideea*” e chiar despre ea cum stă-nfiptă într-un soclu mic, de abanos și el, cu semnătura artistului pe verso: *A S M A N*. (Nici frumoasa ministă de culoare a lui Sarkozy, nici măcar Rama Yade n-a putut s-o dea jos de pe soclu din inima mea!)
...Și ce altă dovadă mai grăitoare că nu sunt rasist ca aceea că-n toți acești ani nu ea mobila, nici cu un deșt, eu am șters-o de praf?!!

Nu atât ea, cât eu «в черном теле» de când mă țin minte.

Doar știind-o acolo pe mobilă, sus, ca un uter prelung de girafă-n călduri, ca să nu spun: în flăcări, și mi se! – n-a fost noapte să nu fiu cu fata, și tot n-am stricat-o.

Nu de mâna mea, timpul făcându-și lucrarea – și iat-o atinsă, după două decenii, în carnea ei de – *noir désir* – Sulamita: ca un fir de ciorap, o fisură se duce pe linia coapsei și de unde din creștet la tălpi este dintr-o bucată, din tălpi până mai sus de genunchi tot o rană-i, *эбено-мать*. Cine n-a dus o fată la doctor, o dată măcar, s-o „rezolve”, să dea, primul, cu piatra în mine –
la meșter cu ea!

Ce-a fost până aici nu-i decât, c-un cuvânt al poetului, *proză, domnilor, proză!* – abia când i-am dus-o, la atelier, unui sculptor, abia arătându-i-o lui Ioan Grecu, abia ce-am lăsat-o peste noapte în mâinile lui (mâini din care-a ieșit **De ce nu?**), dacă-ncepe cu adevărat poezia. Acum, ce-a făcut și ce-a dres să rămână o taină – și fata întreagă & meșterul satisfăcut! – peste care se-așterne, ca iodul pe rană, să nu i se vadă cicatricea, patina de baiț. *Baiețica*-i voi spune de-acum înainte. Și fiindcă mi-a întors-o ca nouă, și nici nu și-a pus barem sigla, întoarcă-se versul meu *noir* într-un soclu pe care să urce:

Foto de Ioan GRECU

.G
...și dacă bobul de mazăre n-a fost pus sub saltea, ci (încă din născare!) în carnea fiecărei fetițe, și abia la capătul *Primei Nopti* se alege Prințesa de sânge din cele doar bune la pat?!

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE MOTANII FILOSOFI ȘI REBELI*

de VAL BUTNARU

Pe noptieră își aștepta rândul romanul *Memoriile unui motan călător* de Hiro Arikawa, iar momentan citeam *Donatello, asasinul lui Putin* de Iulian Frunțașu. Ca să vezi ce potrivire sau, mai degrabă, o adevărată invazie neplanificată de motani! Deodată, rămân surprins de un fragment din nuvela care a dat titlul cărții semnate de Frunțașu: „Așa am aflat despre societatea secretă a artiștilor aelurofili, care își propun, cu ajutorul unei pisici, să-l asasineze pe dictatorul Putin și pe cei mai importanți membri ai juntei sale”.

Aelurofilie înseamnă dragoste morbidă pentru pisici, potrivit DEX-ului. Imediat îmi aduc aminte de antonimul acestui cuvânt – aelurofobia, frica patologică de pisici. Un fel de boală de care suferea chiar și Napoleon Bonaparte, episod din viața ilustrului comandant de oști la care m-am referit și eu în *Hipnotic*. Se presupune că, în copilărie, Împăratul a fost zgâriat pe frunte de o pisică, de unde i se și trăgea această fobie. Se mai zice că înaintea confruntării de la Waterloo, amiralul Nelson a eliberat pe câmpul de luptă câteva sute de pisici, dezechilibrându-l emoțional pe marele său adversar. A urmat înfrângerea dezastruoasă și exilul pe Insula Sf. Elena. Deh, câte nu faci de dragul unei bătălii istorice la limita ficțiunii!

Dar nu despre Napoleon am vrut să vorbesc în rândurile ce urmează, ci despre constatarea, sinceră ca uimirea unui copil, legată de motanii care populează destul de autoritar o mulțime de cărți.

Și, dacă ne gândim mai bine, nu doar de cărți e vorba. De la *musicalul* *Cats*, purtând semnătura celebrului Andrew Lloyd Webber, la destul de cunoscutul interpret *The Motans*, alias Denis Roabeș, sau renumita poezie „Pisicuță, păs-păs-păs,/ Te-am văzut aseară-n vis...”, și până la temuta bandă de hoți *Pisica neagră* (*Ciornaia koška*) care opera în Moscova postbelică, dar având o *filială* și la Chișinău, prin anii '50 – toate aceste lucruri ne demonstrează cât de adânc a pătruns imaginea unor patrupeze viclene, în esența lor, pe teritoriul locuit de naivii bipezi.

Făcând o rapidă trecere în revistă a celor mai cunoscute feline, personaje literare din cele mai diferite timpuri, trag concluzia că aceste fapte poartă anumite trăsături comune. Motanii, așa cum i-au văzut scriitorii, în marea lor parte, sunt niște filosofi autentici sau, în cel mai rău caz, niște ființe arogante care-și disprețuiesc interlocutorii, dar aproape în orice situație – superioare oamenilor.

Eminescu este și el aproape de o capitulare în fața „unicului amic și ornic” din *Cugetările sărmanului Dionis*. Cum să nu ne amintim de celebrele lui întrebări admirative: „Oare ce gândește hâtrul de stă ghem și toarce-ntr-una?/ Ce idei se-nșiră dulce în mâteasca-i fantazie?”

Poetul pare să spună franc: ce s-o mai lungim, fraților? Ce mai tura-vura? „Lumea vis e – un vis sarbăd – de motan.”

Pe o linie ascendentă, urmează un comportament mătesc tot mai deșăntat. Ofensat de tonul sarcastic al stăpânului, Behemot, din *Maestrul și Margareta* de Bulgakov, îi dă o replică usturătoare lui Woland, străpunsă de o superioritate filosofică demnă de toată admirația: „Am să mă așez, răspunse motanul, luând loc, dar am să vă contrazic în ce privește ultimele afirmații. Vorbele mele nu reprezintă defel mângălitura verbală, cum ați binevoit să vă exprimați în prezența unei doamne, ci un lanț de silogisme strâns împachetate, pe care le-ar fi apreciat, după valoarea lor, cunoscători ca Sextus Empiricus, Marțian Capella și poate chiar însuși Aristotel”. Tot acolo, Behemot îi mai reproșează lui Woland gusturile vestimentare ale acestuia, atrăgându-i atenția că-i lipsește doar să-l sfătuiască să-și pună cizme, aidoma unui motan încălțat, făcând aluzie la personajul lui Charles Perrault.

Ca să rămânem în arealul rusesc, ar fi de adăugat că până și la Pușkin, în poemul *Ruslan și Ludmila*, motanul înțelept („kot ucionnii”) se plimbă zi și noapte în jurul unui stejar ferecat cu un lanț de aur.

Și parcă n-ar fi suficienți motanii de care mi-am amintit, iată că mai apare un filosof patrupeze care discută savant cu mica lui prietenă. E vorba, bineînțeles, de *Alice în Țara Minunilor* de Lewis Carroll și de renumita Pisica de Cheshire, cu nu mai puțin renumitul său rânjet vicelan. Acest rânjet a avut un impact notabil asupra culturii populare. O simplă căutare pe net ne lămurește în legătură cu acest impact: „Într-un dicționar de limbaj colocvial scris de Francis Grose, în 1788, apare sintagma «rânjește ca un motan Cheshire», folosită în cazul unor persoane care își scot în evidență dinții și gingiile când râd”.

O adevărată sursă de inspirație pentru Carroll ar fi putut să fie pisicile care locuiau în portul din Chester. Până la sfârșitul anilor '70, acolo exista un monument al *Motanului Cheshire*, lângă râul Dee, loc unde, pe vremuri, ancorau navele care transportau brânză Cheshire spre Londra. Se spune că acolo locuiau cele mai fericite pisici din Marea Britanie, fiindcă păreau că rânjesc întruna.

La Ana Blandiana, inofensivul Arpagic nu-și dădea aere de mare filosof sau cine știe ce disident, dar Securitatea, panicându-se, așa cum îi stătea în fire, i-a găsit și i-a imprimat, pe neașteptate, această dimensiune politic subversivă, potrivit unei mărturisiri făcute de poetă în cadrul emisiunii *Vânturile, valurile*. În felul acesta, literatura română s-a mai ales cu un pisic celebru.

(Fără să-mi fi propus acest scop în mod special, îmi vine în minte imaginea motanului căruia avarul de Hagi-Tudose, al lui Delavrancea, i-a retezat coada ca să intre mai puțin frig în casă în timp ce patrupezel ieșea pe ușă iarna. O coadă lungă însemna pentru zgârcioaba bogată un consum suplimentar de lemne.)

Un motan deosebit de arogant, dar și înțelept în același timp, este cel al lui E.T.A. Hoffmann, în *Părerile despre viață ale motanului Murr*. „Cu certitudinea și seninătatea proprii geniului autentic, dau lumii această biografie a mea, ca să afle cum devii un motan celebru și să-mi recunoască pe deplin calitățile în toată amplexarea lor, să mă iubească, să mă aprecieze, să mă stimeze, să mă admire și chiar să mă adore puțin. Iar de se va găsi cineva destul de îndrăzneț ca să se îndoiască de valoarea incontestabilă a acestei cărți extraordinare, să ia aminte că are de-a face cu un motan înzestrat cu spirit, inteligență și gheare ascuțite” – astfel începe Murr, motanul profesorului Abraham, redactarea părerilor sale despre viața pisicească și cea omenească în același timp, despre eternul feminin și

nestatornicie, amorul conjugal și extra-conjugal, despre motanii filistini, stilul de viață al câinilor, dar și despre multe altele.

Tobermory, din cartea omonimă a lui Saki (H.H. Munro), devine, la un moment dat, un motan prea vorbăreț. Povestea are loc cu puțin timp înaintea Primului Război Mondial. Un personaj vine în vizită într-o casă de la țară și pretinde că are darul de a face animalele să vorbească precum oamenii. Este îndemnat imediat să-și demonstreze abilitățile, servindu-i drept cobai chiar motanul familiei, Tobermory. Totul se dovedește a fi adevărat, motanul începe să vorbească, dar nimeni nu pare încântat de această performanță. Felina devine arogantă și este de neoprit atunci când începe să turuie vrute și nevrute. Se constată că știe o mulțime de lucruri neplăcute despre fiecare dintre cei prezenți: stătuse prea mult pe lângă oameni, le observase cu atenție metehnele și le ascultase conversațiile prea directe.

De altfel, revenind la Murr, acesta are și un epigon, în romanul *Eu, motanul*, de Natsume Sōseki, publicat la începutul secolului XX. Motanul japonez fără nume se află în centrul unei cărți care se dorește a fi un tablou al societății japoneze din preajma războiului ruso-japonez. Așadar, pisicul fără nume are drept stăpân tot un profesor, care, în acest caz, nu e prea inteligent, fapt constatat cu regret, în repetate rânduri, chiar de pisic. Acesta se vede nevoit să menționeze că oamenii nu sunt deloc superiori felineilor: „Țin să le comunic stimărilor cititori că nu mi se pare deloc normal ca oamenii să ne disprețuiască pe noi, pisicile. O fi vreun obicei al profesorilor, care nu pricep mare lucru, dar se poartă de parcă ar fi stăpânii lumii”.

În final, am păstrat o altă mostră de înțelepciune, de la Murr citire: „Oare umbletul în două picioare este într-adevăr atât de important încât specia numită «om» să aibă dreptul să pretindă o hegemonie asupra noastră, a tuturor acelor care pășim, pentru mai multă siguranță, pe patru? Da, știu, ei își fac o părere grozavă despre ceva care s-ar afla în capul lor și care s-ar numi rațiune. Nu-mi pot da seama exact ce înțeleg ei prin asta. Un lucru e însă limpede: dacă, după cât pot deduce din unele spuse ale stăpânului și binefăcătorului meu, rațiunea nu înseamnă nimic altceva decât aptitudinea de a acționa conștient și de a te feri de prostii, atunci n-aș dori să mă schimb cu locurile cu niciun om”.

SEMNAL

ALEXANDRU VAKULOVSKI
POEZIA ROCK
CHIȘINĂU, EDITURA PRUT, 2024

ALEXANDRU BURLACU
TRECUTUL PREZENT
SECVENȚE CRITICE
CHIȘINĂU
EDITURA UNU, 2024

„*«Trecutul prezent»*” însumează aproape patru decenii de preocupări literare ale profesorului de teorie și istorie literară și criticului Alexandru Burlacu. Ambele paliere ale activității sale se revăd, într-o interdependență benefică, în textele incluse în această carte. Sagacele (uneori până la virulență) critic literar și, alteori, pedestrul sistematizator și catalogator de perioade, procese, fenomene și nume literare, găsește în teoria și istoria literaturii instrumentele care îi oferă perspective inedite și sprijinul pentru o argumentare solidă a punctelor sale de vedere. Aici își recunoaște el și șansa evitării improvizărilor zburdalnice, mijlocul prin care prinde bine sub peniță, vorba lui Vasile Vasilache, «țâțânile literaturii». E o cale pentru realizarea unor «textistențe» memorabile, deși nu și pentru o carieră academică. Maestrul «Poveștii cu cocoșul roșu» îi scria odată: «Stimate dle Alexandru Burlacu! Dacă (și Dumnezeu să vă ajute întru aceste!) o să umblați la țâțânile literaturii, precum ați umblat la cele ale Poveștii... mele, vă prezic că nu o să deveniți academician la Chișinău...». Ce premoniție!»

Andrei ȚURCANU

„Autor al numeroaselor studii dedicate Arcadiei interbelice, Al. Burlacu contribuie în mod ferm la recuperarea și reabilitarea unui segment din istoria culturii și literaturii române din Basarabia, ce părea definitiv pierdut. Studiile «Scriitori de la Viața Basarabiei», «Mișcarea literară din Basarabia anilor '30: atitudini și polemici», «Literatura română din Basarabia. Anii '20-'30» reprezintă tot atâtea cărți necesare configurării literaturii române din Basarabia interbelică. Critic de formație academică, universitară, Al. Burlacu cercetează cu acribie procesele literare consumate în spațiul basarabean, pe care le raportează în chip firesc la contextul cultural general românesc. Atributele definitorii ale demersului său critic și istorico-literar se dovedesc constanța și consecvența, cărora li se aliază simțul critic bine conturat și o anume preferință pentru sinteze.”

Diana VRABIE

LA O ANIVERSARĂ

ALEXANDRU BURLACU ȘI SUBMERSIUNEA ÎN TRECUTUL PREZENT AL LITERATURII

de ANATOL MORARU

Alexandru Burlacu rotunjește venerabila vârstă de 70 de ani și lansează, cu această frumoasă ocazie, volumul *Trecutul prezent. Secvențe critice* (Editura UNU, 2024).

Așa cum Ceahlăul literaturii române este ocupat de mult, țin să cred că, metaforic vorbind, Alexandru Burlacu este Bălăneștiul literaturii române din Basarabia. Apoi, ca să rămânem în apele ludicului, vom apela la semnificațiile numelui *Burlacu*. Și nu la cele românești, or omagiatul nostru este căsătorit, și chiar reușit. Ne vom îndrepta spre rușii cei buni, sunt și de ăștia, pe unul l-a găsit chiar Maria Pilchin. În conotația lor, sărbătoritul ar fi, în traducere, edecarul care a tras șalupa literaturii din Basarabia peste pragurile literaturii mediocre, ca să o ducă la limanul esteticului.

La modul serios, Alexandru Burlacu este unul dintre criticii cei mai importanți din spațiul dintre Prut și Nistru și nu doar. Volumul în discuție este, în acest sens, o probă grăitoare. Sunt interesante în sine conotațiile titlului – *Trecutul prezent. Secvențe critice*. Acest joc cu timpul amintește, am senzația, de exercițiul eminescian din celebrele: „Cu mâine zilele-ți adaogi,/ Cu ieri viața ta o scazi/ Și ai cu toate astea-n față/ De-a pururi ziua cea de azi”. Altfel spus, datorită literaturii veritabile, frumosului etern, omul poate trăi (fără linii de demarcație) toate registrele timpului. Și încă, autorul disertează despre un timp neperisabil pe care Marea literatură îl respiră, obținut prin biruința asupra unui timp profan, neînsemnat, banal, mărunț.

Cartea în discuție este concepută, ca ideologie, substanță și factologie, drept o Carte a vieții, în stare să dea măsura înzestrării unui personaj notabil, care și-a asumat (cu știință și dedicație) deschiderea largă spre studierea mersului literelor în spațiul interriversan. Este o carte în care s-a topit experiența și emulația de decenii a activității de cercetare a semnatarului. Volumul este, în fond, un serial despre evoluția literaturii române din secolul al XX-lea și/sau, dacă vreți, o istorie a literaturii române în dezvoltare, când ne gândim că scrierile principalilor actori ai literaturii române din Basarabia fac, în culegere, subiectele cercetării auctoriale. Altfel spus, după *Istoria deschisă...* a lui Cimpoi, opus în care unele lucruri sunt (din varii motive) expeditiv, *Trecutul prezent* al lui Burlacu este a doua exegeză de întindere a procesului literar autohton, dar una mai bine articulată în documentare și judecăți.

Volumul este foarte reușit structurat, capitolele putând fi citite și ca volume aparte. Cartea debutează cu un compartiment teoretic, intitulat seducător *Înapoi, la prezentul trecut*, în care Alexandru Burlacu ia în dezbatere (în sfârșit, pe înțelesul tuturor!) conceptul de modernism, modernitate și neomodernism și proiecțiile artistice românești ale acestora.

Urmează un capitol, intitulat *Tentația sincronizării*, în care încap arheologii în literatura interbelică, optica auctorială concentrându-se pe natura scrierilor lui Constantin Stere, Leon Donici, Pan Halippa, Ion Buzdugan, Al. Robot, Magda Isanos ș.a. Autorul explică revenirea la aceste scrieri prin necesitatea altor perspective ale interpretării: „O analiză a modelelor necesită, în cazul romanului *În preajma revoluției*, schimbări de perspectivă, în funcție de realitățile naratoriale ce se modifică de la un volum la altul. Sondarea modelelor se va efectua nu atât în direcția relației textului cu realitatea, cât în planul relației textului cu alte texte”.

O altă secțiune este intitulată *Scara lui Osiris* (autorul trimite spre semnificațiile mitului egiptean despre Osiris, cel care, omorât și dezmembrat de fratele său Seth, va reuși să reînvie pentru un timp scurt datorită magiei). Alexandru Burlacu pune sub microscopul analitic creațiile lui Vasile Vasilache, Aureliu Busuioc, Vladimir Beșlea-gă, Ion Druță, Vlad Ioviță ș.a., scriitori care au făcut ca literatura română din Basarabia să iasă din coma proletcultistă.

Compartimentul *Proba esteticului* înglobează analiza operelor lui Grigore Vieru, Liviu Damian, Pavel Boțu, Aureliu Busuioc, Dumitru Matcovschi, Gheorghe Vodă, Anatol Codru, Victor Teleucă, Ion Vatamanu, Anatol Ciocanu, Emil Loteanu, Petru Cărare, Nicolae Esinencu, autori întemeietori ai literaturii postbelice, care, într-adevăr, au izbutit reabilitarea esteticului.

Ultimul capitol, *Între textualism și tragism. Transgresări de paradigmă*, este destinat interpretării creației membrilor generației *Ochiului al treilea*: Vasile Roman-ciuc, Nicolae Dabija, Leonida Lari, Marcela Benea, Leonard Tuchilatu, Iulian Filip, Valeria Grosu, Ion Hadârcă, Leo Butnaru, promoție care, în mare, a ales refugiul în cultură pentru a nu cânta „minunățiile” așa-numitului paradis socialist. Aceștia au sporit frumusețile poeziei, după chipul și asemănarea înaintașilor șaizeciști. Tot în această casetă sunt interpretate textele

autorilor pe care o parte a criticii literare autohtone îi raportează la postmodernism: Arcadie Suceveanu, Vsevolod Ciornei, Eugen Cioclea, Andrei Țurcanu.

Autorul își mai asumă radiografierea particularităților și stării prozei actuale de la noi în *Pulsul prozei de azi*. Alexandru Burlacu face mici incursiuni în spațiile romanelor lui Val Butnaru, Emilian Galai-cu-Păun, Oleg Serebrian, Mircea V. Ciobanu, Dumitru Crudu, Alexandru Vakulovski, Tatiana Țibuleac ș.a., pentru a surprinde direcțiile principale, formulele consacrate și partea de noutate din scriitura optzeciștilor, nouăzeciștilor și douămiiștilor.

În globalitatea lor, textele din acest volum mai pot fi calificate drept componente ale unui eventual proces de reconsiderare a literaturii postbelice. Cunoaștem că în România, grație intervențiilor unui Gheorghe Grigurcu sau Laszlo Alexandru, s-a produs o reevaluare a ierarhiilor literare. Am putea pune în meritul autorului volumului *Trecutul prezent* tocmai acest fapt: revenirea la texte și autori și judecarea lor după criterii strict artistice și, în consecință, desenarea unei hărți literare în care putem identifica valori estetice de netăgăduit.

Alexandru Burlacu practică un limbaj ușor de identificat, fără arborescență terminologică și metaforică, mânuiește cu eleganță instrumente de prețuire estetică și navighează fără busolă pe mări teoretice învolburate. Are mult discernământ, o viziune panoramică și o capacitate de sinteză de invidiat și de urmat. Și mai e ceva, Alexandru Burlacu este un om luminos, o adevărată fabrică de optimism uman și, dacă vreți, și științific. Domnia sa a reușit să-i convingă pe mulți jinduitori la salopeta de doctori în știință că cercetarea este un exercițiu de care nu trebuie să te sperii. Spre deosebire de Lenin, care ne-a mințit că orice bucătăreasă poate conduce un stat, Alexandru Burlacu, repet, i-a determinat pe mulți să creadă că știință poate face orice tânăr deștept și ambițios. Alexandru Burlacu este și un profesor formidabil, care, urmându-și chemarea, și-a călăuzit învățăceii spre culmile luminii.

Mulți ani scăldați în lumina înțelepciunii, în apele freactice ale bucuriei, în aerul proaspăt al sănătății, în parfumul florilor recunoștinței! Și, mister Burlacu, eu chiar cred că există viață și după 70, iar dumneavoastră mai aveți încă foarte multe de făcut, or afară e prăpăd intelectual, afară-i Dă-mă, mamă, după Iura...

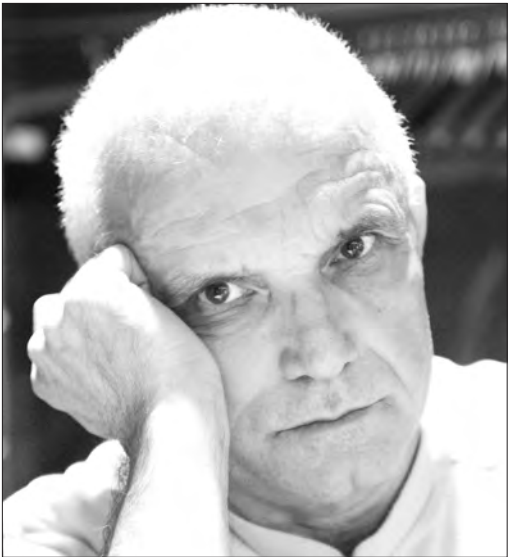

Foto de M. ZGONDOIU

POEZIE

PREDISPUS
LA ÎNTUNERIC
DE LIVIU IOAN STOICIU

LIVIU IOAN STOICIU (N. 1950, DUMBRAVA ROȘIE, PIATRA NEAMȚ) ESTE POET, PROZATOR, AUTOR DRAMATIC, ESEIST ȘI PUBLICIST. REDACTOR (ȘEF ȘI ADJUNCT) LA REVISTELE UNIUNII SCRITORILOR „CONTRAPUNCT” ȘI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ”.

DEBUT EDITORIAL CU VERSURI: „LA FANION” (1980, PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR).
ALTE VOLUME DE POEZIE: „INIMA DE RAZE” (1982), „CÂND MEMORIA VA REVENI” (1985), „O LUME PARALELĂ” (1989), „POEME ARISTOCRATE” (1991, PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR), „SINGURĂTATEA COLECTIVĂ” (1996, PREMIUL ACADEMIEI ROMÂNE), „RUINELE POEMULUI” (1997), „POST-OSPICIU” (1997), „POEMUL ANIMAL” (2000), „LA PLECARE” (2003), „PAM-PARAM-PAM / ADJUDU VECHI” (2006), „CRATERUL PLATON” (2008), „PE PRAG / VALE-DEAL” (2010), „SUBSTANȚE INTERZISE” (2012), „NOUS” (2015), „EFECTE 2.0” (2017), „LUARE AMINTE” (2022). APOI, „OPERA POETICĂ”, VOL. I ȘI VOL. II (2016), VOL. III (2017).
ANTOLOGII DE VERSURI: „CANTONUL 248” (2005), „LANȚUL” (2012), „STRICAREA FRUMUȘETII” (2019, ÎN COLECȚIA: POEȚI LAUREAȚI AI PREMIULUI NAȚIONAL DE POEZIE „MIHAI EMINESCU” – OPERA OMNIA).
VOLUME DE MEMORIALISTICĂ / ESEU / PUBLICISTICĂ: „JURNALUL UNUI MARTOR” (1992), „JURNAL STOIC DIN ANUL REVOLUȚIEI, URMAT DE CONTRAJURNAL” (2002), „CARTEA ZĂDĂRNICIEI” (2008), „AJUNS DIN URMĂ (POEMUL-JURNAL / JURNALUL-POEM)” (2017), „DE UZ STRICT PERSONAL (DIN ANUL REVOLUȚIEI – JURNAL. ȘI DUPĂ 17 ANI, ELEGII ALE UNUI ACCIDENT)” (2022).
ROMANE: „FEMEIA ASCUNSĂ” (1997), „GRIJANIA” (1999), „UNDEVA, LA SUD-EST” (2001), „ROMANUL-BASM” (2002), „VRĂJMAȘ” (2014), „TRANSFER” (2017).
DRAMATURGIE: „TEATRUL UITAT” (2005, PREMIUL UNIUNII SCRITORILOR).

A FOST DISTINS CU: PREMIUL NAȚIONAL DE POEZIE „MIHAI EMINESCU” PENTRU OPERA OMNIA (2018); PREMIUL NAȚIONAL „TUDOR ARGHEZI” PENTRU OPERA OMNIA, ACORDAT DE UNIUNEA SCRITORILOR; MARELE PREMIU „VIRGIL MAZILESCU” PENTRU ÎNTREAGA OPERĂ POETICĂ; MARELE PREMIU ȘI TROFEUL FESTIVALULUI INTER-NAȚIONAL „PRIMĂVARA EUROPEANĂ A POETILOR”, LA CHIȘINĂU (PENTRU OPERA OMNIA, ACORDAT DE UNIUNEA SCRITORILOR DIN MOLDOVAU); MARELE PREMIU AL FESTIVALULUI NAȚIONAL DE LITERATURĂ „FESTLIT” CLUJ-NAPOCA; MARELE PREMIU AL CONGRESULUI NAȚIONAL DE POEZIE; MARELE PREMIU „BALCANICA” LA FESTIVALUL POETILOR DIN BALCANI; MARELE PREMIU „CUNUNA DE LAURI DIN TRACIA”, ACORDAT DE UNIUNEA SCRITORILOR LA TURNIRUL DE POEZIE (2018, LA ALEXANDROUPOLIS, GRECIA); MARELE PREMIU AL ASOCIAȚIEI SCRITORILOR PROFESIONIȘTI DIN ROMÂNIA – ASPRO ÎN ANUL 1997); MARELE PREMIU „NICHITA STĂNESCU” PENTRU POEZIE (2023, PATRONAT DE ACADEMIA ROMÂNĂ). A PRIMIT ORDINUL MERITUL CULTURAL ÎN GRAD DE OFIȚER, ACORDAT DE PREȘEDINȚIA ROMÂNIEI.

NU MAI GÂNDI!

Rânduri, rânduri de copaci cu flori albe,
copaci-versuri, fără sfârșit, ca niște valuri uriașe în
marea de nedescris. Valuri de antipatie,
inspirea, pe care le resimt acut – dintr-un motiv
neștiut. Pe

unde, cică, „și cuvântul s-a făcut trup” – cum adică?
Sunt copleșit. Până și cel ce vine
după mine este înaintea mea cel puțin cu un pas. Taci,
nu mai vorbi – că de aceea... Nici nu mai gândi!

Îmi întorc ochii de la panoramă, reiau
șirul firului de cerneală lăsat de peniță, drumul se înfundă
prin mlaștini. Fac un nou semn, care va stârni
împotrivire, antipatie, ură,
rescriu, eu îmi sunt cel mai mare dușman. „Taci,
și ieși afară din omul acesta!”

PREDISPUS LA ÎNTUNERIC

Fără mărinimie, pierdut cu firea în fața Izvorului
lui Eminescu, în Cișmigiu, predispus la întuneric. Bea din
mers o gură mare de apă și-și mai revine, va
produce mai departe o masă critică, bine că nu s-a oprit,
că n-ar mai fi reușit să pună la cale viteza
luminii... Nu se lasă păcălit singur,
se scutură de cenușă: de șapte ani a ars mocnit, acum vrea
totul sau nimic, totul, chiar dacă băjbăie și nu știe
exact ce și încotro trebuie să o ia, nu contează că-i bate
vântul prin scăfârlie.

Face pași pe alee, înaintea lui au trecut populații
întregi pe aici, unele s-au întors, le-or
fi părând rău, cum îi pare lui rău acum? E aleea care dă în
altă alee, la nesfârșit, amestecându-se

între ele epocile. Dacă aprinzi o lumânare la biserică,
le vezi – lungi firișoare de energie, populații,
unele grupate, singura lor grijă e
că vor fi uitate cu totul de Dumnezeu într-o zi...
Îi clănțane dinții. Au trecut pe aici toate
plăcerile posibile. Au trecut ca o umbră și ca un vis... A
înviat mortul din mine, își spune. Adevărul
e că primăvara asta nu mai vrea
să încalce regulile. Își amintește: „Nimeni nu plângea. Nu
am văzut lacrimi. Erau arși și goi, unii morți,
alții aproape morți. În jur se auzea doar sunetul orașului
care ardea, o întreagă istorie”... La mijloc e
o întorsătură. Și nu e învrednicit să o dea de gol.
Până la urmă a

fost trimis să-și încerce norocul la balamuc, unde
primăvara vine mai devreme.

IMORAL

Ești un derbedeu, strigă în continuare la mine criticul
burtos, desfigurat de ură, asudat. Unde-mi
întorc, neliniștit, capul fără ochi, îl văd: el e și câinele
care latră din căruța trasă de un cal de pe
șosea, el e și mirosul de mâncare intrat în haine, el e
noua mea sminteală, el e acea anumită
parte din trufia și deșertăciunea acestei vieți. Îl scuip.

„Binecuvântează moștenirea ta, Doamne”.
Sunt venit să aprind o lumânare, îmi dau singur două palme
peste obraji, să-mi alung amarul, sunt scârbit că
altceva nu-mi vine în minte (acum,
când scriu) decât acest dizgrațios corp ceresc imoral. Critic.
Ieșit în cale – adus printre flori la biserică, în
cimitir, în sunetul clopotelor,
pregătit să dispară în promiscuitatea morții noastre
literare.

FARMECUL PROPRIEI DISPERĂRI

Misterele pădurii se pierd în ciuperci: să le aduni, să nu le aduni? Pagubă în ciuperci! Nu ești cunoscătoare. Sunt ghebe, doamnă, nu sunt otrăvitoare. Ele sunt anterioare apariției ființelor și lucrurilor. „Doar dacă vreuna din ghebe nu și-a schimbat compoziția între timp”... Lumea coboară veselă de pe muntele Fitifoiu cu sacoșele pline de mistere maronii, care se vor pierde până la urmă în stomacuri – la începutul lunii octombrie. Acesta e farmecul

propriei disperări, să nu știi dacă este otrăvitoare. Inițial, dimineața, lumea a fost sculată la rugăciune, a luat trenul de la București și a coborât la Predeal – mare nevoitoare, tu m-ai chemat la biserică de la miezul nopții... Mă așteptai pe pragul bisericii, unde creșteau ciupercile văzând cu ochii și de unde pornea o dără care se pierdea în pădure. Dar asta nu e nimic, mi-ai cerut să deschid și dicționarul de mistere al pădurii – limfatic, fără iluzii. L-am deschis. De aici

încolo ne-am expus împreună fondului omenesc de barbarie.

TAIE ȘI ACEST VERS

Își întinde gâtul pe tăietor – ce aștepți? Rânjetul fețelor? Zice ca preotul: „Domnului să ne rugăm!” și face trei cruci. Nu. Taie și acest vers. Hai cu mine la furat de prune! Vezi câte forme degradate sunt pe aici? Dar nu mai fă atâta praf: aleargă

după mașina de scris a morții, ce naiba miroase așa? Floarea albă din curtea Mănăstirii Sihastru? Cheia ei parfumată... Se împiedică, face un salt uriaș, din deal până pe spatele țiganului care a tras barca la mal din Siret, plină cu pești albi, ca foaie de hârtie, falși. Acum ai merita

să-ți dau la cap! Ești caraghios – nu poți fi altul decât ești? Poartă-te ca și cum aceste lucruri ar exista, nu ar fi literatură. Izbăvește-te de deznădejde. Primește nefericitul care-ți bate la ușa chiliei. Întoarce-te de unde ai venit, întinde gâtul, asta e ultima carte citită. Mai bine du-te și îngroapă mașina de scris.

ÎNTR-O VĂGĂUNĂ

Ar trebui în sfârșit să fiu auzit, sunt la capătul puterilor, într-o văgăună din care nu mai pot să ies – nu-mi pot explica de ce am ajuns până aici.

Adio, gânduri necurate.

Sunt într-o altă zi? Mă spăl pe ochi. Sunt în aceeași văgăună, blocat? Dacă nu mi-ar mai funcționa mintea, aș putea să ies, dar m-a paralizat frica. În definitiv, cine sunt, să ascult de slăbiciunile mele? De ce nu mă smulg din această văgăună, să scap? Acum observ că sunt de jur împrejur numai cârnuri, oase, zgârci, mucoase, e o văgăună vie, îmbătrânită, mirosul ei mă reține? Sau sufletului meu nu-i place să fie liber? Sufletul a dat cu mine de pământ? El m-a aruncat aici? E deprimant... Aude: iată cum arată schema funcționării organelor noastre interne. Ce zici, poți să-ți oprești somnolența? E ceva din copilărie. Acestea nu sunt scânteii electrice? Îmi aduc aminte acum, mi s-a prezis o mare cădere – în abis.

Ești îngrozit că o să-ți petreci restul zilelor într-un gol de memorie.

05 > NICHITA DANILOV: PE MARGINEA SPIRITULUI CRITIC

unde au început, ca din senin, să apară tot felul de bucate. Cel care le aducea era tot amfitrionul nostru Daniel, care parcă avea nu o pereche de mâini, ci zece, și nu o pereche de picioare, ci o sută, căci el era înarmat cu tăvi, cu tacâmuri, cu sticle și pahare, mișunând peste tot. Zâmbind cu amabilitate tuturor, Daniel părea omniprezent.

În fine, când masa fu aproape pregătită și fiecare farfurie și fiecare pahar se afla în fața fiecărui oaspete, amfitrionul se așează la locul lui, dând semn că ospățul poate să înceapă. Și atunci i-am văzut pe toți cum năvălesc asupra bucatelor și încep să mănânce, dar folosindu-și nu mâinile, ci picioarele aburcate pe masă. Mărturisesc că un astfel de spectacol nu l-aș fi putut vedea decât în vis. Eu însă eram treaz și mâncam la unison cu ceilalți, folosindu-mi cu dexteritate atât picioarele, cât și mâinile, cum făceau, de altfel, și ceilalți. Festinul luă, la un moment dat, o întorsătură neașteptată. Căci, în loc să mai mâncăm bucatele, am început, acompaniați de o orchestră nevăzută, să ne mâncăm, călcând-ne în picioare, gândurile. Iar Daniel stătea în capul mesei și aplauda, atât din mâini, cât și din picioarele sale lungi prevăzute cu urechi.

Iar la un moment dat, când agitația se mai potoli, Daniel a început să ne prezinte invitații săi de seamă, care ieșeau din oglinzile așezate oblic în sală, dar și din dulapuri, din ferestre și din hornuri. La chemarea lui, mai întâi veni Homer, urmat de Orfeu și Euridice. Apoi veni și Odysseas Elytis, flancat și el de o întregă șleahtă de poeți, din Iași, dar și de dincolo de Prut. Toți se urcară pe genunchii lui Daniel Corbu și începură să-l ridice în slăvi. Drept care poetul, pentru a le răsplăti generozitatea, scoase dintr-un sertar secret un

set de diplome și medalii, conferindu-le invitaților săi, începând cu bunul Homer și terminând cu Grigore Vieru și Elytis, titlul de cetățean de onoare al sufrageriei sale, în timp ce noi, lovind cu tacâmurile în masă, îl aplaudam la unison.

La un moment dat, oprindu-mă și lăsând lingurile în jos, în timp ce mâinile continuau să se agite în aer, am zis:

– Dar bine, măi Daniel, cum de ți-ai permis să-l premiezi pe Homer?

– Uite că mi-am permis, spuse Daniel, trăgând din narghilea și suflând fumul spre tavan.

– Cu ce drept? l-am întrebat.

– Dragă Nichita, replică Daniel, spre deosebire de tine, eu am un suflet generos și-i premiez pe toți, și pe cei mari, și pe cei mici.

– Dar bine, Daniel, am continuat, aici e vorba totuși de Homer. Cum de ți-ai permis?

– Și ce dacă-i vorba de Homer? Homer merita să fie premiat de mult. Și uite că în toată lumea modernă și postmodernă nimeni nu l-a premiat. Eu i-am dat un premiu, ba chiar l-am făcut și cetățean de onoare al sufrageriei mele și Homer s-a bucurat. Aproape că i s-au umplut ochii orbi de bucurie. L-am condus ca pe un oaspete de seamă până la ușa de pe hol. Și știi ce mi-a zis Homer la despărțire?

– Ce?

– Ei, bine, Homer mi-a strâns mâinile cu căldură și mi-a spus: „Dragă frate Daniel, dragă frate Corbule, îmi pare rău că nu ne-am întâlnit la timpul potrivit. Căci, dacă ne-am fi întâlnit, războiul troian ar fi avut o cu totul altă soartă. Iar Elena, ei bine, Elena nu s-ar fi îndrăgostit de Paris. Astfel că războiul n-ar fi avut loc... Uite, asta, mi-a spus, să știi...”

GALERIE FOTO – ALEXANDRU BURLACU

Alexandru Burlacu împreună cu scriitorul Andrei Strâmbeanu și criticul Mihail Dolgan (2005). Foto: N. Răileanu

Dezbateri... preelectorale cu colegul Grigore Chiper. Adunarea Generală a Scriitorilor din 2010

SEMNAL | EDITURA JUNIMEA

ALEXANDRU BURLACU
PROBA ESTETICULUI.
NEOMODERNIȘTI BASARABENI
IAȘI, 2023

„Despărțirea de trecut se produce la început într-un mod radical și violent. Interpretările criticii autohtone sunt reductibile la opoziția care domină reprezentările criticii de astăzi asupra interbelicului și asupra epocii anterioare – între modernism și tradiționalism; opoziție ea însăși întărită în chip exagerat, rigidizată și absolutizată. În descrierea specificului poeziei moderne, trebuie puși în evidență factorii externi și factorii interni în reinventarea poeziei; raportul dintre poet și savant în explorarea realității; criza limbajului, criza eului și criza realității. Poezia modernă e antimimetică, edifică o lume virtuală, artificială, o «lume în care omul (desacralizat), a devenit, el, sistemul de referință», că poezia, în formula lui Kandinsky, «e copilul timpului său și cel mai adesea, mamă a sentimentelor noastre».”

Autorul

Foto de Lilliana GRECU

RETROSPECȚII

DESPRE RIRIA SAU EMINESCU ȘI FANELE SALE (II)

de LUCIA ȚURCANU

S-a întâlnit Riria cu adevărat cu Eminescu în 1886? Probabil. Nu am găsit – deocamdată – mărturii, amintiri, pagini de jurnal sau scrisori care să documenteze această întâlnire, sursa istoricilor literari și eminescologilor părănd să fie chiar operele de ficțiune ale Ririei, care ne prezintă „povestea” mai curând ca pe o interacțiune bovarică decât ca pe o întâmplare reală. Una dintre puținele mărturii ar fi pagina din albumul Ririei cu poezia *La steaua*, transcrisă de Eminescu „sub o podoabă de flori uscate pregătită de mai înainte”. Pagina a fost reprodușă în facsimil în nr. 1-2, ianuarie-februarie 1902 al revistei „Arhiva” din Iași, unde este publicat pentru prima oară dialogul dramatic în 5 scene *Ultima rază din viața lui Eminescu*.

Dincolo de veridicitatea faptelor relateate, interesează procesul de ficționalizare a vieții lui Eminescu și de mitizare a poetului, Riria fiind una dintre primii autori care îl transformă pe Eminescu în personaj literar și, în același timp, unul dintre primii edificatori ai mitului Eminescu.

Până să publice, în 1902, proza rimată și ritmată *La mormânt* (transformată ulterior în text versificat), Riria scrie, în 1886, poezia *Răspuns lui Eminescu*, inclusă în *Cânturi vechi* cu următoarea explicație la titlu: „La poezia la «Steaua care a răsărit» închinată de poet Ririei și scrisă pe un album al ei. Vezi *Ultima rază din viața lui Eminescu*, Iași, 1902, p. 65 și *Arhiva* din Iași, No. 1-2, 1902”. Iată textul: „O stea apus-a pentru-o zi/ Astăzi iar reapare/ Și mult mai mândru va luci/ Tot luminând mai tare.// Românii azi or veni toți/ La ea să se închine/ Ca blânda stea a mândrei nopți/ Mult timp să tot lumine.// La stele mici din jurul ei/ Lumina să-mprumute/ Și prin aprinsele-i scânteii/ Să lumineze multe.// Al țarei cer atunci va fi/ Cu mult mai luminat/ Când steaua mândră va luci/ Cu cele ce-a creat”. La final, urmează o altă notă: „Reprodușă de Riria în parte în dialogul scenic *Ultima rază din viața lui Eminescu*, Iași, 1902”.

De fapt, atât *Răspuns lui Eminescu*, cât și, parțial, *La mormânt*, vor fi topite în scrierea care, după A.D. Xenopol, este vârful culminant al creației Ririei – dialogul dramatic în 5 scene *Ultima rază din viața lui Eminescu*. Cartea propriu-zisă, apărută la Iași în 1902 și scrisă, de asemenea, în proză rimată și ritmată, a fost precedată de un ciclu de zece scrisori adresate Mariei, o amică a Ririei, și scrise pentru a simți „bucuria îmărtășiei”. Cele zece scrisori – care e puțin probabil să fi fost expediate cu adevărat vreodată, deci sunt, mai curând, fictive, iar veridicitatea

celor relatate rămâne discutabilă – au fost publicate și republicate în: „Arhiva”, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1902; „Literatura și arta română”, nr. 2, 25 februarie 1902; „Familia”, 10/23 martie 1902 – I, II, III; 17/30 martie 1902 – IV, V; 24 martie / 6 aprilie 1902 – VI, VII; 31 martie/ 13 aprilie 1902 – VIII, IX; 7/20 aprilie 1902 – IX, X (aici nu mai este inclus și facsimilul paginii de album). Scrisorile sunt date după cum urmează: Scrisoarea I – Repedea, 2 iulie 1886; Scrisoarea II – Repedea, 15 iulie 1886; Scrisoarea III – Repedea, 18 iulie 1886; Scrisoarea IV – Repedea, 1 august 1886; Scrisoarea V – Repedea, 16 august 1886; Scrisoarea VI – Repedea, 30 august 1886; Scrisoarea VII – Repedea, 3 septembrie 1886; Scrisoarea VIII – Repedea, 7 septembrie 1886; Scrisoarea IX – Repedea, 10 septembrie 1886 (aceasta conține și facsimilul paginii din album cu poezia *La steaua*); Scrisoarea X – Repedea, 10 septembrie 1886. După cele trei apariții în presă, textele scrisorilor sunt „prelucrate apoi în un dialog pentru scenă” (cum specifică A.D. Xenopol în articolul *Un nou poet de frunte*, din „Arhiva”, nr. 7-8, iulie-august 1902) și publicat în format carte cu titlul *Ultima rază din viața lui Eminescu*, în 1902, mai exact, în a doua jumătate a anului 1902, pentru că pe 1 decembrie revista „Convorbiri literare” semnală apariția volumului. În 1914, la Paris, va apărea și varianta franceză: *La Dernier Rayon de la Vie d'Eminescu*.

Dialogul dramatic asimilează, în mare, conținutul celor zece scrisori: scena I – scrisorile I, II, III; scena II – scrisorile IV,

V; scena III – scrisoarea VI; scena IV – scrisorile VII, VIII; scena V – scrisorile IX, X. Dorindu-și să creeze un dialog plin de gânduri înțelepte, Riria nu face însă altceva decât să pună „gândirile înalte” ale poetului alături de „impresiile ei”, transformându-le, cum bine zice Al. Cistelecan, „într-o amestecătură de talk-show, sărind de la probleme «filosofice» la probleme «patriotice», «sociale», «feministe» etc. și trăncănind insuportabil despre toate, ca un veritabil om de televiziune”. De fapt, intenția era de a-l scoate pe poet din contingent, de a-i pune în lumină singularitatea și superioritatea și, odată cu aceasta, de a dezvălui atitudinea obsedant-adulativă a autoarei.

Comparând textul dialogului dramatic cu cele zece scrisori, se pot observa câteva modalități de schimbare a tonului și de trecere de la registrul confesiv-sentimental din epistole la cel meditativ-ceremonios din piesă, această schimbare desemnând însuși procesul de mitizare, de transformare a omului-poetului Eminescu în... Luceafăr.

Dacă în scrisori tonul este confesiv-familial, cochet-jucăuș, în dialogul care are loc între „Poetul: 35 ani, îmbătrânit, bolnav de picioare, grimat după figura lui Eminescu” și „Riria: fată de 18 ani”, discursul devine patetic-poetizant. Iată un exemplu de trecere de la exprimarea șagalică din scrisori la tonalitățile grav-sentimentale din piesă, ca indiciu al mitizării:

„Aș vrea însă mult să pot întâlni, în aceste dragi locuri, un poet... Aș vrea, pe banca umbrită

de frunzișul teilor, să stau cu el de vorbă: să văd ce s-a petrecut în sufletul lui atunci când a scris comorile de frumuseți care ne fermecau mintea, când le cetiam împreună. Șireato! zâmbești? Știu de ce; ai ghicit numele dragului meu poet, a căruia cânturi au un răsunet atât de adânc în sufletul meu. Dar unde este el? Nu o știu... Nu știu de se află sănătos ori bolnav, nici în ce parte își mai duce viața” (Scrisoarea I – Repedea, 2 iulie 1886)

vs.
„Ah! Unde ești poete? Aș vrea să-ți aud cântul; să-mi luminezi o clipă și sufletul și gândul. În aste mândre locuri, atât de dulci în sară, spre soarele-asfințit, de ce nu știu o vrajă, să fac ca să răsără, așa cam de o dată, poetul meu dorit?” (*Ultima rază din viața lui Eminescu*, scena I).

În „dialog”, solemnizarea discursului se realizează și prin încercări naive de intertextualizare. Eminescu nu mai vorbește ca un muritor de rând, ci pare să fi topit în replicile sale toate poemele pe care le-a scris. El rostește concepte, nu vorbe, Riria evidențiindu-i astfel superioritatea. Replica finală a Poetului e relevantă:

„Ce-a fost este trecutul, ce-i fi e viitorul. Astăzi avem prezentul și mâini vom avea dorul. Iar ceasul ce se duce nu-l poate ținea nime, de varsă el în suflet sau balsam sau asprime. Să-i zicem ziua bună scriindu-l în trecut; el vorbitor azi este și mâine va fi mut. Tu care ai în față o viață de trăit, doresc să spui la alții, când eu voi fi murit, că nu-mi mai blăstăm soarta, nemaiavănd cuvânt, c-am întâlnit un echo-nainte de mormânt. Dar timpul văd că fuge și trebuie să plec; o! nu-mi mai zice vorbe ce sufletu-mi înec!”

Pentru a edifica mitul și a prezenta eroul ca pe o ființă superioară cotidianului, Riria renunță la anecdoticul și familiaritățile prezente în scrisori. Dispar întrebările pline de indignare din Scrisoarea III – Repedea, 18 iulie 1886, care fac aluzie, în mod evident, la Veronica:

„Cum fu oare cu puțință ca ființa ce a fost iubită de dânsul să nu-l prețuiască; să nu-i fie credincioasă până la moarte? /.../ Uite! Dacă femeia ce a fost iubită de dânsul ar fi fost bună, ar fi iertat-o inima să-i amărăscă astfeliu sufletul?”

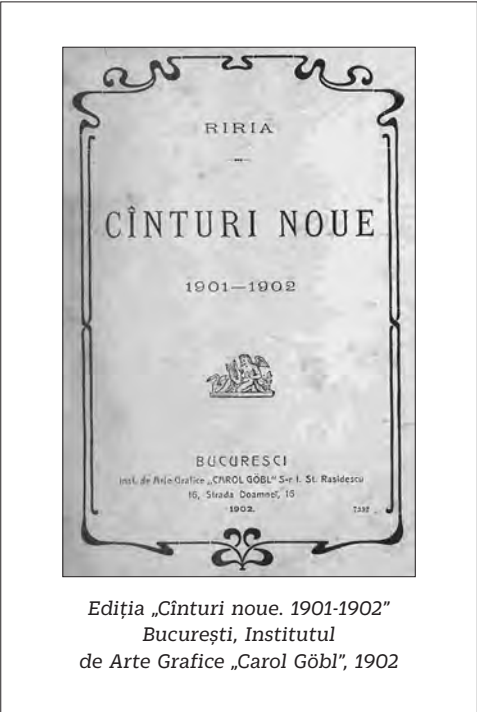
Nu sunt incluse în dialog nici poveștile (precum cea relatată în Scrisoarea V – Repedea, 16 august 1886) în care Eminescu are un comportament de om obișnuit, fiind pus pe ghidușii de care doar Creangă ar fi fost capabil:

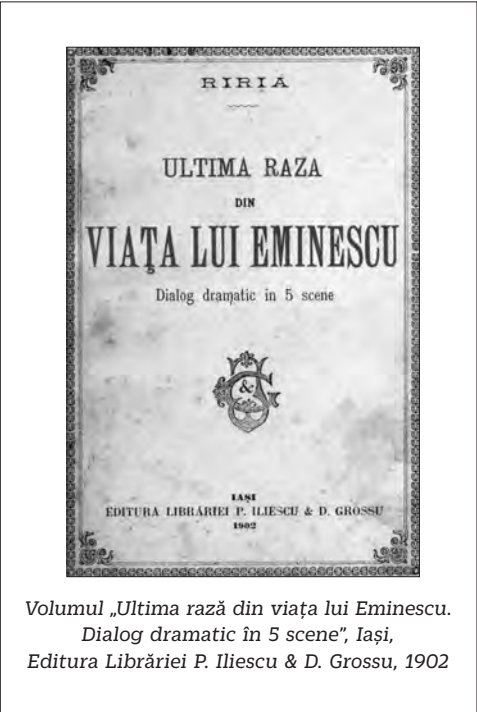
Fotografia Ririei din ediția „Cânturi noue”, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902

Cele zece scrisori pe care Riria i le adresează unei amice, Maria, în 1886 sunt publicate în Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași (nr. 1-2, ianuarie-februarie)

Ediția „Cinturi noue. 1901-1902”
București, Institutul
de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902

Volumul „Ultima rază din viața lui Eminescu.
Dialog dramatic în 5 scene”, Iași,
Editura Librăriei P. Iliescu & D. Grossu, 1902

„Nemaifiind loc pentru mine, mă acățai cum
putui de coada carului, și pornirăm încet, în
pasul leneș și măsurat al boilor și în asurzitorul
răsunset al scârțâitului roatelor. Eminescu care
părea că stă destul de îndemânatec, își aruncă
ochii peste cap și, zărindu-mă, se ridică, își
scoase botinele, și le puse cam prea la îndemâ-
na doamnelor care, neobicinuite cu asemenea
apucături, începură a spune: «Comme il est
inconvenant; on voit bien qu’il n’a pas toute
sa raison Descendons: cela vaut mieux d’aller
à pied». Și întorcându-se către mine, îmi spuse:
«N’est pa Mademoiselle vous venez aussi?» Nu
știu de ce această îndemnară supăra foarte rău
pe Eminescu. Nici n-apucase să sfârșească bine
vorba și, cum stătea cu spatele spre dânsul, el
întinse amândouă mâinele și ciupi zdravăn pe
doamna colonelului. Scandalizată în culme,
ea strigă să oprească carul, spre a se coborî.
Eminescu însă îi zise ironic: «Parole d’honneur
te-am piscat franțuzește cu amândouă mâini-
le; nu doar românește numai cu una. Pardon
allez vous en M-me; pardon». Carul se opri, și
gingașele noastre tovărășiți se coborâră; iar
eu rămăsei cu nepoțica și urmarăm drumul
înainte: Pe mine nu mă jignia purtarea lui
Eminescu, întru cât știam câtă simțire și câte
gândiri mărețe se ascundeau sub vălul acestor
apucături, ce e drept cam originale”.

Unele scene din scrisori, în care Emi-
nescu dă dovadă de familiarități excesive,
sunt poetizate în dialog, poetului atribu-
indu-se însușiri prin care trece din sfera
umanului în cea a monumentalului:

„Cuprinsă de aceste gânduri amare, stă-
team la sfat cu mine, cum aş putea să-i vin în
ajutor? De odată aud bătând în fereastră. Mă
uit repede, și ce să văd? Pe Eminescu, privind
înăuntru și căutându-mă cu ochii. Ieșii numai
de cât pe balcon și-l întrebai: ce făcuse atâtea
zile? Cum se mai afla acum? Nu-mi răspunse
nimic la întrebare ci, cu obicinuita-i privire
rece și nepăsătoare, îmi zise: «Hai să trecem
peste punte; n-auzi crângul cum te cheamă?»”
(Scrisoarea IV – Repedea, 1 august 1886)

vs.
„POETUL (Privind surprins la Riria care lasă
încet să-i cadă mâna în jos): Te afli tot aice;
pe-aice rătăcești, și nu ai fost nălucă; ființă-ae-
vea ești? Eu am crezut de sigur că-n lumea ta
te-ai dus; (cu jale) căci știi tu că nebunii văd
multe câte nu-s. (Ascultă vuietul vântului din
adâncul pădurei.) Hai să trecem peste punte;
n-auzi crângul cum te cheamă?” (Ultima rază
din viața lui Eminescu, scena II).

Poate fi considerată modalitate de mi-
tizare și înlocuirea documentului cu para-
frază. Astfel, pagina de album cu poemul
La steaua transcris de însuși Eminescu,
care servea drept document-mărturie a
întâlnirii dintre cei doi, anexată la una
dintre cele zece scrisori, nu mai este in-
clusă în dialogul Ultima rază din viața lui
Mihai Eminescu, autoarea înlocuindu-l
cu o parafrază a poemului propriu-zis,
în care include și imagini din alte poezii
eminesciene:

„Facsimilul poeziei scrise de Eminescu pe albumul Ririei subț o podoabă de flori uscate pregătită de
mai înainte.” Apud: „Arhiva Societății Științifice și Literare din Iași”, nr. 1-2, ianuarie-februarie 1902

„POETUL: S-a stins sărmanul soare în de-
părtări albastre! Acum când nu mai este, îl
căutați prin astre. Lăsați-l să rămâie acolo un’
s-a dus; nu-l salutați, acumă, când dânsul a
apus. Atunci când răsărise, era o ceață deasă;
nimeni nu l-a zărit. Abia ieșit din pâclă, făcu o
lungă-eclipsă, în mijloc de zenit... ș-apoi luneca
grabnic spre negrul asfințit! Ș-acum când nu
mai este, cu toții mai l-ar vrea: și dușmani și
prietenii se-nchin apusei stea” (Ultima rază din
viața lui Eminescu, scena IV).

Așadar, asistăm la un act bovaric al
Ririei de a urma „fantoma romantică” (cum
o numește Al. Cistelean) a lui Eminescu.
Comparând gestul scriitoarei române cu
cel al Bettinei von Arnim, Ilarie Chendi
constată cu mult scepticism: „Când a apărut
Ultima rază din viața lui Eminescu, în
același timp întâia rază din viața literară
a Ririei, mi-am adus aminte de Bettina
von Arnim. De ce nu? Comparațiile sunt
permise, chiar când deosebiri între cele
două figuri comparate sunt mai multe
decât asemănările. Și într-adevăr, între
Bettina – «copila», cum i se zice în lite-
ratura germană, după numele cu care
o răsfăța Goethe – și între Riria este o
oarecare asemănare. Numele amându-
rora se leagă de câte un poet mare prin
admirație hrănită de fantezie de copil,
prin scrisori în cari vor să reconstruiască
o parte din figurile înaintea cărora au
căzut în genunchi amândouă. Dar atâta
tot. /.../ Între Goethe și Bettina, cu toată
deosebirea lor de vârstă, a fost în adevăr
o trecătoare prietenie. Dar între Riria și
Eminescu? Ne îndoiim! Scrisorile din Re-
pedea, schimbate în formă de dialog, în
care Riria își povestește amintirile ritmate
și rimate despre Eminescu, nu cuprind
nimic pozitiv și nimic nou. Sunt o forțată
înșirare de cuvinte ce nu ne conving nici de
talentul scriitoarei noastre, nici de geniul lui
Eminescu, pe care vrea să ni-l arate într-o
fază de declin. E un salt ciudat și continuu
de la o idee la alta. Câteva imagini poetice
sunt aruncate într-o pleavă de cuvinte
uzuale. Numai când poetul oprește fluxul
de fraze cu întrebări ca: Nu cumva ești
filosofă? Sau: Tu spui mereu la lucruri
strâmbe,/ Vrai să cânti opere pe drâmbe?,
numai în cazuri de aceste ne pare mai
sinceră și mai apropiată de adevăr. Ironia
lui Eminescu pentru cântecul cel monoton
de surlă și de drâmbe e foarte justificată.
/.../ Riria a fost introdusă în publicitate
ca un geniu. Între ea și poeții geniali nu
este însă altă legătură decât «cerneala și
hârtia», și e bine să știe asta pentru ca
biografiile, atât de luxos tipărite, să nu
seducă pe nimeni”.

Dincolo de obiecțiile pe care le putem
avea față de talentul autoarei, e de reținut
că scrierile Ririei dedicate lui Eminescu
sunt printre primele ficțiuni în care poetul
devine personaj literar. Poezia Răspuns lui
Eminescu (1886), proza ritmată (și apoi po-
ezia) La mormânt (1902), cele zece scrisori,
topite ulterior în „dialogul dramatic în 5
scene” Ultima rază din viața lui Eminescu
(1902), precedă „docuficțiunile” lui Octav
Minar Cum a iubit Eminescu (1911), Vero-
nica Micle – muza lui Eminescu (1914),
Simfonia venețiană (1936), celebrele Mite
și Bălăuca ale lui E. Lovinescu (1934, 1935),
precum și cunoscuta trilogie a lui Cezar
Petrescu Romanul lui Eminescu (1935-
1938). Și chiar dacă nu prezintă interes în
ce privește realizarea lor artistică, aceste
lucrări ne ajută să constituim puzzle-ul
începuturilor edificării mitului Eminescu.

FIRUL CU PLUMB

ION BUZDUGAN (1887-1967)

SUSPINE DE TOAMNĂ

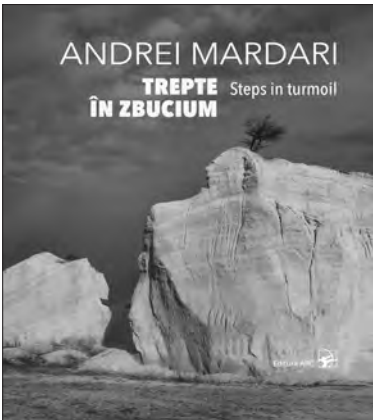
Toamna tristă și târzie,
Împletind cununi de laur,
S-a lăsat peste câmpie,
Ca un patrafir de aur.

Iar din codrul singuratic
Și din curpenii de vie,
Pică frunze de jărat
Peste țarina pustie...

Corbii – cor cernit de clerici –
Trec în zbor, țipând a jale,
Peste negrele biserici,
Peste lanurile goale...

Iar cupola cenușie –
Ca o criptă grea se lasă:
Peste inima-mi pustie,
Peste dorul ce m-apasă...

ALBUME ARC

ANDREI MARDARI
TREPTÉ ÎN ZBUCIUM
(ALBUM FOTOGRAFIC)

„Pe lângă reportaj, Andrei Mardari este
pasionat de portret și eseu. Artistul
fotografiază în oraș, dar și în mediul
rural, tradițiile fiind importante în
vizorul aparatului său de luat vederi.
Din multiplele caractere pe care le întâl-
nește se leagă și prietenii, acești prota-
goniști devenind, în mod repetat, eroi ai
unor fotografii conceptuale.”

Mihai POTĂRNICHE

Foto de Domnica NEGRU

AVANPREMIERĂ ARC

O PROGENITURĂ DUȘMANĂ* (FRAGMENT)

de NICOLAE NEGRU

PARTEA ÎNTÂI

Recunosc, nu am capacitatea de memorare a unui coleg ce își descrie cu lux de amănunte, cu verva unui reporter sportiv, pe multe pagini de roman, trăirile prenatale în lichidul amniotic din pântecel matern, apoi eforturile și chinurile supraomenești ale ieșirii prin tunelul vieții la lumina zilei – nașterea propriu-zisă, aventurile inconștiente ale prunciei, în leagăn și în brațele mamei sale, experiența târâutului, mersului în genunchi... Eu nu am fost un copil năzdrăvan, nu țin minte – și mă bucur că nu țin minte – nici cursul nașterii, nici primele peripeții postnatale, amintirea lor s-o fi pierdut în străfundurile subconștientului, unde se presupune că zac naufragiate cea mai mare parte din impresiile, imaginile, sentimentele, gândurile, năzuințele, frustrările și visele noastre, unele apărând din când în când la suprafață, mânate, probabil, de niște curenți neuronici.

PRIMA EVADARE

Mama povestea că noi, cei trei frați, nu am fost cuminți, ne-am purtat urât în vagonul ce ne ducea spre Siberia, așa încât reputația ei și a tatei, ca părinți responsabili de educația noastră preșcolară patriotică sovietică socialistă, a avut de suferit în fața soldaților NKVD¹. Mai cu seamă eu, mijlociul, mai puțin conștient de importanța istorică și politică a călătoriei noastre decât Ionică și mai mobil decât Alexandru, făceam nazuri, mă revoltam gratuit și chiar am încercat să evaderez, comițând astfel, la nici trei ani, o acțiune penală. Principiul meu infantil „Nu revoluții, ci soluții revoluționare” a dat chix la prima confruntare serioasă cu viața matură.

„Să mergem acasă! Haideti acasă!”, am tot insistat, capricios, de la o bucată de drum, deși mersul, pentru prima dată în viață, cu camionul militar, apoi cu trenul, în vagon de marfă, nu-mi displicuse la început. De altfel, orice ar spune azi deportații rămași în viață, puțini dintre ei se pot lăuda că au călătorit cu automobilul sau cu trenul înainte de ziua deportării. A fost și un prilej de a mai cunoaște realizările tehnologice ale vremii, de a gusta din roadele progresului, de a se mai civiliza, extrași din înapoierea modului rural de viață. Că nu a fost de bună voie? Că istoria a fost prea nerăbdătoare? Că drumul ducea din rai spre iad? E un nenoroc, bineînțeles, dar nu faci omletă fără să strici ouă, nu-i așa? Sper că ați sesizat unda de ironie și

sarcasm din rândurile de mai sus, cam asta e logica justificării ocupației și crimelor comise de Rusia, cea țaristă și cea sovietică, în Basarabia și pretutindeni. Exemplul cu omleta îi este atribuit unuia dintre cei mai iubiți și mai admirați conducători sovietici, care, paradoxal, a ucis și a torturat un număr record de concetățeni de ai săi, inclusiv adoratori fanatici, populația URSS fiind redusă cu multe zeci de milioane de oameni în perioada cât a guvernat el. Cultul său renaște periodic, ca un cancer cu metastaze – azi i se ridică din nou monumente. Însă de ce ne-ar mira adorația pentru propriul călău la un popor care consideră că violența fizică a bărbatului în raport cu consoarta sa e un semn de iubire?

Un voiaj prea lung, se știe, oricât de plăcut la pornire, poate deveni o tortură. Cu atât mai mult dacă îl faci în condiții sanitare inadecvate, fără dependențe, în înghesuală mare, ca sardinele într-o cutie de conserve, lipsind un cât de mic spațiu de joacă. Din păcate, trebuie să mărturisesc că eu am cedat primul sentimentului de nemulțumire, emoțiilor negative, demonstrând puțină înțelegere a dificultăților pe care le întâmpinau organizatorii deportărilor. Și fiindcă părinții se eschivau, încercau să mă ia cu zăhărelul, să mă liniștească, am hotărât să pun capăt călătoriei și să mă întorc acasă fără ei, singur. Când trenul a oprit într-o gară, m-am strecurat cât am putut de repede printre oameni și calabalacuri până la ușa înaltă a vagonului, mi-am dat drumul pe peron și am alergat din rășputeri în direcția opusă, spre coada trenului, adică spre Basarabia, devenită între timp RSSM, amuzându-i, nu știu de ce, pe soldații-gardieni care s-au luat după mine. A fost prima mea evadare – o consecință probabilă a luxului țărănesc al libertății, în care fusesem crescut până atunci, ajunsesem prea repede la limitele răbdării, trenul nu parcursese nici jumătate de drum până la destinație. Încumetând să mă despart de părinți și de frați, să plec de sine stătător la Ciutulești, îmi trădam înclinația spre aventură și independență, spre acțiuni nebunatice, căci riscam mult, puteam să rătăcesc drumul, lipsindu-mi atunci, la vârsta de doi ani și cinci luni, elementarele noțiuni geografice. Noroc de soldații sovietici că m-au oprit. A fost, din partea mea, un act rebel, irațional, primul, dar nu ultimul, pe care totuși nu îl regret, și e de la sine înțeles de ce. Sau nu?

Nu știam atunci nici eu și, din fericire, nici soldații NKVD că tata era și el un evadat, nimerit a doua oară în prizonieratul sovietic.

NUDISMUL, PRIMA CUMPĂNĂ, PRIMII PANTALONI

În cătunul Volinka, peste drum de izba în care locuiam, se înălța ca un perete taigaua întunecoasă, atrăgându-ne, în zilele însorite, cu aerul ei somnolent, misterios, cu fâșii de lumină strecurându-se printre crengi și așternându-se în figuri ciudate pe pământ; veneam la poartă ca la cinema, ca la peștera noastră cu umbre, să ne uitam la filmul captivant, nițel sperietor, de dincolo de drum. Ce înseamnă taiga? Taiga se numește pădurea din Siberia – spații de mii și mii de kilometri acoperite cu brazi, pini, molizi, dar și mesteceni, plop și alte foioase, ultimele apărute, de regulă, după defrișarea coniferelor. Era mai interesant decât la Ciutulești, unde peste drum de casa noastră vedeam o altă casă asemănătoare. Într-o zi, am observat, mișunând în adânc, printre copacii înalți, niște ființe. Semănau cu porcii, dar nu erau porci. Hai să le vedem mai bine! Nu puteam deschide portița, nici Ionică nu ajungea până la încuietorea de lemn. Poarta cea mare era făcută din scânduri fixate paralel cu solul, așa că ne puteam urca pe ea, ca pe o scară, tatei îi scăpase această posibilitate de evadare. Ionică înainte, eu după el, am coborât pe partea cealaltă, am trecut drumul și am mers spre animalele ce adulmecau și rămău cu zel pământul. Ne-am adâncit în pădure în aceeași ordine, când deodată unul dintre animalele ce păreau preocupate de hrana lor, cel mai mare exemplar, a ridicat capul, s-a uitat scurt spre noi, apoi a pornit repede în întâmpinare. Am crezut că e un semn de curiozitate reciprocă, e nerăbdător să ne salute ca pe niște vecini noi, m-a nedumerit impolitețea fratelui care s-a oprit brusc și a rupt-o la fugă înapoi.

„Fugim!” – a strigat el, trecând pe lângă mine. L-am urmat aproape mecanic, neconvins, deși pe fața lui se văzuse că nu glumește. Fiindcă obișnuia să mă bage uneori în sperieți cu glumele lui, mă îndoiam de pericol, dar alergam să nu rămân în urmă. Nu ieșisem încă din pădure când Ionică se cățara pe poartă. Alergam din rășputeri, dar parcă stăteam pe loc, iar distanța până la marginea pădurii se lungise dintr-odată ca un fir elastic. Trebuia să ajung cu orice preț până la poarta salvatoare înaintea mistrețului, ceea ce mi se părea imposibil după ce văzusem cât de repede se mișca el în direcția noastră. Nu renunțam! Îl auzeam apropiindu-se, apoi am avut impresia că se afla chiar în spatele meu, că mă încolțește, dar lovitura întârzie. Abia când urcam pe poartă, când mă

consideram salvat, mistrețul mă agăță de piciorul stâng: am simțit o durere ascuțită pe partea interioară sus, m-am smuncit și m-am rostogolit în ogradă...

Din fericire, mușcătura nu a fost tare adâncă și nu sus de tot, niște centimetri rămăseseră până la consecința fatală, eu aflându-mă încă la vârsta când pantalonii nu erau obligatorii – în verile foarte călduroase, deși scurte, din Siberia, practicam nudismul, fără a cunoaște termenul consacrat și fără a ști că era vorba de o libertate ce se va obține prin lupte de stradă în societățile mai avansate pe calea civilizației. Mama, apărută în fugă de undeva, opri sângele punând pe rană niște miez de pâine neagră (cea albă era o raritate), ceea ce mi se păru o risipă, mai bine îl mâncam eu. Foamea pândeia mereu alături, și l-aș fi mâncat imediat dacă miezul nu s-ar fi îmbibat cu prea mult sânge. L-am înghițit totuși, muind miezul în apă, spălându-l puțin, după ce mama a ieșit afară. Ne aflam în mijlocul taigalei, cel mai apropiat punct medical era la 5-6 kilometri depărtare, în satul Zimovskoe, ce se afla de asemenea în mijlocul taigalei.

Intrând în pădure, nu ne gândisem că riscam să ne rătăcim, să nu putem ieși de acolo. Mama se speriasse mai tare decât mine, apreciind că am trecut printr-o „cumpănă” – prima mea cumpănă (dacă nu luăm în calcul deportarea propriu-zisă), cu care aveam dreptul să mă mândresc, ca după un botez de foc în război. Afumând ceva și bolborosind niște cuvinte, mă descântă de speriat. Mintea mea încerca o clarificare, era ceva în neregulă în comportamentul mistreților: mă atacaseră nemotivat, pe nedrept, nu ascunseserăm intenții rele, am dorit doar să ne uităm, să facem cunoștință cu vietățile pădurii, cu vecinii noștri, iar ei ne-au întâmpinat cu ostilitate... Așa descopeream imperfecțiunea lumii, natura-i perfidă, violentă, agresivă, neîndurătoare uneori. Am revăzut de multe ori filmul imaginar al acelei întâmplări și de fiecare dată găseam că vina era totuși a porcilor sălbatici, nu a mea.

A doua zi, mama răscoli prin bagajele din Ciutulești, extrăgând de acolo o față de masă din pânză de cânepă (cânepa se cultiva atunci pe lângă casă, nu-i trecea nimănui prin cap să o considere drog), țesută la stative. A croit, luând măsurile noastre, trei perechi de pantaloni, pentru fiecare dintre noi. I-am îmbrăcat imediat, trăind un sentiment nou, pe care l-o fi trăit și Adam când și-a acoperit pentru prima dată goliciunea cu o frunză de smochin. A fost un eveniment memorabil: păcat că nu prea aveam în fața cui să defilăm în

pantaloni. Culoarea lor albă spre cenușiu, suprafața țesăturii un pic abrazivă la început nu ne-a stingerit, și nu a durat mult până i-am murdărit așa de bine, încât era greu să le ghicești cromatica originală.

LIBERI ȘI RESPONSABIL

Prima explorare a spațiului din afara ogrăzii nu a fost reușită, m-am ales cu o spaimă de neuitat, dar rămăsesem și cu o vagă impresie că mistrețul s-a jucat cu mine, m-a cruțat, altfel m-ar fi sfârtecat repede, nu aș fi scăpat viu. Salvarea mea părea un miracol, și chiar eu îmi dădeam seama că miracolele nu se repetă, nu mă mai aventuram să trec drumul. Rațiunea, instinctul autoconservării mă opreau să repet nebunia.

Însă foamea s-a dovedit a fi mai puternică decât frica, și când, peste iarnă, după topirea zăpezii, Ionică a propus să trecem drumul și să mergem în taiga să căutăm nuci de cedru, ascunse de veverițe și burunduci² (niște animale mici, cu dungii, înrudite cu veverițele), l-am urmat fără să șovăi. Dosindu-ne după copaci, atenți mereu să nu apară de undeva mistreții, urmăream pe furiș, ore întregi, micile animale, ca să prindem momentul când vor flămânzi și vor apela la rezervele lor alimentare făcute pentru iarnă; le găseam, de obicei, în scorburi sau lângă rădăcini mai groase, în găuri acoperite cu crengi și ace, ni le însușeam bucuroși, ceea ce nu era frumos din partea noastră, dar ne împăcam cu gândul că veverițele adunau toamna mai multe nuci decât aveau nevoie (aflase Ionică de la cineva dintre localnici).

Rămânând acasă singuri toată ziua – nu era grădiniță în cătunul Volinka și nici în cel mai apropiat sat, Zimovskoe, eram liberi să facem ce ne venea prin cap dacă îndeplineam micile sarcini stabilite de părinți, ca să le dăm satisfacția că le suntem de ajutor când se întorceau seara, epuizați după o zi de muncă grea, tata doborând copaci în taiga, iar mama păscând vacile lesprom-hozului (gospodărie forestieră industrială). Liberi, pe cont propriu, cântărindu-ne, în măsura capacităților copilărești, faptele, suportând consecințele, uneori destul de grave, ca în episodul de mai sus.

Tata, mama și noi, trei frați, cel mai mare fiind, vă amintesc, de patru ani și jumătate, iar cel mai mic – de o lună de zile, ne pomeniserăm în situația omului aruncat în apă, care fie se învață a înota, fie se îneacă. Parafrazându-i pe satiricii Ilf și Petrov, dacă ajungeau teferi la destinație, la mii de kilometri de casă, dacă nu mureau pe drum, vorbind mai pe șleau, salvarea de mai departe a „dușmanilor poporului” deportați depindea de ei înșiși. Dacă supraviețuiau – norocul lor, dacă nu – vina le aparținea în întregime, nu era asumată de nimeni: statul, societatea nici măcar nu regretau formal pierderea unor dușmani, cu progeniturile lor cu tot. Libertatea de a rezista sau a muri, ce ni se oferea în egală măsură, se considera a fi o dovadă de toleranță și umanism din partea Uniunii Sovietice, pe care unii o deplâng atât de mult. Pluralismul de opinii și idei, diversitatea conceptelor, doctrinelor, teoriilor erau considerate pe atunci factori ce subminau unitatea „poporului sovietic” și-i făceau pe liderii PCUS să pună mâna pe pistoale, și la propriu, și la figurat.

Noi am rezistat, în ciuda tuturor „patrioților sovietici”, a „lumii progresiste” și adepților revoluției mondiale, care ne

doreau extincți, fiindcă eram niște „obscuranțiști”, niște „dinozauri” rămași de la „vechiul regim”, incapabili să ținem pasul cu istoria, frânând „progresul” și construcția „lumii noi”. Taigaua a grăbit maturizarea noastră, a mea și a fraților mei, aș spune că fiecare an trăit în Volinka și Zimovskoe putea fi egalat cu doi-trei ani din Ciutulești sau orice alt sat din Basarabia. Nu conștientizam, firește nici izolarea, nici condițiile de viață specifice, foarte grele, așa cum nu le conștientizează nici copiii vreunui trib din Amazonia sau Oceania, pentru noi erau un dat al existenței, învățam din mers regulile ei dure, caracterul neiertător și ne formam reflexele necesare pentru a supraviețui. A fost o maturizare precoce numai în unele privințe – în cele legate de relația cu natura, cu lumea animală și vegetală, dar în altele, ce țin de oameni, de relațiile și comportamentul din societate, de ceea ce se numește civilizație, cunoașterea noastră a fost amânată cu mult. Credulitatea, soră cu prostia uneori, a mea, a lui Ionică, a fost, presupun eu, una din consecințele izolării din Volinka.

Fiind cu doi ani mai mare decât mine, fratele Ionică era ghidul meu în descoperirea și explorarea lumii din jurul nostru; tot ce știa și gândea el se transfera, printr-un copy-paste involuntar, în capul meu. Iar când i-a venit timpul să meargă la școală, am început și eu școala împreună cu el. Așa că există mai multe avantaje în a fi al doilea copil din familie, eu am profitat din plin. Învățându-mă a citi, cărțile mi-au descoperit o lume nouă, feerică, misterioasă, mai ademenitoare decât cea reală. Numai că la intrare veghea tata.

„Să nu-l mai văd în casa mea pe banditul ista!”, îmi va porunci el, aruncând afară prima carte pe care o împrumutasem de la biblioteca din Zimovskoe, în a treia zi de școală, dându-mi astfel de gândit pentru mulți, foarte mulți ani înainte. Pe coperta cărții era imprimată poza copilului Volodia Ulianov (Lenin). Calendarul arăta 3 septembrie 1955, al treilea an după moartea lui Stalin, când riscai foarte mult vorbindu-l de rău pe Lenin, matur sau copil.

GEAMURILE LUMINATE

Ca niște geamuri luminate, când mai puternic, când mai slab, când abia-abia atinse de flăcările conștiinței, sunt zilele ce au lăsat o urmă, oricât de vagă, oricât de superficială, în memoria mea. Cele mai multe la număr sunt întunecate, opace, impenetrabile...

Unele amintiri ne urmăresc toată viața, le vedem diferit pe parcursul anilor, altfel decât în copilărie, interpretându-le și reinterpretrându-le de multe ori. Altele stau ascunse adânc, ca niște rădăcini de lumină, dăm de ele intuitiv, întâmplător. Răscolind memoria, regândim în permanență trecutul, întrețesem firele sale în pânza prezentului, amestecăm culorile vii cu cele abia distinctibile pe tabloul zilelor mereu în schimbare...

Când intri de afară într-o cameră întunecoasă, trebuie să treacă ceva timp până ochiul se obișnuiește cu lumina mai slabă și distinge obiectele din jur. Așa e și cu memoriile. După ore, zile și săptămâni de exercițiu, după eforturi de căutare, de cercetare atentă, trecutul apare tot mai clar și mai apropiat, asemenea unor munți din depărtare, de pe care coboară ceața.

Pe 1 aprilie 1951, după miezul nopții, cineva a bătut puternic în ușa casei noastre

din Ciutulești. Această bătaie neceremonioasă, insistentă, de stăpân nerăbdător, supărat, devenise un fel de marcă a acelor vremi. Au intrat valvărtej mai mulți militari, însoțiți de un civil, un comsomolist din sat (tata și mama țineau minte numele său). Poruncindu-le să se îmbrace, comandantul militarilor, un ofițer al cărui grad tata nu îl putea pricepe, a dat citirii un document, în limba rusă. Probabil, ofițerul nu anticipase că 1 aprilie va deveni ziua păcălelilor, pe atunci, oamenilor nu le prea ardea de glume.

Văzând că nu au înțeles nimic din ce li s-a citit, civilul le-a explicat părinților mei, buimăciți de somn și speriați de apariția militarilor, că puterea sovietică a hotărât să strămute toată familia Negru Mihail în Siberia „pentru totdeauna”, fără drept de apel și fără nicio posibilitate de a se întoarce în Ciutulești; ei erau obligați să-și îmbrace cât mai repede copiii, să ia merinde și haine de drum și să urce în camionul ce îi aștepta la poartă. Au fost citați: Negru Mihail Vladimirovici, anul nașterii 1921; Negru Domnica Trifanovna, anul nașterii 1921; Negru Ion Mihailovici, anul nașterii 1946; Negru Nicolai Mihailovici, anul nașterii 1948, și Negru Alexandru Mihailovici, anul nașterii 1951.

În 1966, după ce voi deveni student la Politehnica din Chișinău și voi obține buletinul de identitate (numit pașaport, pe care nu-l primeai dacă nu prezentai un document de confirmare a faptului că erai student), va ieși la iveală că tata figura în documentele de arhivă ca Nichita, nu ca Mihail, cum îl numeau părinții lui, mama și toată lumea din sat. Fiindcă susținusem examenele de absolvire a școlii și pe cele de admitere la Institutul Politehnic sub numele de Negru Nicolai Mihailovici, iar în buletin eram trecut ca Negru Nicolai Nichitovici, la facultate apărui o problemă: dacă eu eram într-adevăr eu? Am rezolvat-o

POEZIE | ARC

SVETLANA COROBCEANU MAREA TÂMLĂRIE

„[Poemele Svetlanei Corobceanu] știu să te atragă, să te momească foarte abil în universul lor imagistic și lingvistic. Aceste poeme îmbină epicul (în vogă acum, pe urma influenței americane, dar și a baladescului nostru dintotdeauna) unei narațiuni – iar unele sunt cu adevărat captivante! – cu lirismul unei priviri empaticе, din interior, dar și cu expresia care știe să curgă lent, cursiv, calm, minimalist în mijloace... și maximalist în efectul emoțional (dar și intelectual) poetic.”

Mircea V. CIOBANU

aducând de la primărie (sovietul sătesc) un certificat conținând textul următor: „Atestatul eliberat pe numele Negru Nicolai Mihailovici e valabil și pentru Negru Nicolai Nichitovici”. Nu ne vom putea obișnui nicidecum că pe tata îl cheamă Nichita. Și mama și sătenii îl vor numi în continuare Mihail sau Mișa. Totuși, pe crucea de pe mormântul lui din cimitirul satului Ciutulești vom scrie Mihail-Nichita Negru, ca istoria să nu omită, din cauza vreunui prenume lipsă, unele epizode relevante din viața sa.

În perioada sovietică, mama nu a avut buletin de identitate, a fost deportată în Siberia fără să i se ceară vreun document și a revenit la Ciutulești eliberându-i-se doar o „spravka” (certificat), în care scria că Negru Domnica Trifanovna are permisiunea să călătorească cu copiii până în RSS Moldovenească, pentru o lună de zile. A muncit, cât au ținut-o puterile, în colhoz, iarăși fără să posede vreun document identitar. După dispariția URSS, am rugat-o noi, fiii ei, să-și facă buletin de cetățean al Republicii Moldova, din considerentul că, nedispunând de pașaport sovietic în care să fi fost fixată, ca la tata, naționalitatea „moldovan”, ea putea să ceară să fie scrisă în fișa de la Biroul Stării Civile ca româncă, în baza certificatului de naștere găsit în arhiva din Florești. Funcționara de la BSC nu-și crezu urechilor auzind că „țărancă” din fața ei se pretinde „româncă”, dar mama, modestă, umilă cum părea, nu s-a lăsat intimidată. Și pe această bază am putut insista și noi, copiii ei, să fim scriși români, altfel ar fi fost nevoie să mergem prin instanțe sau chiar să ajungem la CtEDO, cum i s-a întâmplat, de exemplu, jurnalistului Mihai Ciubotaru.

Născut cu 36 de zile până la năvălirea soldaților NKVD în casa noastră, mezinul Alexandru nu avea idee despre legile lumii în care venise și nu-i păsa că este dus de acasă. Auzind că e vorba să plecăm undeva, eu și Ionică ne-am lăsat îmbrăcați, în timp ce somnul ne mai ținea în îmbrățișarea sa. Știam că în ospeție puteai să te alegi cu vreo coptură gustoasă, vreo bomboană, în cazurile mai norocoase... Nici să ne dea prin cap cât de departe vom ajunge – Ionică împlinise patru ani și jumătate, eu – doi ani, 5 luni și 15 zile, iar cel de-al patrulea frate al nostru, Gicu, sau „unchiul Gicu”, cum îi spuneți voi astăzi, încă nu apăruse pe lume. El se va naște în Siberia, când eu voi împlini 7 ani și voi merge în clasa întâi.

În casa noastră fusese descoperită o persoană în plus: una dintre surorile mamei, Axenia (Axânia), înnoptase la noi, ajutând-o pe mama la gospodărie. Deși nu figura în listă, ofițerului nu-i plăcu ideea ca Axenia, de 15 ani, să fie lăsată să plece acasă, îi porunci să urce în camionul militar, ca să nu periclitaze caracterul secret al operației. Va fi transportată cu noi până-n centrul raional Florești, la 20 de kilometri distanță, unde va veni bunicul (tuca) Trifan să o ia acasă.

NOTE:

1. НКВД СССР (Narodnii Komissariat Vnutrennih Del / Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne al URSS – NKVD).
2. În rusă, *бурhundук* – veveriță siberiană (*Eutamias sibiricus*).

*** Din volumul de memorii cu același titlu, în curs de apariție la Editura ARC**

LECTURI

O POEZIE „SCÂNTEIETOARE CA LAMA UNUI BRICI”

de IOANA DIACONESCU

„Sunt mut cu încăpățănare
și neclintit ca piatra unghiulară de la temelia
unei case în timpul cutremurului.
Rezistă? Nu rezistă?...”
(Andrei Țurcanu, *Autoportret*)

Creator al unei epopei lirice fără egal în poezia basarabeană, orchestrată cu știință în antologia de autor *Zăpezi în august* (Editura Gunivas, 2015), Andrei Țurcanu creează o operă de o pregnanță impresionantă, situată în afara șaptezecismului, deși pornită de aici și, treptat, asumată unei atitudini lirice implicite optzecismului, pe care îl depășește prin vehemența, adesea extremă, a versului tăios ca o sabie Excalibur (cea care nu putea fi scoasă din stâncă decât de un rege cu suflet curat). Poetul va scrie sub semnul unei aspre (ascetice) solitudini, combinată cu inteligența artistică ce-l drapează în intangibilitatea protectoare (*Noli me tangere*), echilibrată între luciditate și luminată vocație. Poezia aceasta, în întregime, transcende istoria națională, orice formulă poetică ar adopta.

Întâi de toate, este de observat ordonarea cronologică a secțiunilor (de fapt, cărți de poezie apărute de-a lungul vremii – structurarea liricii sale fundamentale în îngrijirea și selecția autorului) și diversitatea compozițiilor, a stilisticii, a conținuturilor, a devotamentului față de ființa poeziei prin esențele ei: dragostea, născută înainte de nașterea cuvântului, și cuvântul însuși (cele două fiind numite de poet, într-un interviu, *inspirație* și *meșteșug*; fără ele, întrețesute, textul poetic nu este semnificativ).

Mai este de observat diversitatea părților antologiei, care, formând un tot unitar, sunt diferite ca structură, conținut, stilistică, formulă poetică. Pornind de la prima secțiune, *Cămașa lui Nessos* (1988; ed. a II-a, 1996), cititorul parcurge un traseu, cu etape distincte, de diverse calibre, până la *Verde regal* (2014; semnat Emanuel Alexandru). *Oda (în metru antic)*, poemul total al lui Mihai Eminescu, le este ramă de aur. Vom întâlni pe parcursul antologiei nenumăratele ei semne, precum și încercarea autorului de a prelungi creația unui Eminescu dispărut în plină tinerețe și absent de la creație în ultimii ani de viață, nu pur și simplu de a-l prelua ca model.

Prin această poezie densă, păstoasă, strălucitor-ardentă, lucidă și tragică, necruțătoare și sfâșietoare, eu am trecut ca printr-o pădure de hățisuri din țara mea de peste Prut, în care m-am pierdut, care m-a rănit și m-a trezit, m-a împăcat și ocrotit cu o asprime tandră, cu o neclintire de stâncă

în care stă încă înfiptă sabia Excalibur. De asemenea, sunt de observat diferențele între *Cămasa lui Nessos* și toate celelalte selecții din volumele publicate după 1990, în care schimbarea stilisticii și a conținutului este apăsător diferită. Dispare versul drapat în stilistica ce îmbracă, în *Cămașa lui Nessos*, remarca politică („Grei, fagurii se-amestecă/ cu fiere,/ curg sâmburii,/ în suflet călător prind rădăcină,/ grimase și himere/ strivite, bolta înclină” – *Ars poetica*).

Aflată la mare distanță, în timp, de următoarele volume de versuri, dar și ca formulă poetică, *Cămașa lui Nessos* este o carte centrală a creației lui Andrei Țurcanu prin semnificațiile ei și mai ales pentru că în ea apar pentru prima dată (cel puțin în această antologie) eroii și legendele, ca simboluri perpetue ce vor străbate lirica poetului ca un fir roșu. De altfel, este concludent și expresiv felul în care a caracterizat Nicolae Leahu acest volum, marcant pentru ultima decadă a secolului trecut: „Epopee lirică de o structură polifonică singulară în literatura din Basarabia, îmbinând osmotic posibilitățile combinatorii ale versului liber și austeritatea marțială a tiparelor clasice, exercițiu de virtuozitate tehnică, amalgam de digresiuni publicistice și variații eseistice de prozopoem, *Cămasa lui Nessos* este, cum arătam și cu altă ocazie, «un don Quijote» al generației «ochiului al treilea». [...] Andrei Țurcanu va fi, probabil, revendicat de optzecism drept un autor care a pus metodă și inteligență la constituirea noului înțeles de poezie din Basarabia (subl. mea – I.D.)”.

Aici apare, într-o simbolistică grea de sensuri, Harap-Alb, cu alaiul lui însoțitor-protector în calea spânului – a spânului cotropitor: „Alaiul e gata,/ Bat tobele. Luna/ un scalpel nebuna/ împlântă în tata.// [...] Știu: spânul așteaptă/ și ornicul bate// Mă uit la balanță/ e ultima vamă (*Întâiul cântat al cocoșilor*). Tot aici este reprezentat actul sacrificial săvârșit sub călcâiul asupritor, dar și simbolul christic („Rugul era stins, iar Mielul-ofrandă dormea liniștit pe maldărul de vreascuri. În întunericul beznă simțeam privirea fixă a cuiva îndreptată spre EL” – *Holocaust 1*); amenințările cotropirii stau sub semnul coroanei de spini și a ieslei nașterii sfinte predate („Rătăcind prin zodii coroana/ din moarte calcă prin moarte [...]// steaua-n eclipsă-i/ ieslea e ninsă [...]// valea cu dealul se-nsoară/ sau veșnicia cu rana?...” – *Holocaust 2*).

Dacă alegoria se estompează în selecțiile următoare, se păstrează personajele și legendele – simboluri ale vitejiei, curajului, incoruptibilității, intransigenței, ale suferinței și trădării dar și ale visării

la granița dintre real și imaginar, unde, cu obstinație, marii visători pot viețui. Iată-le: Harap-Alb, Centaurul Chiron, Don Quijote, Nessos, Abelard, Baraba, Ultima Thule. Personajele preferate vor fi Harap-Alb – viteazul, inteligent și ingenuu – și Centaurul Chiron – simbol al înțelepciunii și al sacrificiului, ființă alcătuită ambivalent cu trup de cal și trunchi de om, înzestrată cu puteri supraomenești, coborât din Cronos, „cel mai tânăr din prima generație de titani”. Cu astfel de simboluri va porni la drum poetul desfecător virtual al celor agonizând cu istoria furată, „măcinați între valțurile unei mori/ jumătate prinsă de o stea/ jumătate înghițită de hău” (31 decembrie 1999). Și iată-ne pe cale cu *Elegii pentru mîntea cea de pe urmă* (2000), unde se instrumentează o altă poetică, un alt ton, vehement, eliberat de stilistica ce drapează realitatea istorică și politică. Semnificativ și puternic, poemul central-capodoperă *Ieșirea se amână* este de o forță zdrobitoare, caz în care Andrei Țurcanu își folosește la maxim potențialul artistic și spiritual, precum și o formulă poetică de o duritate extremă. Expresivitatea poemului constă și în mersul descendent al istoriei „povestite” cu luciditate îndurerată („Nu credeam să-nvăț a muri vreodată pentru o fantasmă/ pentru un nume de vis/ care înfioară ca mirul prelins cu răcoare din amfore/ de la creștet, de-a lungul șirei spinării, pe coapse până-n călcăie –/ Pământul Făgăduinței.// [...] eram fascinați doar de zvâcnetul seminței de jar,/ care ne ardea pe dinăuntru, ne ridica din țărână,/ de la muncile câmpului, din așternuturile moi/ și ne aduna într-un singur îndemn, o chemare cerească –/ să ieșim din Egipt,/ să rupem legământul ancestral al robiei,/ să învingem toropeala de veacuri, somnambulismul colectiv al cârnii/ și cu Dumnezeu cel aspru și drept,/ cu Dumnezeu nostru străvechi, uitat printre bolovanii memoriei,/ să mergem cu moartea pre moarte călcând...”).

În *Destin întors* (2005), poetul revine, cu puține excepții, la versul clasic sau cel folosit în poezia populară. Trecem prin *Pădurea de argint* eminesciană, vindecătoare („Între secolii de-orbalț și milenii de dor/ este-un codru de-argint cu-un Mihai Împărat,/ Când mi-e dat ca să cad, când mi-e dat ca să zbor/ vin aice să zac sub salcâmul bogat”). Îl recunoaștem pe Andrei Țurcanu cu temele fundamentale ce-l animă în întreaga sa producție lirică: lupta între moarte și viață, între spirit și trup, între supraviețuire și trăire. În totul, cu mijloacele poetice stăpânite impecabil, insurgent în expresia poetică a durerii istoriei frânte și

cotropirea ce pare că nu are sfârșit. Sfâșierea în a primi mereu același destin este admirabil realizată în poemul, emblematic pentru această antologie, *Ioan rupt de cămile* („bărbat înalt la stat, frumos la chip, cu ochi mici și amenințători” [Grigore Ureche], care a unit Moldova cu Țara Românească pentru patru zile): „Iisuse, ce caznă e să te știi/ Vodă-Ioan cel rupt de cămile,/ să-ți rădă din ape, printre stihii,/ Golia-n pruncul în solzi de reptile”. Erou istoric emblematic, îl mai găsim pe Ion Vodă și la Emil Botta (*În Bocetul lui Ion Vodă Armanul mai numit și cel cumplit*), în aceeași postură sacrificială, fără similitudini de construcție poetică. De altfel, Andrei Țurcanu are afinități cu poetul Întunecatului April. Le găsim mai în toate scrierile sale, mai cu seamă în selecția din volumul *Verde regal* (2014), la care voi reveni.

Înaintăm în *Destin întors*, unde aflăm în tot locul monstruoșități, oglinzi ale cotropirii, trandafirul moldovenesc culcat la pământ, un imn tragic închinat Basarabiei. Un „Harap-Alb pândit de spâni” caută soluția salvării, „cată-n ochiul din fântână”, care este, de fapt, capcana în care îl atrage însuși spânul. Mai departe, o monstruoasă experiență în laboratorul groazei dă naștere omului Basarabiei, „altoit” cu sovietizarea: „Un altoi beteag, calapod destin/ Pe un portaltui – un herald pelin” (*Cobai*). Motivul *Ion Vodă cel Cumplit* revine și în durerosul imn *Tu, Basarabie...*: „Țară-a sfârșelii și-a sfâșierii,/ parcă ești Vodă cel rupt de cămile/ când ienicerii, când rinocerii/ sfârtecă trupul, îți rămă prin zile”. Original – în același timp, în variantă tragică –este parafrizat celebrul cântec românesc *Colo-n vale-n grădiniță*. Tragedia se naște din chiar folclorul românesc ce va fi interzis în Basarabia odată cu sovietizarea. De la *Paște calul lui Gheorghică/ priponit de-o garofiță* până la o adevărată litanie pentru trandafirul moldovenesc nu mai este decât un pas: „– Trandafir de pe răzor.../ Gheorghe-un zgârci îți cântă-n strună// [...] Scândura din brădișor/ sună cald, cumpănitor” (*Trandafir moldovenesc*).

Iisus prin miriști (2006) debutează, în selecția operată de autor, cu o *Artă poetică* legată, incomparabil, de istoria prădată. De altfel, în mod constant se poate citi în toată opera lui Andrei Țurcanu această osmoză între istorie și poezie: „În golul care ne locuiește/ și care imperceptibil ne înlocuiește/ suflu un abur de melancolie/ rece ca lama unui cuțit./ Cu el deschid rănile cicatrizate de somnul amnezic/ și fac să se audă răgetul taurului/ înjunghiat la hotarul dintre lumea aceasta (subl. mea – I.D.)/ și

ANDREI ȚURCANU
ZĂPEZI ÎN AUGUST
(ANTOLOGIE DE AUTOR)
CHIȘINĂU, GUNIVAS, 2015

lumea umbrelor însetate de sânge”. Jumătatea cabalină (aici taurină) a centaurului (simbol preferat al autorului) poate fi ucisă, dar rămâne, deși rănită, jumătatea umană, cu trunchi și cu cap, în viață. Acesta ar fi miezul acestei selecții cu titlul ce amintește frapant de *Iisus prin grâu* al lui Nichifor Crainic... O *Postfață* în ale cărei catrene metafora preponderentă (ca în mai toate poeziile în rima clasică din lirica lui Andrei Țurcanu) a istoriei încătușate își pune amprenta („Paștem otava, otrava/ până la margini de soarte,/ până ne-nghite hulpava, dragostea noastră de moarte”) împlinește selecția cu sensul tragediei în iluminare.

Cu „scânțietoarea lamă a unui brici” simbolic, Andrei Țurcanu taie în carnea vie a poemului. Selecția din volumul *Estuar* (2008) operează adânc în istoria ultimei veri „a unui imperiu/ sfârșind în delăsare și indiferență” (*Deficit cronic*, anul 1991). O radiografie necruțătoare a Basarabiei trecute și contemporane. De altfel, selecția debutează cu trădarea (în rang de simbol, a lui Petru care, la cântatul cocoșilor, se va dezice de Hristos): „Cântecul cocoșilor/ cade la capătul nopții ca un satâr” (*Luminișuri – Oracol*). Simbolul Moldovei, trandafirul (din *grădina lui Gheorghită*), tăiat cu sălbăticie de cei ce atacă somnul în tihnă al *voinicului*, se zbate în întuneric, transformat în erou, în plină luptă pentru suveranitate, dându-și ultima suflare în modul cel mai demn cu putință: „și/ reflexele-n oglindă ale trandafirului întunecat/ desfăcându-și corola regală într-un ultim elan” (*Clipită*). În cântecul original, Gheorghită își pierde calul în mohor (calul, care este jumătatea centaurului...). Harap-Alb se păstrează ca simbol chiar în codrul de spâni și găsește cărarea pădurii salvatoare după trecerea prin dezastre („și limpezișul aducerilor-aminte/ cu rânile lor adânci, roditoare// Ce-ar fi opacitatea destinului/ fără aceste străluminări fulgurante?...// Un codru de spâni/ o cărare ce se pierde-n pădure” – *Aduceri-aminte*), pentru ca regăsirea de sine a poetului să se ivească în voluptatea singurătății unde se alcătuiește poemul. *Regăsire* poate fi aici o artă poetică: „Serbările singurătății.// Tăcută fraternitate cu toate cele ce sunt.// [...] fericit, regăsind voluptatea cuvintelor/ orânduindu-se în necuprinsa întocmire a lumii”.

Am ajuns și la ultima secțiune a antologiei, aceea care stă cel mai limpede sub semnul *Odei* (în *metru antic*), *Verde regal* (2014). Selecția debutează cu reșezarea simbolisticii lui Emil Botta, maestrul în *clarul de lună* investit cu un rang înalt, inedit, pentru prima data. Iarși nu este vorba de o asimilare, ci de o prelungire și o re-creare a imagisticii poetice, în cazul încetării unei creații artistice prin moartea neașteptată. Andrei Țurcanu produce adevărate sublime poeme având ca miez acest *clar de lună* mai mult sau mai puțin explicit, continuat cu altă „continuare” de încercare a recompunerii unui sens al aceleiași *Ode* (în *metru antic*): „Între clarul de lună și eclipsa de lună// [...] Sunt ceea ce sunt –/ o boare de vlagă lipită strâns de nălucirea unui plop de o sută de ani/ care, în primăvară, te miri de-a mai da-n muguri...” (1. *Între clarul de lună...*). Verdului regal îi este închinat un poem în XXX de părți, în care iubirea cântată amintește de *Canțonierul* lui Petrarca dar și de Dante cu a sa *Vita nuova*: „O, dragoste, pasăre stranie, sloi de gheață, stâncă fierbinte...” (III. În faldurile firii...). Înfiorează aici și adorația trupului iubitei, ca în Cântarea Cântărilor („O, zeilor, mieilor, în satinuri ascunși!/ Cu ochiul minții mângâi disperata voastră putere/ care împinge sori din adâncuri./ Adoraților, iată, cad în genunchi!/ Unduirea sfârcului în vamă îmi sparge pupila” – V. O, zeilor...) sau reluarea obsesivă a *Odei*... („Dar ai trecut tu pe-alături, tu, verde regal/ zburdalnic lopătând cu aripa prin luminile stinse ale morții”; *Femeia-înger* trimite aici la conceptul *Donna angelicata* pe care îl aflăm și la Eminescu în *Atât de fragedă*). Odată cu afirmarea francă a întâlnirii cu Paradisul, o Beatrice prezumtivă își face, salvator, apariția: „Nu credeam să te mai întâlnesc vreodată/ verde regal// Eram sigur/ în cercul de cretă, unde dimineața se confundă iremediabil cu amurgul/ nu ești și niciodată nu vei pătrunde// Acum tremuri la pieptul meu hăituit de speranță” (X. Nu credeam...). Sau: „Lângă mine Gru-gru –/ un vârtej însořit jubilând într-un dans –/ peste țepii de miriști uscate așterne/ un vâl proaspăt de verde regal” (XV. Nu mai sunt înțeleptul).

În fine, o *postfață* recuperatoare și/sau testamentară încheie acest poem-elogiu prin care poetul Andrei Țurcanu depășește bolgiile infernului prin care a trecut: „Steaua mea-i doar verde:/ caldă, tremurândă, printre ceruri sparte, verdele în care în curând m-oi pierde” (*Postfață*). Antologatorul are grijă să adauge, pentru final, și o *Addenda* (din care am citat drept motto *Autoportret-ul*), despre care vom vorbi pe larg la o nouă exegeză a poeziei selecționate de autor în această compactă și echilibrată antologie.

CE VĂD ȘI CE AUD POETII

„MIORIȚA” de CASSIAN MARIA SPIRIDON

După cum se știe, poezia nu se poate defini. Și sigur nu există o anume propoziție sau frază care să o cuprindă. Dacă ar exista, am cunoaște rețeta, formula, maniera prin care se poate scrie o poezie. Dacă ar fi în posesia unei astfel de formule magice, cei interesați, dar și indiferenții ar putea purcede la compunerea unor capodopere lirice, într-un ritm ce nu ar avea limită. Spre bucuria neamului omenesc, nu s-a aflat această miraculoasă rețetă și continuăm să argumentăm ce nu-i poezia, decât să o definim ce este.

Cu toții suntem de acord că *poezia*, și îl cităm pe G. Călinescu, *adică sentimentul nostru de poezie există*. Aici, se pare, nu există urmă de îndoială. Poezia, în absența unei definiții, permite, cel mult, a fi descrisă și aceasta prin învăluire, cum ai încerca să povestești o floare sau o simfonie.

Poezia, aprecia cel care a scris *Istoria literaturii române de la origini...*, „nu e o stare universală, ci un aspect sufletesc particular câtorva indivizi”. Mai exact, celor în care sălășluiește talentul, harul poetic.

Fiecare dintre noi, cu puține abateri, auzim, vedem, mirosim, pipăim, iubim sau suferim, reacționăm la cald, la durere, la ploaie, la câte sunt date omului în călătoria sa pământeană. Dar nu-i de ajuns pentru accedea la poezie. Cu toții putem avea trăirile lui Shakespeare, dar abia de se găsește într-un veac sau un mileniu un poet de înălțimea creatorului lui Hamlet.

Simțul pentru poezie este unul în afara obișnuitului, unul excepțional, dar și exponențial. Vom afla împreună, călătorind printre paginile lirice ale unor mari creatori ce și cum cred, ce și cum văd, ce și cum aud, ce și cum percep poezii din cele ce ne înconjoară, din faptele vieții.

Mai întâi, ce vede, ce aude marele poet anonim, cel care a creat *Miorița*, dar și *Meșterul Manole*, *Toma Alimoș* și încă altele, adunate și întocmite de Vasile Alecsandri, pentru întâia oară în culegerea de *Poezii populare ale românilor*, prima broșură a baladelor fiind tipărită în 1852 urmată și completată în alte câteva ediții până la cea finală din 1866, tipărită pe spezele Azilului Elena Doamna, în București (pe copertă apare anul 1867).

„Convorbirile literare”, I, nr. 22, din 15 ianuarie 1868, publică articolul lui Titu Maiorescu, sub titlul *Asupra poeziei noastre populare*, însoțit de o notă a redacției la rubrica *Notițe literare*, în care citim: „Această prețioasă colecțiune, mai complectă și mai interesantă decât toate cele care au apărut până acum, constituie un adevărat tezaur poetic național. Din pagină în pagină, putem urmări inspirațiunea naivă și puternică de care poporul român a dat atâtea probe în trecut și care a susținut viața și individualitatea sa în mijlocul grelelor evenimente de care a fost impresionat. Red.”

În volumul *Critice* (1866-1907), autorul publică articolul, cu modificările pe care le-a crezut de cuviință, toate binevenite, sub titlul *Poezii populare române* (adunate de d. Vasile Alecsandri). Criticul ține să specifice, într-o manieră voit didactică: „/.../ pe lângă rangul necontestabil ce această colecțiune de poezii ne pare că ocupă înaintea tutulor publicațiunilor din ultimul deceniu al literaturii noastre, cartea d-lui Alecsandri este și va rămâne pentru tot timpul o comoară de adevărată poezie și totdeauna de limbă sănătoasă,

de notițe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naționale și, cu un cuvânt, asupra vieții poporului român”.

Criticul consideră, cu îndreptățire, ca necesară explicarea diferențierilor poeziei populare față de ceea ce se compune la acel moment: „Ceea ce le distinge întâi în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este naivitatea lor, lipsa de orce artificiu, de orce dispoziție forțată, simțământul natural ce le-a inspirat”.

Poetul de la Mircești deschide antologia cu un cuvânt adresat Măriei Sale Doamna Elena, protecția Azilului Elena Doamna – editorul cărții. Între precizările culegătorului citim: „Într-un șir de mai mulți ani m-am ocupat cu dunarea și coordonarea Poeziilor populare din Țările Românești și am parvenit a forma o culegere prețioasă de balade, de legende și de felurite cântice improvizate de poporul român în orele sale de suferință sau de veselie, de cădere sau de mărire”.

Din răspunsul Doamnei Elena, la dedicația poetului, și care însoțește opul, aflăm: „Fără a rădica ceva din caracterul naiv al espresiei populare, ați mlădiat cu o rară fericire forma acestor încercări întâitoare. De acum înainte aceste foi răspândite ale trecutului nostru sunt așezate pe o carte frumoasă și, oricât de modest ați fi la partea ce i se cuvine, românii nu vor despărți niciodată *Doine*, *Balade*, *Lăcrimioare* de numele poetului care a aruncat o strălucire atât de vie asupra literaturii naționale. Vroiesc ca edițiile ce se vor face și se vor vinde în folosul Azilului Elena să fie demne de geniul poetic al românilor”.

Sub aceste înalte auspicii apare antologia bardului spre gloria și glorificarea creației poetului anonim.

Cine dintre iubitorii poeziei populare române nu a vibrat la înălțimea lirică a *Mioriței*, varianta Alecsandri?

Gura nu-i mai tace la cea Mioriță, de trei zile-ncoace, la care baciul moldovean, care o aude, vrea să-i afle păsul. Află că baciul vrâncean și cel ungurean (o notă însoțitoare a poetului delimitează și așază pe cel ungurean ca fiind una cu cel ardelean: „Din neștiință, poporul nostru confundă ades numele de ardelean cu cel ungurean, căci el încă nu a agiuns a cunoaște întinderea pământului locuit de români. El nu știe că dincolo de toarte hotarele Moldovei și a Valahiei, peste Carpați și până la Tisa, peste Dunăre și până în centrul Macedoniei, peste pâraiele Milcovul și Molna și peste râul Prutului, se află frați de ai lui, cu același port, aceleași obiceiuri; aceleași credinți, aceeași limbă, același trecut de glorie și de suferinți, precum și același viitor!”) vor să îl omoare. Înțelegând că nu-și poate schimba soarta, îi spune oiței bârsane că *de-o fi să mor*, (e o interogație cu caracter preventiv, nu o acceptare, nu-i o cedare fără luptă...) să le spună celor doi ca să îl *îngroape/ Aice pe aproape/ În strunga de oi/ Să fiu tot cu voi/ În dosul stânii/ Să-mi aud câinii*. Să nu-i lipsească la căpătâi fluierile din care a cîntat, și astfel: „*Vântul când a bate/ Prin ele-a răzbate/ Ș-oile s-or strânge/ Pe mine m-or plânge/ Cu lacrimi de sânge!* Și îi dă în grijă: */.../ Tu, Mioara mea / Să te-nduri de ea/ Și-i spune curat/ Că m-am însurat/ Cu-o fată de crai/ Pe-o gură de rai...*”

Iată ce vede și ce aude mândrul ciobănaș, măicuța bătrână, oița bârsană în balada cosmică ce ne reprezintă.

CARTEA DE ISTORIE

PANORAMA POSTCOMUNISMULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

de NICOLAE ENCIU

La doar cinci ani de la editarea originalei sinteze *Panorama comunismului în Moldova Sovietică* (prefată de Radu Preda, Editura Polirom, Iași, 2019), prin efortul tenace, energia molipsitoare și talentul organizatoric deosebit al coordonatoarei dr. Liliana Corobca, publicului cititor de pe ambele maluri ale Prutului i se pun la dispoziție rezultatele impresionante ale unui nou proiect editorial de mare valoare – *Panorama postcomunismului în Republica Moldova*, volumele I și II (Editura ICR, București, 2024). În cuprinsul ediției se dezbăt 40 de subiecte vizând cele peste trei decenii de existență a Republicii Moldova. Contribuțiile sunt semnate de 30 de autori, printre care Sergiu Cornea, Mihai Gribincea, Elena Negru și Gheorghe Negru, Ion Valer Xenofontov, Lidia Prisac, Liliana Rotaru, Arcadie Capcelea, Sergiu Musteață, Eugen Lungu, Iulian Frunțașu ș.a.

Lansată la Salonul Internațional de Carte Bookfest, ediția a XVII-a (București, 29 mai – 2 iunie 2024), la care Republica Moldova a avut statutul de invitat de onoare, *Panorama postcomunismului în Republica Moldova* s-a bucurat deja de elogioase aprecieri ale specialiștilor în domeniu, dar și, în egală măsură, ale publicului cititor de pe ambele maluri ale Prutului.

După cum afirmă coordonatoarea volumului, data de 24 februarie 2022, când a început agresiunea Rusiei împotriva Ucrainei, a adus această fostă republică sovietică în prim-planul atenției opiniei publice internaționale, iar odată cu aceasta, a trezit interesul și pentru mai mica Republică Moldova. *Panorama postcomunismului în Republica Moldova* nu vine neapărat în întâmpinarea celor care își propun să cunoască mai bine acest stat în noul context european și internațional, dar nici nu exclude această motivație. Așa cum menționează dr. Liliana Corobca, *Panorama postcomunismului în Republica Moldova* este, întâi de toate, o replică la *Panorama postcomunismului în România* (apărută în 2022) și o continuare a *Panoramei comunismului în Moldova Sovietică* (2019).

Sinteză complexă și de mare anvergură analitică, *Panorama postcomunismului în Republica Moldova* începe cu prezentarea proceselor și evenimentelor care au condus la destrămarea și desființarea Uniunii Sovietice. Ales în martie 1985 în funcția de secretar general al CC al PCUS, liderul sovietic Mihail Gorbaciov a urmărit să realizeze o tranziție pașnică de la totalitarism la democrație, în cadrul aceluiași tip de societate, combinat cu o schimbare a sistemului economic, politic, juridic și tinzând să evite o ruptură

revoluționară dramatică care să provoace un eventual război civil.

Gorbaciov nu a venit la putere cu intenția de a schimba sistemul, iar „luciditatea” acestuia nu a fost decât un mit cultivat cu grijă de propaganda sovietică. Drept mărturie servește incapacitatea lui de a depăși așa-zisa „problemă națională”, în condițiile în care era evident că, dintre toate provocările cărora trebuia să le facă față, cea mai complicată și mai presantă era cea pe care o puneau „popoarele captive”. Și în acest domeniu, Gorbaciov nu a găsit o altă soluție decât să încerce să schimbe o realitate socială prin vorbe, deseale sale fraze liniștitoare și promisiuni-standard sunând ca un descântec. În consecință, la finele anului 1991, spațiul geopolitic constituit în 70 de ani de putere sovietică s-a destrămat în 15 state independente.

Dincolo de inevitabilele exagerări și erori, cert este faptul că Gorbaciov, proclamând politica perestroikăi, a încercat sincer să schimbe fața Uniunii Sovietice și modul în care funcționa sistemul comunist. Cât privește semnificația reală a perestroikăi, ea mai este încă discutată cu pasiune. Dacă pentru unii perestroika nu a fost decât o nouă tentativă de revigorare a sistemului sovietic, prin stimularea inițiativei private și o oarecare liberalizare politică, fără a contesta puterea Partidului Comunist, pentru alții, cursul politic al lui Gorbaciov apare drept o încercare a unor facțiuni din sânul conducerii supreme sovietice de a-și întări poziția în raport cu rivalii din elita de partid.

Oricare ar fi cazul, perestroika – cu sau fără intenția inițiatorului său – a avut drept rezultat atât democratizarea, cât și articularea unor cerințe care au mers mult dincolo de capacitatea Partidului Comunist și a Secretarului său General de a le controla. Implicit, aceasta a adus nesperatul sfârșit al războiului rece și al divizării Europei, dar și inevitabila destrămare a Uniunii Sovietice și constituirea a 15 state independente, inclusiv a Republicii Moldova.

Așa cum menționează coordonatoarea volumului, dintr-o *Panoramă a postcomunismului în Republica Moldova* nu putea lipsi o sinteză despre cel mai tragic moment din istoria acestor 33 de ani, care a influențat și, în mare măsură, continuă să influențeze procesele interne dar și cursul de politică externă a Republicii Moldova. Referindu-se la cauzele declanșării conflictului militar-politic din stânga Nistrului, autorul compartimentului respectiv, dr. Mihai Gribincea, constată că origini-le războiului declanșat de separatiști în

**PANORAMA
POSTCOMUNISMULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA, I-II**
COORD.: LILIANA COROBCA
EDITURA ICR, BUCUREȘTI, 2024

primăvara anului 1992 sunt multiple, cu rădăcini adânci implantate în istorie. Deși s-a produs ca o reacție la procesul de declin și descompunere a imperiului sovietic, contenciosul transnistrean, ca și cel găgăuz, de altfel, e ca o „mină” istorică cu efect întârziat, plasată de regimul stalinist la temeliiile RSSM în 1940 sau chiar mai devreme, în 1924, când a fost constituită entitatea autonomă moldovenească de la Balta–Tiraspol. Dincolo de considerentele geopolitice ale declanșării conflictului din Transnistria, a mai existat și o puternică componentă emotivă și psihologică, ce a condus la intervenția forțelor proimperiale exact în momentul admiterii Republicii Moldova în Organizația Națiunilor Unite. Orientarea proeuropeană a politicii externe a Republicii Moldova în primul an de independență, precum și intențiile conducerii acesteia de a fi tratată pe picior de egalitate în cadrul CSI, dar și în raport cu Moscova, au iritat în mod vădit forțele proimperiale, determinându-le să recurgă la „pedepsirea” acestei republici „rebele”.

Crearea, cu concursul direct al Moscovei, a unei formațiuni teritoriale separatiste – autoproclamata r.m.n. – a redus cu 1/6 teritoriul Republicii Moldova și cu 16 % populația totală a acesteia. Separatismul transnistrean a destabilizat substanțial economia națională a Republicii Moldova, reducându-i producția industrială cu 36,0%, producția energiei electrice cu 87,5%, producția mărfurilor de larg consum cu 28,0%, producția de legume cu 38,0%, producția de fructe cu 23,0% și cu 24,0% volumul total al veniturilor țării.

La rândul său, deși beneficiază de o largă autonomie teritorială, autoritățile U.T. Găgăuzia și-au declarat, în repetate rânduri, intenția revizuirii relațiilor cu Chișinăul în vederea stabilirii unor „relații statal-juridice în cadrul unui stat comun”, pe principiile expuse în Memorandumul semnat la Moscova în 1997.

Dacă multe domenii ale noului stat au permis evoluții și schimbări, *Organizarea teritorială a puterii locale* a rămas și continuă să fie influențată în continuare de modelul sovietic, subiectul respectiv fiind prezentat în detaliu de prof. univ., dr. hab. Sergiu Cornea.

Deloc mai puțin semnificativă decât separatismul transnistrean este *Problema identitară în Republica Moldova*, subiect esențial care suscită și astăzi cele mai aprinse dezbateri, și care este comentat de autorii Elena Negru și Gheorghe Negru.

O seamă de specialiști reputați analizează, în cadrul primului volum al *Panoramei postcomunismului în Republica Moldova*, domenii precum regimul separatist de la Tiraspol, serviciile secrete, armata, economia, demografia, migrația, relațiile internaționale din Republica Moldova după 1991 ș.a.

Dacă în primul volum din *Panorama postcomunismului în Republica Moldova* prevalează subiectele social-politice, administrative, economice și demografice, cel de-al doilea volum le are în prim-plan pe cele social-culturale. Volumul acesta conține informații relevante, o documentare temeinică și perspective inedite despre mediu și protecția lui, despre arhitectură și urbanism, despre învățământ, știință, religie, sănătate publică, istoriografie națională, literatură, arte vizuale, rețele muzeale, cinematografie, teatru, cultură fizică și sport, viață cotidiană, minorități iar, în loc de concluzii, un percutant compartiment despre *Tranziția democratică între imaginarul statalității și fantasmele modernizării*, semnat de Iulian Frunțașu.

Indiscutabil, ziua de 27 august 1991 este unul dintre cele mai importante evenimente pentru destinul populației din noua formațiune statală apărută pe harta politică a lumii contemporane. Independența a modificat în mare măsură coordonatele vieții politice, social-economice și culturale ale Republicii Moldova, plasând-o într-un context geopolitic esențial diferit de cel care a funcționat în perioada sovietică. Este adevărat că obiectivul inițial al reformelor declarate la începutul anilor '90 – tranziția de la sistemul partidului-stat autoritar și represiv, cu o ideologie marxist-leninistă și cu un sistem economic centralizat, bazat pe proprietatea de stat, către o societate democratică, cu un sistem politic pluri-partidist, cu o economie liberă de piață și cu o puternică clasă de mijloc – a fost realizat doar parțial, inconsecvent și, în multe privințe, ineficient. Cu toate acestea, așa cum specifică autorii *Panoramei postcomunismului în Republica Moldova*, la fel de adevărat este și faptul că cele peste trei decenii de independență au fost marcate nu numai de eșecuri, erori și deziluzii, ci și de tot atâtea indiscutabile realizări pe plan intern și extern, starea de independență modificând radical atât aspectul vieții politice și social-economice, cât și pe cel al vieții științifice și culturale, toate acestea constituind o certă premisă și precondiție a revenirii Republicii Moldova în spațiul de cultură și civilizație românească și în marea familie a popoarelor Uniunii Europene.

PROZĂ SCURTĂ

DUBLA ÎNTOARCERE

de ION ȚURCANU

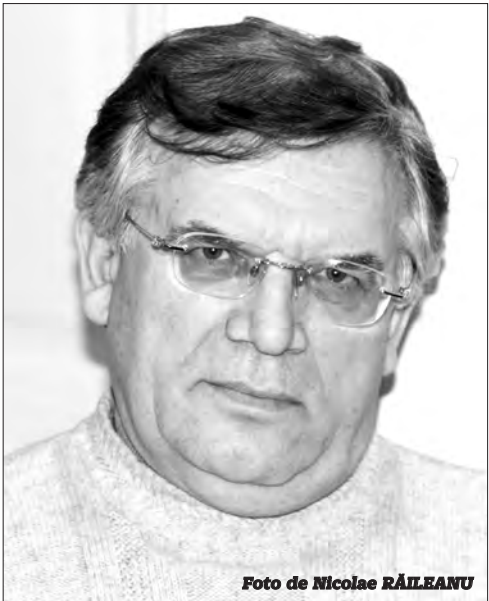

Foto de Nicolae RĂILEANU

Așa cum o fac de mai multă vreme, au convenit și astăzi ca, după sfârșitul zilei de muncă, să se întâlnească la mica lor cafenea din parc. Ca de obicei, el vine mai devreme și o așteaptă afară câteva minute. Iat-o că apare și ea pe o alee, grăbindu-se încet și măsurându-și pașii cu grijă. Când ajunge la el, îl apucă de mână, se înalță puțin și îl sărută.

Înăuntru nu e lume multă. Se duc la masa unde stau de cele mai multe ori, lângă o fereastră. În timp ce își scot hainele și le pun pe spetezele scaunelor, aud pe cineva strigând discret:

– Suflețelule!

El nu luă în seamă, dar ea se întoarse foarte agitată către locul de unde venise strigătul și unde, la o masă mai către fundul sălii, ședea singur un bărbat îmbrăcat foarte simplu, aproape neglijent, într-un pardesiu foarte vechi și cu o șapcă pleoștită peste chica înșurită.

– Emil! izbucnește ea și aleargă la cel care strigase și care abia reuși să se ridice în picioare pentru a o prinde în brațe.

Ea își încolăci brațele în jurul gâtului și îl copleși cu sărutări, îngăimînd resturi de cuvinte și de fraze neînțelese printre lacrimile ce începură să-i curgă nestăvilite pe obraz. Pare să nu mai poată să se desprindă de el. În sfârșit, după câteva ezitări, se retrage descumpănită către soțul ei, care, între timp, se apropiase curios de cei doi.

Urmează un moment de stânjeneală și confuzie, când niciunul din cei trei nu știe ce să facă. În cele din urmă, ea, fremătândă și buimăcită, cu obrazii brăzdați de lacrimi, se hotărăște să rupă tăcerea.

– El îi Emil, îi zice ea soțului, arătând la bărbatul pe care câteva clipe în urmă îl îmbrățișase și îl copleșise cu zeci de sărutări.

Atmosfera apăsătoare de odinioară reveni iar asupra celor trei, amenințând să-i stânjenească și mai tare, dacă cel care fusese numit Emil nu ar fi întrebat:

– Și dumnealui este bărbatul tău?
– Da, este bărbatul meu.
– Aveți și copii?
– Avem, un băiat și o fată.
– Să vă trăiască. Sunteți norocoși. Da' eu nu am pe nimeni.

Cei doi soți au revenit la masa lor, unde au comandat ceva, foarte puțin, de mâncat și de băut, dar poftă nu mai aveau. Ea, mai ales, doar vântura cu furculița ce avea în farfurie, căutându-l mereu cu privirea în-cețoșată pe bărbatul care stătea singuratic la masa din fundul sălii. Nici soțul ei nu se arăta tare interesat de ceea ce-i fusese pus în față. Aruncă de câteva ori ceva în gură, sorbi puțin din paharul cu vin, apoi

renunță, urmărind cum soția sa își întorcea mereu privirea spre masa aceluia pe care ea l-a numit Emil. În sfârșit, s-au ridicat și au pornit spre ieșire, în timp ce ea se uita întruna înapoi spre locul unde făptura sa se lăsase pradă ușoară și benevolă emoțiilor dulci și lacrimilor amare.

După ce au mers o vreme în tăcere, la braț, pe trotuar de-a lungul bulevardului, ea zice:

– Dragule, ai văzut cât este de singur, sărmanul?

El se uită la ea și vede că lacrimile iar au început să-i curgă pe obraji.

– Nu am văzut, dar dacă zici tu...

Și, după o pauză, o întreabă:

– Cine este omul acesta?

Ea nu răspunde. Doar își șterge lacrimile și suspină ușor.

– O rudă apropiată? Un prieten bun?

Ea continuă să tacă.

– Poate un fost soț...

– Nu chiar soț, răspunde ea, în sfârșit, fără mare curaj. Am trăit cu el vreo trei ani ca soți, dar nu am fost căsătoriți.

CARTIER POPULAR

ARTHUR SUCIU
FRAGMENTE
(ESEU)

„Fragmentele lui Arthur Suci reprezintă rodul unui exercițiu de luciditate desfășurat pe durata a mai bine de trei decenii. Câtă luciditate, atâta libertate pentru că, asemeni stoicilor sau moralisților francezi, fulgurațiile și cristalizările din această carte își datorează caracterul dorinței și capacității autorului de a nu se lăsa dominat de determinările social-politice sau de discursul hegemonic.”

Mircea PLATON

– Și de ce ți-a zis „Suflețel”?
– Așa obișnuia el să mă alinte. Îmi zicea suflețelul meu, sau prințesa mea, sau îngerașul meu, mă dezmierda în tot felul.

– Și ție îți plăcea?

– Bineînțeles, era tare draguț.

– Și de ce v-ați despărțit?

– Eu am plecat de la el.

– De ce?

– Nu știu, nu am știut niciodată foarte bine de ce am procedat așa. Abia acum, când am văzut cât este de singur, am înțeles cât de tare am greșit atunci. Dăduse ceva peste mine, ceva confuz, dar foarte insistent. Mi-a părut că se uitase de câteva ori cu oarecare interes la unele femei tinere și asta m-a făcut să cred că la un moment dat ar putea să mă părăsească pentru altcineva, ceea ce nu aș fi putut suporta. Nu aveam niciun temei sigur că se putea întâmpla anume așa, dar, din teama de a nu-l pierde, gândul acesta mă apăsa tot mai tare. Până la urmă, nu am putut rezista și am plecat. Cu timpul, s-a mai șters din ceea ce a fost atunci, dar astăzi, când l-am văzut, parcă s-a întors totul înapoi, nu m-am putut opri să-l îmbrățișez și să-l sărut.

Seara târziu, după ce s-au culcat, somnul nu-l prindea pe niciunul. Nu-și vorbeau, dar știau la ce se gândea fiecare.

– Dragule, zice ea într-un târziu, știu că nu e bine ce fac, dar nu am cum să-ți ascund că nu pot fi indiferentă față de el. Tare aș fi vrut să văd ce face, cum trăiește, poate aș fi în stare să-l ajut cu ceva.

– Nu ai decât.

– Chiar crezi că se poate?

– Tu hotărăști, eu nu am niciun rol în toată povestea asta.

Când s-a trezit a doua zi, a constatat că ea plecase. Își luase câteva lucruri pe care le purta mai des și niște bani, nu foarte mulți.

La sfârșitul zilei, când au văzut că înnoptase de mult și mama lor încă nu era acasă, copiii, deja destul de mari, l-au întrebat unde este, de ce nu-i acasă. El le-a răspuns că a plecat la o rudă bolnavă și se va întoarce în curând. Dar, văzând că nu se întoarse acasă nici după câteva zile și nici după o săptămână, copiii au devenit nervoși și îi reproșau că lui nu-i pasă că ea lipsește atâta timp din familie. El se apăra cum putea, zicând că nu știe unde se află ruda mamei lor, dar că trebuie să aibă răbdare, probabil că este nevoie să stea ceva mai multă vreme lângă persoana bolnavă.

Dar au trecut alte săptămâni, apoi o lună, două, trei și ea nu se mai arăta. Copiii încetaseră să mai pună întrebări și să facă

reproșuri. Pentru el, capul familiei, situația aceasta devenise o problemă care îl neli-niștea foarte tare și pentru care nu avea nicio soluție. Tot timpul a fost sigur că își cunoștea foarte bine soția, nu avea nicio îndoială că nu era capabilă de gafe ieftine care ar fi făcut-o de râs. O știa exemplară ca soție și ca mamă și nu-și închipuia că ar fi în stare să-și dea uitării familia. Dar acum lipsa ei de acasă atâta vreme îl pune într-o grea încurcătură. Nu mai era sigur de nimic. Să fi pățit ea ceva grav, contrar voinței sale? Poate că ar trebui să anunțe poliția... Totuși nu se grăbește, ceva îi spune că nu i s-a întâmplat nimic și că neîntoarcerea acasă nu poate avea altă explicație decât dorința ei.

Mai trecură câteva luni și într-o dimineață, pe când tatăl și cei doi copii se aflau în salonul larg de la intrare, pregătindu-se să iasă din casă, el la muncă, iar ei la școală, au auzit răsucindu-se cheia în broasca ușii. Au rămas cu toții tablou. Ușa s-a deschis și a intrat ea, cu o geantă mare uzată în mână. Nu mai semăna cu femeia elegantă și arătoasă pe care o știau. Haina îi era șifonată și aparent murdară pe ici-colo, părul neîngrijit, fața palidă și flască, de parcă în timpul cât a lipsit de acasă ar fi îmbătrânit cu vreo zece ani. Lăsă geanta jos și se repezi la soț să-l îmbrățișeze, dar acesta rămase așa cum îl găsise apariția ei, drept, cu mâinile căzându-i în jos și ferindu-se de sărutările ei.

– Dragule, ți-a fost dor de mine? Nu am lipsit prea mult?

El nu răspunde, stă tot țeapăn, așteptând ca ea să se desprindă de el. Ea îl lasă și se îndreaptă spre copii.

– Nici vouă nu v-a fost dor de mine?

– Ne-a fost..., murmură cei doi fără nicio emoție.

Nu se apropie însă de ea s-o îmbrățișeze.

După câteva clipe în care au privit-o cu oarecare interes, își iau rucsacurile și se îndreaptă grăbiți spre ieșire. Când ajunge în dreptul mamei sale, fetița ezită un moment, de parcă ar fi vrut să se oprească și să zică ceva, dar îndată își revine și își continuă drumul. Tatăl iese și el și încuie ușa în urma lui.

Rămasă singură, mama și soția care s-a întors, în sfârșit, acasă, se așază încet pe un scaun uitat în mijlocul salonului. Se răsucește puțin spre speteaza înaltă pe care își întinde brațul și capul îndată îi cade pe braț. Nu mai urmează niciun gest și nicio mișcare. Scaunul parcă o așteptase să facă împreună o nouă figură, una neobișnuită, dar tot fără de viață.

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LVII

1.X.1976

Astăzi am publicat în „Tinerimea Moldovei” prima parte din notele de călătorie în Crimeea, *Refrene sub amnarele soarelui*. Dar, ca din senin și neîntemeiat, a ieșit cu scandal. Mă cheamă redactorul-șef, prietenul Pavel Cristea, spunându-mi că cei de la CC al comsomolului sunt scandalizați de faptul că notele au dedicația „Pentru Zinelu”. Adică, nici soției nu-i poți dedica un text! Pavel: „Eu înțeleg că nu e nimic aici, dar ei...” – și face cu capul în dreapta (de cum stă la birou). Vreo consecință gravă? Nu, pur și simplu, o avertizare orală și condiția: celelalte două părți ale textului să nu mai aibă dedicația care îi scandalizează pe fitecine. „Iar după-masă bem un pahar de vin. Ce zici?” Pavel e om pâine caldă. Ține și el piept cât poate ignoranților de tot soiul.

20.X.1976

Toamnă să fie aceasta? Strugurii – necopti, acri, pierduți pe sfert. Frunzele nici n-au reușit să se îngâlbenească – au înghețat și cad de verzi. Înghețurile n-au fost nicicum așteptate. Au înghețat, plesnind, țe-vile aparatelor-automate pentru limonadă. Curge apa și siropul – pe străzi, băltoace. Acum o lună, zilele internaționale ale literaturii. La Chișinău, și marele poet Nichita Stănescu. Ore de neuitat în compania lui. Deja, fără poetul Petru Zadnipru... Atac de cord, în taxi, spre casă. Avea doar 49 de ani. Era programat să merg la Ungheni, împreună cu grupul în care se afla și el. Întâlniri și durere, evenimente și uitare... Dezlănțuit între cărți. Nici nu mai știu la ce să mă opresc: trec de la una la alta, avid de a le citi. Pe masă, pe pervaz – volume, volume! Multă poezie, ceva – publicistică. Dacă reușesc să realizez vreo comandă, pe care am acceptat-o ceva mai înainte, mă voi simți ca un rob căruia i s-a acordat libertatea. O fervoare și un tremur al minții, inimii și... biologiei.

21.XI.1976

Am zburat cu avionul din Moscova spre Dușanbe, unde ajungem deja... mâine, pe 22 noiembrie. În capitala Tadjikistanului va avea loc Festivalul al IX-lea unional al tinerilor poeți. La aeroport, suntem întâmpinați cu multă bucurie, instrumentele muzicale orientale îi zic melodii țuitoare și tinerele în rochii de mătase și šalvari nu

prea largi ne invită la dans. Facem poze și primele cunoștințe mai apropiate – în avion fuseserăm răspândiți pe la locuri răzlețe. (Cei mai mulți dintre participanți ne-am adunat la Moscova, de unde am zburat împreună. Cei din republicile asiatiche au venit, probabil, direct (Uzbekistan, Kârgâzstan, Turkmenistan, Kazahstan; posibil și cei de la hotarele mai apropiate sau mai depărtate – Gruzia, Armenia).

Capul Festivalului – criticul literar Oleg Șestinski, unul dintre secretarii Uniunii Scriitorilor din URSS. E și Vadim Kuznețov cel de la care, se spune, a pornit inițiativa de a organiza astfel de întruniri ale tinerilor poeți.

22.XI.1976

La Dușanbe, deschiderea Festivalului Tinerilor Poeți. Dar până la acest moment, o plimbare prin orașul cu munți în preajmă, din care se văd, trasate distinct, albiile viiturilor de apă și pietre-nămol care au coborât amenințător. În mai multe părți, Dușanbe e prevăzut cu șanțuri-jgheaburi uriașe de beton, să capteze eventualele viituri. Suntem la peste 700 de metri altitudine, în defileul Hisor.

23.XI.1976

Ieri seară, în hotel, ne încingem în dispute amical...-politice. Eu îi pretind lui Mihailo Șevcenko din Ucraina să facă tot posibilul ca guvernul republicii sale să ne retrocedeze sudul și nordul Basarabiei și partea de Bucovină cu tot cu Cernăuți. Mă susține Ion Hadârcă. Sigur, e o zădărnice să te antrenezi cu istoria în astfel de negocieri „politice” dintre doi tineri... poeți. În fine, Șevcenko se arată generos și, știind că aceasta nu e decât o discuție fără finalizare, unde zice: „Da ia-ți tu odată, Butnarule, teritoriile de care zici, că noi avem multe altele!” Adică, eu cu ucraineanul am rezolvat-o, numai că o altă polemică, mult mai severă, continuă între Stanislav Zolotțev și colegul tătar (mi-a scăpat numele), acesta, aburit de-a binelea de vodca bună și tare, zicându-i rusului: „Pentru că noi, tătarii, v-am f...t pe voi, rușii, timp de 300 de ani! Ați fost sub călcâiul nostru!”

După o pauză, Zolotțev, mai trăgând un gât de votcă, mai trăgând un fum din țigară, răspunde: „Da, amice, de aia că ne-ați f...t 300 de ani, voi, tătarii smoliți, aveți ochii albaștri”. Hohotim, bună dispoziție, conflicte aplanate!

Ședințe de lucru în atelier.

Al nostru, condus de criticul și poetul Anatoli Parpara – e cu nouă ani mai în vârstă ca mine, dar ne înțelegem bine. Plus că agreează grupajul de versuri libere (juxtalinearele) pe care le-am propus „la grămada” discuției. El și-a editat prima carte în 1973, eu – în primăvara acestui an. E un rus mai potolit. Îmi spune că, pe linie paternă, are sânge grec și ucrainean.

La seminarul nostru – și două poetese, Muhtarama Ulugova din Uzbekistan și Dalila Bedianidze din Gruzia. Uzbeka e delicată în comunicare, ușor sfiicioasă, poate sentimentală; georgiana e și actriță, am impresia, iar versurile sale sunt în contrast cu ceea ce cunosc eu din poezia gruzină: Dalila e ușor „pe linie”, cu adjectivizări de un civism cam omniprezent în alte părți. Însă cel mai civic-retoric e An. Kicinski din Herson. Chiar i-am spus-o cu o vibrație de reproș, el, ușor naiv, căzând de acord că, da, ar trebui să se schimbe. Îl înțeleg: e activist la comsomolul din regiunea sa. Am acordat un scurt interviu pentru un ziar din Dușambe; mi s-au solicitat texte pentru revista literară „Pamir”, care apare în rusește în Tadjikistan, și „Smena” de la Moscova.

La rândul meu, mă gândesc să traduc, împreună cu Ion Hadârcă, unele poeme ale colegilor întâlniți aici, pe care să le public în ziarul „Tinerimea Moldovei”.

Astăzi, vizită la Universitatea de Stat. Studentele, fiind multicolor înveșmântate

în mătăsuri orientale, făceau ca auditoriul în care se întâmpla întâlnirea să semene cu o... păunărie! Frumoase orientalele. Și oarecum... îmbolditoare cu cotul, când se află lângă tine, la fotografiat, să zicem, ca semn – discret, totuși! – că sunt pro-descătușare, emancipare. Pe aici comportamentul feminin are un cod ceva mai strict decât în Europa, dar, e drept, nu e supus restricțiilor draconice ce impun feregeaua, altele. Aflu detalii despre cât de greu pot învăța localnicii limba rusă: par să aibă chiar un specific biologic modelat de propria limbă. O profesoară îmi spune că, uneori, pentru a-i deprinde pe studenți să rostească adecvat vreun sunet sau altul rusesc, poziția limbii le este fixată cu... penseta! Apoi, cu timpul, le intră în obișnuință „poziția necesară”.

24.XI.1976

Saluturi la tadjici: cu inima la inimă; încrucișarea într-o frăție a brațelor; înclinarea respectuoasă a corpului.

Am mai aflat și cum se numeau unele dintre instrumentele muzicale cu care am fost întâmpinați la aeroport: dutora, rubob, karnai, tavlaka, doira. Cele mai multe dintre ele le însușesc majoritatea copiilor tadjici care, de altfel, și dansează cu o pasiune excepțională, deloc... oriental, parcă. Iar casele tadjicilor sunt rodnice la progeneraturi. De obicei, partitura folclorică e din două părți: cântecul propriu-zis și melodia de dans. Iar la aeroport, tinerele își fluturau în rotiri coregrafice mulțimea de cosițe – 30-40 la număr, fiecare.

Ca o aripă a anticiei Persiei, pământul tadjicilor invocă nume mari de poeți: Firdousi, Rudaki, Omar Khayyam, Saadi, Hafiz (e bine să se pună: Hafiz de Chiraz, deoarece numai Hafiz înseamnă și „gardian”, dar și „om care cunoaște pe de rost *Coranul*”), alții. E drept, nu toți au fost pe aici, dar, în contextul persan general, ei au intrat și în conștiința tadjicilor, precum și Avicena, medicul, sau astronomul Ulugh Beg. Unii dintre ei au ținut de Shiraz sau Samarkand, alte centre culturale importante din destrămatul imperiu persan. Doi sau trei dintre marii persani, poeți sau savanți, au aici monumente.

Cu Antanas A. Jionynas, coleg din Vilnius, am fost repartizați să prezentăm tână poezie în regiunea Kulob din Tadjikistan. La fața locului, întâmpinați în deplină gravitate și responsabilitate: șef de la regionala de partid, inclusiv o doamnă simpatică, unul din secretari, comsomolul cu prim-secretarul organizației regionale. Mai mare – Stanislav Luniov, secretarul doi de la partid. V-om avea o plecare în gospodăria agricolă, să vedem cum se recoltează și se prelucrează bumbacul.

Kulobul e la sud, aproape de hotarul cu Afganistanul. Munții Pamir, metaforic numiți acoperișul lumii. Cică pe aici își au confluențe cam toate lanțurile de munți din Asia: Himalaya, Tian-Șan, Hindukuș, Karakorum... Din cei 143 de mii de kilometri pătrați ai Tadjikistanului, 93 de mii sunt muntoși. Un ghid alpin îmi dă câteva denumiri ale lanțurilor montane de aici: Naratau, Iazgulem, Rușan, Șahdarin, Vahan, Aliciur, Muzkod, Darvaz, Vahș, Karteghin, Zulumart, Turjkestan, Oktau... Nouă mii de kilometri pătrați – ghețari, unul dintre care e de 70 de kilometri lungime.

SEMNAL

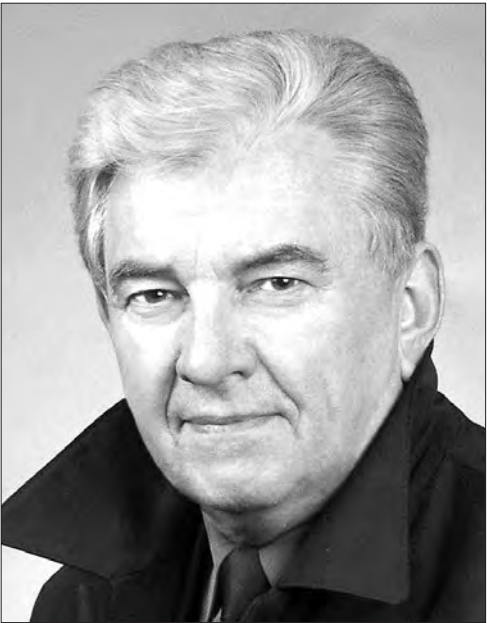
LEO BUTNARU
VĂMI ȘI VREMI
(YES-EURI)
CHIȘINĂU, EPIGRAF, 2024

VA URMA

TRADUCERI DIN POEZIA UCRAINEANĂ

PRESIMTIREA FURTUNII

de VADIM KRÎȘCENKO

În cohorta poezilor ucraineni contemporani, Vadim Krîșcenko ocupă un loc deosebit, întruchipând un talent liric ieșit din comun. În primul rând, pentru că e recordman ca textier (are peste o mie de texte!), scriind versuri pentru cântece îndrăgite de întregul popor. În al doilea rând, fiindcă nu există, probabil, titluri onorifice și decorații pe care el nu le-ar fi obținut în cei peste 50 de ani de activitate. Voi pomeni doar trei dintre acestea: academician, artist al poporului și cavaler deplin al Ordinului Pentru Merite. Iar în al treilea rând, el este unul dintre puținii scriitori longevivi care până la adânci bătrâneți și-au păstrat actualitatea, forța și forma artistică de odinioară, înscriindu-se armonios în toate etapele procesului literar ucrainean, unele – mult prea furtunoase. Născut în 1935, la Jitomir, într-o familie de învățători rurali, își face studiile de jurnalist la Universitatea din Kiev, unde am fost colegi. A lucrat mai mulți ani în presa ucraineană, ocupându-se și de propria creație literară. Prima culegere de versuri i-a apărut în 1963, iar cea mai recentă carte, a 45-a, în 2021. Recent, a văzut lumina tiparului și un volum despre viața și creația sa.

Vorbind despre specificul liricii lui Vadim Krîșcenko, nu pot trece cu vederea o observație, într-un fel profetică, a valorosului critic literar Iurii Mușketîk, precum că gingășia și muzicalitatea versurilor sale sunt cheazășia unui viitor de strălucit textier. Asta a fost spus încă la începutul de cale a tânărului pe atunci poet!

Tradițional, în asemenea caz, succesul se împarte între poet și compozitor. Ba o bună parte din popularitatea cântecului îi revine, firește, interpretului. În acest sens Vadim Krîșcenko a avut marele noroc, dar și favoarea de a-și alege coautorii. Îi voi numi doar pe larg cunoscuții compozitori Clemente Domincen, Alexandru Osadcii, Igor Poklad, Marian Gadenko, Ghenadie Tatarcenko, cât și pe celebrii interpreți: Anatolii Palamarenko, Ivo Bobul, Dmîtro Gnatiuk, Sofia Rotaru, Lilia Sanduleasa, Iosif Kobzon, Alexandr Serov, Larisa Kirienko...

Cu toate astea, Vadim Krîșcenko nu și-a limitat creația doar la acest unic gen, fie și de mare succes, ci și-a dezvoltat-o pe un vast câmp liric cu accente patriotice, ceea ce îl plasează printre marii poeți ai neamului său.

B.M.

RIDICĂ-TE!

Poporul meu, dar când te vei trezi?
Când inima-ți va cere libertate?...
Ca boii-n jug petrecem zi de zi,
Crezând că altfel nici că se mai poate.

E totul pângărit sau e vândut,
Cârmacii tăi n-au cinste și iubire,
Cuvântul lor azi nu mai e durut –
E mincinos și nu ne mai inspiră.

Te trag cu lanțu-n «Русский Мур», popor,
Vrând să te-ncurce-n viclenii străine.
De ce-ai muțit? Cuvânt hotărâtor
Așteaptă fiii, tată, de la tine.

Un neam s-afirmă-n luptă, în război
Și iată-iată îi va bate ceasul...
În loc de surlă vom lua cu noi
Un vers de foc din cartea ta, Tarase!*

Să nu mai fii eșecului un rob –
Te rog ca fiu, în ruga cea de taină –
Ridică-te, să vadă-ntregul glob
Că ești popor și casa-ți e Ucraina!

* Taras Șevcenko.

ÎN MEMORIA POLINEI

E toamnă. Ploaia-n faptul serii
Ne-a izolat în cercu-i mut
Și tu ești, toată, doar durere...
Cu ce-aș putea să te ajut?

Observ pe chipul tău de ceară
Al Cernobilului polen,
Sleit de-o presimțire-amară,
Muțesc, de parcă-aș fi de lemn.

Sentința crudă e, în fine,
Dar soarta nu noi ne-am ales.
Că tu ești totul pentru mine
Abia acum am înțeles.

ROAGĂ-TE PENTRU MINE!

Roagă-te pentru mine!
Doar tu poți să te rogi
Ca nimeni altul...
În văzduhul albastru
Ochii Domnului, vezi, se ivesc.

Deși sufletul meu e pierdut
Sub povara atâtor păcate,
Numai tu mă mai poți mântui
Cu o rugă
Spre Tatăl ceresc.

Pe al vieții făgaș
M-am dedat în desfrâu
Și în fapt și cu gândul,
Poate port vreun blestem
Ce m-ajunse acum pân' la os.
Însă rog să te rogi
De salvare, nu de osândă.
Cred și simt:
Ruga ta o aude mai bine Hristos.

ȚĂRMUL DRAGOSTEI

Un făt și-o fată, semănând în toate,
S-au întâlnit acolo ori aici,
Cu ochii întrebându-se: se poate
Să creadă că vor fi fideli amici?

Țărmlubirii e departe-n ceață,
Să-ajungi la el se poate doar în doi
Și într-un gând, riscând, desigur, viața
În valuri, când furtuna e în toi.
Deci el și ea s-au întâlnit la mare
Mai ieri sau cu un secol mai demult
Și se-ntreba pe sine fiecare:
Să-l însoțesc ori nici să nu-l ascult?

Un făt și-o fată...
Cazul nu ne miră,
Un caz banal ca-n stradă un turist...
Dar ea de ce-i cu lacrimi în privire
Și el de ce-i înstrăinat și trist?

DE CE CÂND PLOILE PORNESC?

De ce, când ploile pornesc,
Îmi amintesc mereu de tine?
Deși tot spun că nu e bine
Trecutul să mi-l răscolesc.

Cu vremea tristă în acord,
Văd lacrima-ți pe geam prelinsă,
Și mă apasă o căință
Că vina veche eu o port.

De sus, de pe un pisc înalt,
Mai bine totul ni se-arată...
Deci tu rămâi pe viața toată
Poema mea fără final.

Scriind, am devenit cărunț,
Și-am pus pe-a ploilor octave
Alese rime, ritmuri brave,
Dar n-am dat dragostei de fund.

Azi astre nu mai înfloresc,
Îmbătrânește toamna nouă...
De ce, când zi și noapte plouă,
Mereu de tine-mi amintesc?

RĂVAȘ UITAT

Într-un sertar uitat de-atâtea toamne
Găsit-ți-am scrisoarea de cândva...
O, când a fost aceasta, Doamne, Doamne!
Dar să nu crezi că am uitat ceva.

Nu am uitat, deși mulți ani trecură,
În amintiri e viu acel amor
Și-aroma ta și gingașa-ți făptură
Și numele-ți ca naiul de sonor.

Acel răvaș cu sensuri printre rânduri
Mă încălzea, citit cu tare glas,
Trecutul în prezență transformându-l,
De parcă-ai fi de mine la un pas.

Simții cum amintirea ca o boare
Îmi spulberă tristețile din piept,
Când în sertar găsi a ta scrisoare,
Fugară, pe o foaie de caiet.
Amnaru-și caută iasca, cum s-ar zice,
Dar un deșert de nea e între noi...
Trecutul lasă-n inimi cicatrice,
Însă, păcat, nu curge înapoi.

Traducere din ucraineană
de Boris Marian

SEMNAL

NICOLAE ROȘCA
IAR EU VIN DIN DATINĂ
CHIȘINĂU, PONTOS, 2024

„În volumul «Iar eu vin din datină...» Nicolae Roșca-poetul ne aduce în prim-plan un alt tipaj de autor, deosebit de Roșca-publicistul, dramaturgul sau prozatorul. Este imposibil de duios și de galant cu florile... cu aerul... cu păsările și, chiar, cu oamenii, despre care nu face o taină că îi iubește, dar îi și detestă, uneori. «Pentru că sunt oameni», explică el.”

Iurie COLESNIC

AUZI CUM CÂNTĂ CONESTOGA? (FRAGMENT)

de DORU CIOCANU

AVANPREMIERĂ CARTIER

„**DORU CIOCANU** s-a născut la 30 mai 1968 d.H. El consideră că nu a greșit în alegerea sa. Pe parcursul vieții, umanoidul D.C. a desfășurat diverse activități inutile, inclusiv activitatea de a scrie cuvinte. A scris milioane de cuvinte în cadrul diverselor gazete și gazetute în urss și în R. Moldova, irosind, fără să-și dea seama, tone de hârtie, și a scris miliarde de cuvinte pe Facebook, cheltuind luni de zile din viețile prietenilor lui de acolo. A obținut succese în diverse domenii ale vieții, atât în urss, pe care o detestă până în străfundul rărunchilor, cât și în R. Moldova, pe care o iubește până în cosmos, dar o urăște pentru că nu se unește cu România. Viața în Canada, unde a plecat în 2008 (cât opt armăți sovietice), o consideră provizorie. Mai devreme sau mai târziu, vă reveni acasă, în România Mare. A mai editat, înainte de aveastă carte, altele cinci, la editurile Cartier și Urma Ta: *Dicționar Auafed*, 1995, după care autorul a lăncezit ani buni; *Dicționar Auafed 2*, 2015, care l-a propulsat în înălțimi celeste în circa 20 000 de civilizații din Calea-Lactee; *Dicționar Auafed 3*, 2016, care a confirmat triumful cărții precedente; *Amintiri de pe Planeta M.*, 2017, care a deschis noi orizonturi pentru autor și pe Klingon; *Dicționar Auafed 4*, 2019, care a obținut premii extragalactice. **Auzi cum cântă conestoga?** este o lucrare realizată la solicitarea fratelui dac al autorului, Gheorghe Erizanu. «Lasă fleacurile de dicționare auafede, scrie ceva substanțial.» Dacă această ediție (*romanul este în curs de apariție la Editura Cartier – n. red.*) e «ceva substanțial» sau tot un fleac, rămâne de văzut. Ciclul de *Dicționare Auafede* va fi continuat totuși, cât o fi ș-o trăi autorul.” (D.C.)

/.../ Bună idee, cine s-a gândit primul să pună anunțuri pe stâlpii semafoarelor. Un roșu de semafor durează 30-60 de secunde. Ah, aș da orice să am un buton care să schimbe culorile semaforului! Un buton magic, știți, din ăla pe care îl apeși și se întâmplă lucruri magice! De exemplu, roșul se preschimbă în verde. Te-ai oprit la roșu, ai apăsat butonul și verdele s-a aprins. Rai, nu trafic! Deși, de-ar fi să aleg între un astfel de buton și un buton cu Reward, l-aș alege pe ultimul. REWIND. Ai făcut o prostie sau ai spus-o – REWIND. Și spui ceva deștept. Sau nu faci o tâmpenie. Sau regândești o acțiune. Asta de-ar fi să aleg între REWIND și butonul cu semaforul roșu. Dar să zicem că am ales, ca prostul, butonul cu semaforul. Acum l-aș apăsa și aș merge nestingherit înainte la verde. Undă verde, iu-huuu! Undă verde oriunde! Undă verde prin viață!

/.../ Iată de ce stau acum la roșul semaforului, fără buton verde, fără baghetă magică, fără minte în cap. Și mă boldesc în mobil. Apoi la semafor, apoi iar în mobil. Apoi prin părți, mă uit la vecinii mei din mașinile de alături, ei se scobesc în nas sau se uită în mobil. Apoi mă uit iar prin părți și aici intră în acțiune anunțurile de pe stâlpi: Vând păr scump; Wet basement; Garage Sale; We install...; Pian în stare perfectă; Roofing; Massage; Plumbers; Lecții de chitară și câte și mai câte...

Azi, un anunț nou. 500 de dolari pentru găsirea sau orice informație despre o pisicuță, Sandra, cu poză, cu adresă, cu telefon... Cinci. Sute. De dolari. Trebuie s-o iubească foarte mult pe pisicuța ceea stăpânul cela al ei. Sau stăpâna, vreo bătrânică. Sau niște copii, sau cine știe cine. Din poză te privește o pisică ca toate pisicile, nici ruptă din soare, dar nici chiar urâtă. Cine știe pe unde o fi dispărut, pe ce poteci ascunse s-o fi pornit aiurea sau cine o fi luat-o fără voie, sau ce motan o fi amăgit-o ș-o fi luat-o cu dânsul...

Îmi veni o dorință mare s-o găsesc. Și s-o aduc la adresa indicată (649 Silver Creek St.), și să nu iau niciun ban pentru asta. „Oh, my God, oh, my God! va exclama stăpâna casei și a pisicii. Vă mulțumesc din tot sufletul, ah! Sandra, Sandrusea, puișor draguț! Domnule, vă rog, intrați, nu stați în prag! Emmie! Emmie! Au găsit-o pe Sandra!” Și va ieși în prag și o fetiță de vreo cinci ani: „Aaaah! Sandraaaa! Mami, a venit Sandra!” Și Emmie va începe să

radă în hohote de bucurie, strângând-o la piept pe Sandra, iar pisica va mieuna neogoit. „Uite, Emmie, acest domn a găsit-o pe Sandra! Mulțumesc, domnule, stați un pic, am aici banii, vă rog să așteptați o clipă!” „Dar nu, doamnă, nu trebuie, n-am să iau niciun ban, mă bucur că s-a găsit Sandra, mă bucur foarte mult, lăsați, nu vă faceți griji...”

Și nu voi lua niciun ban, desigur. Și am să mă bucur de bucuria acelei femei și acelei fete și apoi voi pleca. Iar în urmă voi auzi exclamațiile exaltate ale celor două făpturi și mieunatul celei de-a treia...

Un claxonat timid din spate mă trezi la realitate și mersei pe verdele care mă aștepta cine știe de când. Canadienii sunt făpturi stranii de tot. De obicei, nu te claxonează, chiar dacă pierzi verdele și se aprinde din nou roșul. Dacă pierzi și al doilea verde, canadianul din urma ta va ieși din mașină și se va apropia să te întrebe amabil dacă ești OK. Cei care te claxonează din spate sunt imigranți. Tot un fel de canadieni, dar altfel.

Când am intrat în complexul de townhouse-uri ca să-l preiau pe un pasager, o minge se rostogoli prin fața mașinii. Am oprit, pentru că știu că după orice minge va apărea neapărat un copil.

Copilul apăru în scurt timp, un băiețel de vreo 8-9 ani. Își luă mingea, se uită la mine și spuse:

— Sorry.

Copiii canadieni sunt cei mai amabili și mai bine-crescuți copii din lume. Dacă un grup de zece adolescenți tipă în metrou și se hârjonesc și tu le faci observație, ei zic „sorry” și se retrag. Nu-și revendică dreptul de a urla și de a se maimuțări în continuare. Se duc și urlă în altă parte, unde canadienii amabili nu le fac observație. Iar canadianul moldovean de mine se gândește că, iete, bă, i-am pus la punct pe zece!

Am așteptat-o pe Jessica vreo cinci minute, i-am trimis două mesaje „I’ve arrived” și voiam să plec. Hai, Jessica, vreau să ajung și-n Caledon azi, am treabă! A apărut în momentul în care am pus în viteză. „Sorry!”

Nu i-am zic românește „Ha, mă, că-i mâine!”, deși mă umfla să-i zic. I-am zis canadienește: „No problem! How do you do, honey?” (Era tânără și puteam să-i zic honey. Dacă le zici femeilor honey, lor le place și se relaxează). Jessica a zis că „good, thank you” și peste vreo zece minute ne-am despărțit prieteni.

/.../ Odată am prins o cursă de 120 de kilometri. De la Union Station până la o unitate militară la nord, nord, nord de Toronto. Era un băietan, care mergea la baza lui militară și, n-o să mă credeți, din vorbă în vorbă, am aflat că e român, na! Cristian. Mare plăcere tot drumul, am vorbit câte-n lună și-n stele, mir la inimă! Mie mi-s dragi românii și, oriunde îi văd, îi îmbrățișez cu inima. Chiar dacă există printre noi măgari sau măgărițe, mă gândesc că au devenit măgari nu din proprie voință, ci pentru că realitatea crudă i-a făcut măgari și măgărițe, iar în adâncul ființei lor sunt oameni buni. Bine, poate nu chiar la fel de buni precum canadienii, dar buni de locul doi în lume. Mmm... pe locul doi ar putea fi hispanicii. Toți hispanicii latino-americani. Pentru că sunt veseli. Și pentru că dansează frumos și în orice împrejurări. Cu această ocazie, am mers și eu la cursuri de salsa. Și de bachata. Nu pot zice că am atins culmi latine la acele cursuri – mereu încercam să nu greșesc pasul, dar, oricum, îl greșeam la tot pasul și, oricât încercam să dau corect din fund, ăla nu se dădea. Într-o zi m-am gândit că, decât să-mi chinui corpul în asemenea hal, mai bine să nu-l. Și m-am lepădat de dansuri. Însă, peste câțiva ani, mi-am dat seama din nou că sunt latin, sau ce drea! și am revenit la dansuri. Din două motive. 1. Ori de câte ori aud note și ritmuri muzicale latine, mă umflă pe dinăuntru și salt, și vreau să dansez, și chiar dansez, cum mă duce capul, arrrribaaaa! Și, 2, pentru că, oricum, nimănui nu-i pasă dacă dansezi corect sau nu prea. Contează să simți pulsul, ritmul și, dacă-l simți, și fundul se mișcă bole-mene. ăia, latino-americanii, îl au în sânge, datul corect din fund, de aia-l dau atât de armonios.

Nu pot să spun că astăzi pot dansa – Dezdoaie picioarele! Îmi zice Roza – și eu le dezdoi, dar ele nu se prea dezdoaie. Le dezdoi și eu cum pot, dar ce să fac, dacă bunicul Tata Ion nu a dansat niciodată în viață, la nicio nuntă și nicio cumătrie, și, cu cei aproape doi metri deasupra pământului, „mergea nedezdoind picioatrele” (mama). Totuși, am învățat anumite tehnici de salsa și de bachata, le-am automatizat, le-am pus pe roate și, în cadrul pașilor de bază, am început să mă ondulez în figuri, dezdoind uneori și picioarele. Dar, ziceam, spiritul contează, dezinvoltura! Să ne dezinvoltăm, doamnelor și domnilor, să ne dezinvoltăm!

După ce l-am adus pe Steve la destinație, am închis Uberul și mi-am îndreptat calea spre casa lui Michael, să-mi recuperez mobilul. Și geanta aia cu bani. Dacă-o avea curajul să încep vorba despre geantă...

Ușa mi-o deschise Tarzan și cei doi câini-viței. Mai bine zic, cățele-vițele, că erau cățele. Sodoma și Gomora.

— Ooooh, hiiii! se bucură Tarzan.

— Buna, Robby, mi-am uitat ieri mobilul. Este Michael?

— Da, da, mobilul. Poftim! L-am găsit acum, recent. Nu, Mike nu este, a plecat în oraș, are o întâlnire de afaceri.

Babah! Soarta își continua bombardamentele și un obuz tocmai mă nimeri în cap. În capul ăla prost umplut cu pleavă.

— Poate intri la o cafea?

— A, nu, nu, mulțumesc. Am băut ieri destulă.

— Ha-ha, bine, atunci. Am să-i spun lui Mike c-ai fost.

Viața mai făcu o crăpătură. Una mare, strâmbă și urâtă. Resemnăt, am pornit mașina, mergând unde mă duceau ochii. Am să fac Uber toată viața mea amărâtă. Pentru că asta meritam cel mai mult în viață: să fac Uber până la adânci bătrâneți și să mor prost și sărac, și bolnav, și mizerabil. Viața mea niciodată nu va fi la fel ca viața înainte de Geantă.

Seara, când reveneam acasă, m-am oprit la aceeași intersecție cu posterul cu pisica. Posterul cu ochi triști de pisică mă implora s-o găsesc pe Sandra. Din nou m-am gândit la acea doamnă și la fetița ei, dar nu pentru mult timp, pentru că de astă dată roșul dură doar un pic...

În timp ce viram la stânga pe Mississauga Valley, un coiot traversă strada chiar prin fața mea. Coioții trăiau în parcul din vecinătate, ei coabitau cu oamenii. Niciodată nu necăjeau pe nimeni, dar oamenii se stresau când îi vedeau. Coioții își căutau de-ale lor, cuminți și cumsecade. Când ajunse la marginea străzii, coiotul mă privi cu ochi pătrunzători. În reflectarea farurilor, ochii lui m-au străpuns cu strălucirea mirifică a stelelor. Și atunci, am înțeles că micuța Emmie nu o va găsi niciodată pe Sandra. Și nici eu, și nici altcineva.

Coiotul își urmă calea. În mișcările lui grațioase am urmărit energia mișcării universale și grația inefabilă a vieții. Și mi-am mai dat seama că acea făptură nu era deloc un coiot. Cel de-al treilea ochi al lui, din frunte, indica limpede că era o conestogă.